

**TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE
İRAK'TA TÜRKÇE EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ (1918-2014)**

İbrahim Dmeral

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Aralık, 2014

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 12 (on iki) ay sonra tezdin fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : İbrahim Dheyaa Anwer

Soyadı : Dmeral

Bölümü : Türkçe Öğretmenliği

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Tarihsel Süreç İçerisinde Irak'ta Türkçe Eğitimi ve Öğretimi (1918-2014)

İngilizce Adı : Turkish Education And Teaching In Iraq Theousghout Historical Process (1918-2014)

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı:

İmza:

Jüri onay sayfası

..... tarafından hazırlanan “.....
.....” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından
oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi
..... Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Başkan: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Tez Savunma Tarihi:/...../.....

Bu tezin Anabilim Dalı’nda Yüksek
Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Unvan Ad Soyad

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

*Beni büyüten ve yetiştiren, hayatımın her anlamında benden maddi ve manevi desteğini
esirgemeyen, özellikle yüksek lisans yapmam için beni teşvik eden, tez çalışmamı bitirmeden
hayata gözlerini yuman, kalbimin derinliklerinde büyük bir yara açan,
rahmetli babama...*

TEŞEKKÜR

Saha çalışması sırasında gerekli kaynakları bulmamama yardımcı olan Kerkük Üniversitesi Türkçe Bölümündeki Arş. Gör. Usame KEMALZÂDE'ye, Kerkük Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bölüm Başkanı Doç. Dr. Şahin KİFRÎ'ye , Türkmen okullarında araştırma yapmam için gerekli resmî yazışmaları gerçekleştirerek okullara giriş yapmamı sağlayan Kerkük Türkmençe Eğitim Müdürü Hazım DAKUKLU'ya, Türkmençe eğitimi ile ilgili gerekli belgeleri temin eden ve etmeme yardımcı olan eski Kerkük Türkmençe Eğitimi Müdürü Halil İmam VERDİ'ye, Türkmen okullarının ve öğrencilerin istatistiksel verilerini şahsıma temin eden SEM müdürü Kahtan VANDAVİ'ye, Bağdat'ta gerekli kişi ve kurumlarla görüşmeme yardımcı olan Kardeşlik Ocağı eski Başkanı Mehmet Ömer KAZANCI'ya, Türkmençe Eğitimi Genel Müdürü Faruk Faik KÖPÜRLÜ'ye, Kuzey Irak'ta araştırma yapmama imkân tanıyan ve Türkmençe Eğitimi arşivlerine ulaşmama yardımcı olan Erbil Türkmençe eğitimi sorumlularına; yasaları temin etmemde bana yardımcı olan Av. Habib HÜR MÜZLÜ'ye teşekkür etmeyi borç biririm.

Ankara'da TKM'de görev yapan tezimle ilgili bana her zaman değerli fikirlerini esirgemeyen Dr. Şemsettin KÜZECİ'ye, aynı zamanda bu çalışmada çok fazla emeği geçen ve çalışmanın her aşamasında şahsımla ilgilenen, Türkmen eğitimi konusunda fikirlerini sunan TKM Başkanı Mustafa ZİYAI'ye, çalışmam sırasında kısmen de olsa maddi imkânları sunan TİKV ve çok değerli Başkanı Fatih TÜRKCAN'a çok teşekkür ederim.

Kendisine teşekkür etmek için ayrı bir paragraf açmamı sağlayan ve tezimin her aşamasında bilgilerini benden esirgemeyen, çok değerli dostum ve yedi yıllık sınıf arkadaşım İsmail YAVUZ ÖZTÜRK'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Son olarak tez çalışmamda bana rehberlik eden, Irak'ta yaşayan soydaşlarımızla ilgili çalışma yapmamı ve bu çalışmanın ortaya çıkmasına destek veren tez danışmanım Doç. Dr. İhsan KALENDEROĞLU'na sonsuz şükranlarımı sunarım.

Aralık, 2014

İbrahim Dmeral

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE
IRAK'TA TÜRKÇE EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ (1918-2014)
(Yüksek Lisans Tezi)

İbrahim Dmeral
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Aralık, 2014

ÖZ

Bu çalışma, ana dili eğitiminin önemi ışığında, Irak'ta Türkçe eğitiminin geçmişten günümüze kadar tarihsel sürecinin, mevcut durumunun incelenerek tespit edilmesi ve yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerilerini sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Buna göre Irak'ta Türkçe öğretiminin tarihî süreçteki eğitim ve öğretim faaliyetlerini ortaya koyabilmek adına Irak Hükümeti, Irak Parlamentosu, Irak Eğitim Bakanlığı ve benzeri kurumların arşiv belgeleri ile Türkmençe eğitimine ilişkin kitap, gazete, dergi ve makaleler incelenmiş; 2003 yılında kurulan Türkmen Eğitim Heyeti üyeleri, Türkmençe eğitim süreci içinde görev yapmış ve daha sonra bu görevi bırakmış kişiler, Kerkük İl Eğitim Müdürlüğü Türkmençe Eğitimi Bölüm Müdürleri, Türkmençe eğitimi ile ilgili bilimsel çalışması olanların ve Türkmençe eğitimi öğretmenlerinin görüşleri alınmıştır.

Araştırmanın evrenini, tarihî süreçte Türkmençe eğitim-öğretim faaliyetlerinin sürdürüldüğü ülkelerden biri olan Irak Cumhuriyeti oluşturmaktadır. Nitel araştırma olmasından ötürü 1930-2013 yılları arasında yayımlanmış Irak Hükümeti, Irak Parlamentosu, Irak Eğitim Bakanlığı ve benzeri kurumların Arapça arşiv belgeleri; 1918-2013 yılları arasında basılmış, Türkmençe eğitimine ilişkin kitap, gazete, dergi ve makaleler; 2012-2013 yıllarında görevde bulunan Türkmen Eğitim Heyeti üyeleri; 2004-2013 arası Kerkük İl Eğitimi Müdürlüğü Türkmençe Eğitimi Bölüm Müdürleri; Türkmençe eğitim süreci içinde görev yapmış ve daha sonra bırakmış kişiler; 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nda (Musalla İlkokulu, Gürgür Baba İlkokulu, Hicri Dede İlkokulu, Yedi Kızlar İlkokulu, Kurtuluş İlkokulu, Altun Köprü İlkokulu, Güneş İlkokulu, Kışla İlkokulu, Sarıkâhya İlkokulu, Kardeşlik İlkokulu, Adalet İlkokulu, Mescid Aksa İlkokulu, Topkapı İlkokulu, Fatma Ana İlkokulu, Aktaş İlkokulu, Fuzuli İlkokulu, Mehmet

Sadık İlkokulu, 16 AB İlkokulu, Şehit El-Sadır İlkokulu, Türkmen Kızı İlkokulu, Avcı İlkokulu, Leylan İlkokulu, Hassa su İlkokulu, Muhtaroglu İlkokulu, Hürriyet Ortaokulu, Mehmet İzzet Hattat Ortaokulu, Kurtuluş Ortaokulu, Parlak Ortaokulu, Şetulu Ortaokulu, Yahyave Ortaokulu, Barış Ortaokulu, El-Rafideyin Kız Lisesi, Esmâ Kız Lisesi, Hacer Kız Lisesi, Altun Köprü Kız Lisesi, Kale Kız Lisesi, Altun Köprü Erkek Lisesi, Musalla Erkek Lisesi, Barış Lisesi ve Öğretmenler Enstitüsü) okullarında görev yapmakta olan Türkmen öğretmenleri ise bu araştırmanın çalışma grubunu teşkil etmektedir.

Doküman analizi ve görüşme tekniklerinden yararlanan bu araştırma için geçmişten günümüze kadar Türkmenlerin anayasal ve kültürel haklarına değinen Arapça belgeler Irak Hükümeti, Irak Parlamentosu, Irak Eğitim Bakanlığı ve benzeri kurumların arşivlerinden gerekli resmî izinler alınmak suretiyle temin edilmiştir. 1918-2013 yılları arasında basılmış, Türkmen eğitime ilişkin kitap, gazete, dergi ve makaleler ise Irak'taki kütüphaneler (ITC Kütüphanesi, Türkmenli Kültür Merkezi Kütüphanesi, Bağdat Kardeşlik Ocağı Kütüphanesi), kitapçılar ve araştırmacı-yazarlara müracaat edilerek toplanmıştır.

Görüşme verileri ise çalışma grubunda yer alan bazı kişilerle yüz yüze görüşülerek ses kaydı yapmak sureti ile hazırlanmıştır. Fakat resmî görevde bulunan kişilerle yapılan görüşmeler, ses kaydına izin verilmediğinden, not alınarak kaydedilmiştir.

Kerkük İl Eğitim Müdürlüğünde faaliyet gösteren Türkmen Eğitimi Bölümü, Irak Eğitim Bakanlığı, Irak Parlamentosu Arşivi, Irak Eğitim Bakanlığı altında faaliyet gösteren Türkmen Eğitimi Genel Müdürlüğünden alınan belgelerin konuyla ilgili bölümleri Arapça aslından Türkçeye çevrilmiş ve Türkmen eğitimiyle ilgili bölümleri irdelenmiştir. Daha sonra 1918-2013 yılları arasında Türkmen eğitimi ile ilgili yazılan kitap, makale, dergi, gazete yazısı ve belgeler incelenerek, Kraliyet Dönemi (1918-1958), Cumhuriyet Dönemi (1958-1968), Baas Partisi Dönemi (1968-1978), Saddam İktidarı Dönemi (1978-2003) ve ABD İşgali Sonrası Dönem (2003-2013) yıllarına göre tasnif edilerek içerik analiziyle kullanılmıştır.

Ayrıca araştırma sırasında Türkmen eğitimi ile ilgili görevde olan kişiler, faaliyet gösteren kurumlar, öğretmenler, müfettiş ve okul müdürleri ile yapılan bireysel ve toplu görüşmelerde, ses kayıt cihazıyla veya not alınarak kaydedilen veriler deşifre edilerek betimsel analize tabi tutulmuştur. Yapılan incelemeler ışığında Irak'ta Türkçe eğitimi ve öğretimine dair sorunlara yönelik çözüm önerilerine de yer verilmiştir.

Bilim Kodu :
Anahtar Kelimeler : Türkçe eğitimi, Türkmen eğitimi, Türkmen okulları,
Irak'ta Türkçe eğitimi, Kuzey Irak'ta Türkçe eğitimi.

Sayfa Adedi : 173
Danışman : Doç. Dr. İhsan KALENDEROĞLU

**TURKISH EDUCATION AND TEACHING IN IRAQ
THROUGHOUT HISTORICAL PROCESS (1918-2014)
(Master Thesis)**

Ibrahim Dmeral

**GAZI UNIVERSITY
GRADE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCE**

December, 2014

ABSTRACT

This study intends to determine the historical progress and current situation of Turkish education and instruction by examining and to present solutions for problems lived.

Qualitative research method is used in this study. According to it, to put into the Turkish educational and instructional activities throughout history, Iraqi Government's, Iraqi Parliament's, Iraqi Ministry of Education etc. institution's archive documents and books, newspapers, magazines and articles about Turkmen language were investigated. Turkmen Language Education Committee (established in 2003) members', people who served and after retired in Turkmen language education process or have scientific researches on Turkmen language, Kirkuk Provincial Directorate of Education Turkmen Language Education Department Directors' and Turkmen Language teachers' opinion were received.

Republic of Iraq in which Turkmen language education is progressing throughout historical process constitutes the universe of this study. Because of the features of this study as a qualitative research, work group is listed: Arabic archive documents that published between 1930-2013 years of Iraqi Government, Iraqi Parliament, Iraqi Ministry of Education etc. institutions, books, magazines, articles published between 1918-2013 about Turkmen language education and instruction, Turkmen Language Education Committee members who served between 2012-2013 years, Kirkuk Provincial Directorate of Education Turkmen Language Education Department Directors who served between 2004-2013 years, people who served and after retired in Turkmen language education process or have scientific researches on Turkmen language, Turkmen language teachers who served in 2012-2013 Academic Year in (Musalla

Primary School, Gurgur Baba Primary School, Hicri Dede Primary School, Yedi Kizlar Primary School, Kurtulus Primary School, Altun Kopru Primary School, Gunes Primary School, Kisla Primary School, Sarikahya Primary School, Kardeslik Primary School, Hurriyet Primary School, Adalet Primary School, Mescid Aksa Primary School, Topkapi Primary School, Fatma Ana Primary School, Aktas Primary School, Fuzuli Primary School, Mehmet Sadik Primary School, 16 AB Primary School, Sehit El-Sadir Primary School, Turkmen Kizi Primary School, Avci Primary School, Leylan Primary School, Hassa su Primary School, Muhtaroglu Primary School, Kurtulus Secondary School, Parlak Secondary School, Setulu Secondary School, Yahyave Secondary School, Mehmet İzzet Hattat Secondary School, Baris Secondary School, El-Rafideyn Girls' High School, Esmâ Girls' High School, Hacer Girls' High School, Altun Kopru Girls' High School, Kale Girls' High School, Altun Kopru Boys' High School, Musalla Boys' High School, Baris High School and Teachers' Institute.

Arabic documents that mention constitutional and cultural rights of the Turkmens from past to present were provided under the permission of Iraqi Government, Iraqi Parliament and Iraqi Ministry of Education etc. institutions for this study to be used document analyses and interview techniques. Books, newspapers, magazines and articles that published between 1918-2013 about Turkmen language education were collected via applying libraries (ITC Library, Turkmenli Cultural Center Library, Baghdad Qardaslik Ocagi Library), bookshops and researchers-writers in Iraq.

Interview datas were collected by the means of face-to-face meetings with some people who located in the study group and recording their speakings. Because of recording is prohibited, some interviews with people in official duty recorded by writing their speaking only. The relevant sections of documents provided from Turkmen Language Education Department that serves in Kirkuk Provincial Directorate of Education Turkmen Language Education Department, Iraqi Parliament Archive and Turkmen General Directorate of Education that serves in Iraqi Ministry of Education translated from Arabic to Turkish and its sections on Turkmen language education were elected. And than books, newspapers, articles and magesines published between 1918-2013 about Turkmen language education were investigated and grouped as these years that Royal Era (1918-1958), Republic Era (1958-1968), Ba'ath Party Period (1968-1978), Saddam Ruling Period (1978-2003) and After US Invasion Period (2003-2013) via content analysis method.

And also recording datas provided from interviews with persons who are on duty related to Turkmen language education, institutes, teachers, examiners and school headmasters were decoded and subjected to descriptive analysis. Solutions for Turkish language education and instruction in Iraq were presented under the investigations.

Science Code:

Keywords: Turkish language education, Turkmen language education, Turkmen schools,
Turkish language education in Iraq, Turkish language education in Northern-Iraq.

Number of Pages: 173

Thesis Advisor: Assist. Prof. Ihsan KALENDEROGLU

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	ii
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	iii
TEŞEKKÜR.....	vi
ÖZ.....	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER.....	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xv
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xvii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1. Problem Durumu	1
2. Araştırmanın Amacı.....	4
3. Araştırmanın Önemi	4
4. Varsayımlar.....	5
5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
6. Tanımlar	5
BÖLÜM 2.....	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
1. Tarihsel Süreçte Türkmen Tarihi	7
2. Irak Adının Anlamı	9
3. Irak Tarihi.....	10
4. 1958 Devrimi	11
5. Baas Rejimi (1968-2003)	12
6. I. Körfez Savaşı.....	13
7. Irak'ın İşgali.....	14
8. Irak'ta Türk Varlığı	15

8.1. Türkmen Adının Anlamı	15
8.2. Türkmenlerin Irak'a Yerleşmeleri	16
9. Osmanlı Döneminde Irak Eğitim Sistemi	20
9.1. Osmanlı Döneminde Medrese Sistemi	21
9.2. Tanzimat Döneminde Irak Eğitim Sistemi	21
9.3. Kız Teknik Öğretim Okulları	22
9.4. Osmanlı Döneminde Okul Tipleri	23
9.5. Nizamiye Medreseleri	24
9.6. Sıbyan Okulları (İlköğretim)	26
9.7. Rüştîyeler	26
9.8. İdadiyeler ve Sultaniyeler (Ortaöğretim)	28
9.9. Dinî Okullar	29
9.10. Osmanlı Döneminde Kerkük'te Tesis Edilen Dinî Okullar	30
9.11. Kerkük'te Nizami Okulların Kurulması	31
9.12. Kerkük'te Sanayi Okullarının Kurulması	32
9.13. Öğretmen Yetiştirme	32
9.14. Meslekî ve Teknik Eğitim	33
BÖLÜM 3	34
YÖNTEM	34
1. Araştırmanın Modeli	34
2. Araştırmanın Evreni	34
3. Verilerin Toplanması	35
4. Verilerin Analizi	36
BÖLÜM 4	37
BULGU VE YORUMLAR	37
1. Kraliyet Dönemi	37
1.1. Kraliyet Döneminde Irak'ta Türkçe Eğitimi	38
1.2. Irak'ın Bağımsızlığı	49
1.3. Kraliyet Döneminde Yayınlanan Gazete ve Dergiler	54
1.4. Türkmen Öğretmenler Sürgünü	54
1.5. Türkmen Öğrenci Hareketlerinin Başlangıcı	55
1.6. Türkmenlerin İlk Eğitim Kongresi (1960)	58
2. Türkmenlere Kültürel ve Eğitim Hakların Verilmesi (24 Ocak 1970)	59

2.1. 24.01.1970 Kararı Üzerine Türkmen Okullarının Açılması	63
2.2. 1970-1974'te Türkmen Okullarında Okutulan Kitaplar	64
2.3. Türkmen Okullarının Kapatılması (1974).....	65
2.4. Türkmen Haklarının Çiğnenmesi	65
2.5. Türkmenlerin Devam Eden Anayasal ve Eğitim Haklarını Geri Alma Yolundaki Mücadeleleri	66
2.6. Baas Partisi'nin Türkmen Haklarının Yozlaştırması.....	67
2.7. Türkmen Öğrenci ve Öğretmenlerin Boykotu	69
3. Birinci Körfez Savaşı (1991)	70
3.1. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Eğitim Sistemi	71
3.2. Kuzey Irak'taki (Güvenlik Bölgesi'nde) Süreli Yayınlar.....	77
3.3. Kuzey Irak'ta (Güvenlik Bölgesinde) Türkmençe Eğitime İlişkin Sayısal Veriler	79
4. ABD'nin Irak'ı İşgal Sonrası (2003-2013) Türkmen Eğitimi.....	83
4.1. Irak Eğitim Sistemi	84
4.2. 2003 Sonrası Irak'ta Türkçe Eğitiminin Başlangıcı	85
5. Irak'ın İlk Genel Anayasası (2005)	116
6. Irak'ta Türkçe Eğitimin Niteliği	117
7. Türkmen Okullarının Durumu İle İlgili Bulgular.....	118
BÖLÜM 5.....	125
SONUÇ VE ÖNERİLER	125
1. Sonuçlar	125
2. Öneriler.....	129
KAYNAKÇA	132
EKLER.....	137

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. 1920-1930 Arasında Eğitim İçin Devlet Bütçesinden Ayrılan Para (Zeki, 2013):	40
Tablo 2. 1920-1930 Arasında Irak'taki İlkokulların ve Öğrencilerin Sayısı (Zeki, 2013):	41
Tablo 3. 1920-1930 Arası Ortaokul ve Öğrenci Sayıları (Zeki, 2013):	42
Tablo 4. 06.08.1921 Yılında Kerkük'te Bulunan Özel ve Devlet Okullarının Sayısı.....	47
Tablo 5. 1921-1930'da Sağlık Ocağına Yapılan Başvurular (Zeki, 2013)	48
Tablo 6. Erbil Vilayeti Okul Öncesi.....	79
Tablo 7. Erbil Vilayeti İlkokul Aşaması	81
Tablo 8. Erbil vilayeti lise aşaması	82
Tablo 9. Süleymaniye-Kifri -Okul Öncesi Aşması 2010-2012.....	82
Tablo 10. Süleymaniye-Kifri İlkokul Aşaması 2007-2012	82
Tablo 11. Süleymaniye-Kifri Lise Aşaması 2009-2010.....	82
Tablo 12. Duhok Şehri İlkokul Aşaması 2000-2003 Yıllarına Ait Veriler	83
Tablo 13. Türkmen İlkokulları (2004-2005)	93
Tablo 14. 2004-2005 Eğitim Öğretim Yılı Kerkük'teki Türkmen Anaokulları (Her anaokulunda bulunan üç şubenin öğrenci sayısı aşağıda verilmiştir.)	97
Tablo 15. Temel Eğitim Düzeyinde Olup Adı Türkçeleştirilen 29 Okul.....	101
Tablo 16. Kerkük ve Ona Bağlı İlçe, Köy Ve Kasabalardaki İsmi Türkçeleştirilen Ortaokul Ve Liseler.....	102
Tablo 17. Kerkük ve Ona Bağlı İlçe, Köy ve Kasabalarda Adı Türkçeleştirilen İlkokullar ..	103
Tablo 18. Anaokulu, İlkokul, Ortaokul, Lise, Meslek Okulu ve Türkmençe Eğitimine Bağlı Öğretmenler Birliği Enstitüsü 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nın Öğrenci ve Okul Sayıları (Türkmençe Eğitimi Genel Müdürlüğünden alınmıştır.)	112
Tablo 19. 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Musul'daki Türkmen Okul ve Öğrenci Sayıları (Musul Türkmençe Eğitim Müdürü Abdülvahap Ahmet Sait Efendi'den temin edilmiştir.)	112

Tablo 20. 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Selahattin'deki Türkmen Okul ve Öğrenci Sayısı (Selahattin Türkmençe Eğitim Müdürlüğünden alınmıştır.)	113
Tablo 21. 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Diyale'deki Türkmen Okulları ve Öğrenci Sayıları (Diyale Türkmençe Eğitim Müdürü Abdmünim Muhammet Saadullah. 19.12.2013 tarihinde yukarıdaki bilgilerin doğruluğundan emin olunmuştur.)	113
Tablo 22. Esas İlkokullar	113
Tablo 23. Esas Ortaokullar.....	114
Tablo 24. Sanevi (Ortaöğretim) Esas Okulları.....	114
Tablo 25. Şümül İlkokullar	114
Tablo 26. Şümül Ortaokullar.....	114
Tablo 27. Şümül İdadiler/Liseler.....	115
Tablo 28. Şümül Sanevi (Ortaöğretim)	115
Tablo 29. Meslek Okulları	115
Tablo 30. Öğretmenler Enstitüsü	115
Tablo 31. 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Türkmen Anaokulların Sayısı.....	116

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

bkz.: Bakınız.

IKBY: Irak Kürt Bölgesel Yönetimi

IKP: Irak Komünist Partisi

IMH: Irak Merkezi Hükümeti

IMTP: Irak Milli Türkmen Partisi

ITC: Irak Türkmen Cephesi

KDP: Kürdistan Demokratik Partisi

SEM: Sürekli Eğitim Merkezi

TEGM: Türkmençe Eğitim Genel Müdürlüğü

TEM: Türkmen Eğitim Merkezi

TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

TİKV: Türkmenli İşbirliği ve Kültür Vakfı

TKM: Türkmenli Kültür Merkezi

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde çalışmanın konusunu oluşturan problem durumu belirlenmiş; çalışmanın amacı, önemi, sayılılar, sınırlılıklar ve tanımlar açıklanmıştır.

1. Problem Durumu

Tarihin karanlık dönemlerinden itibaren insanları diğer canlılardan ayıran en temel unsur olan dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en yaygın ve gelişmiş iletişim aracıdır. Başka bir deyişle dil iletişimde sözlü ve yazılı olarak doğrudan kullandığımız insana özgü bir anlaşma aracıdır. İletişimin temeli olan dil insanoğlunun tarihi kadar eskidir. Bu açıklamalara dayanarak çeşitli kaynaklarda dil, “İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş sosyal bir müessese.” (Ergin, 1972, s. 1.); (aktaran M. Özbay s. 1) olarak tanımlanmaktadır.

Bu yönleriyle dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en yaygın ve en güçlü araçtır. Yukarıdaki tanımda ise öne çıkan nokta, dilin iletişim boyutudur. İletişim Türkçe Sözlükte, “Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme,” (Türk Dil Kurumu, 2009, s. 954) olarak ifade edilmektedir. Dilin bir başka özelliği ise düşünce ile iç içe olmasıdır. İnsan dili ile düşünür, anlar ve anlatır. Düşünceler dil yardımıyla ortaya konarak başkalarına iletilir. Ancak düşüncelerin aktarılmasını sağlayan temel unsur ise kelimelerdir. Dilin bir başka özelliği de kültür aktarımını sağlamasıdır. Dil öğretimi aynı zamanda kültür öğretimidir. Aynı dili konuşan bir toplum, çevresinde gelişen olayları kendince algılamakta ve dünyayı kendi dilinin penceresinden görmektedir.

Türkçe öğretiminin temel kavramlarından biri ana dildir. Yapılan çeşitli tanımların ışığında ana dili, insanın başlangıçta çocukken aile ve yakın çevresinden daha sonra soyca bağlı olduğu topluluktan öğrendiği, bilinçaltına girmiş olan, toplumla en güçlü bağlarını oluşturan ve bütün iletişim alanlarında kendisini en rahat ve kolay ifade edebildiği dildir (Aksan, 1998, s. 81; Öncül, 2000 s.43; TDK, 2008, s. 93; Vardar, 1980, s. 20).

Ana dili öğrenimi, aslında öğrenmeden çok bir edinimdir. Önce aile ve yakın çevre ile ilişkiler yoluyla edinilen ana dili, okullarda daha sistemli bir hâlde öğrenilmektedir. Böylece bir taraftan bireylerin kişisel gelişimleri sağlanırken diğer taraftan bireylerde ulusal kimlik kazandırılarak yurttaşlık bilinci oluşturulur.

Dil yardımıyla düşünen ve düşündüklerini dil yoluyla anlatan insanlar, iyi bir ana dili eğitimi sayesinde, ortak bir düşünce sistemi oluşturarak evreni anlamlandırır. Böylece aynı dili konuşan insanlar arasındaki bağ kuvvetlenir. Bu sayede sahip olunan kültür kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu da dil eğitiminin aynı zamanda düşünce eğitimi olduğunu ortaya koyar. Bu yüzden ana dili eğitimine büyük önem verilmesi gerekir.

Yukarıda yapılan tanım ve açıklamalardan yola çıkarak, çocuklara bu becerileri kazandırmanın tek yolunun düzenli eğitim olduğu görülmektedir. Bu nedenle Özcan DEMİREL eğitimi üç madde de tanımlamaktadır: “1. Genel anlamda bireyde davranış değiştirme süreci. 2. Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istedik değişme meydana getirme süreci. 3. Bireyde kendi yaşantısı ve kasıtlı kültürlenme yoluyla istenilen davranış değişikliği meydana getirme süreci.” (Demirel 2005, s.41);(aktaran Özbay 2009, s. 11). Eğitim ailede başlar ve okulda devam eder. Okulda eğitimi, belirli bir plan ve programa göre düzenlenen çocuk, eğitimin en genel amacı olan “bireyi topluma yararlı hâle getirme” ilkesine göre yetiştirilmektedirler. Bir toplum içinde dünyaya gelen çocuk, önce doğal eğitimcilerinin (anne, baba vb.) okul çağında ise hem doğal eğitimcilerin hem de öğretmenlerin eğitiminden geçmektedir (Küçükahmet, 2001, s. 2);(aktaran Özbay, 2009, s. 12). Çocuğu toplumun yararlı bir üyesi hâline getirme amacını gerçekleştirmek için içinde yaşanılan toplumu hem sosyolojik hem de kültürel açıdan değerlendirmek gerekmektedir.

Mevcut kaynaklara göre Irak'ta Türkler, bin yılı aşkın bir süredir yaşamaktadır. Irak Türkmenleri, bu süre zarfında yaklaşık 900 yıl yönetici konumunda olmuş, pek çok devlet ve beylik kurmuşlardır. Türkmenler yönetici konumlarını İngilizlerin Irak'ı işgal etmesi ile birlikte kaybetmiştir. Tarihî kaynaklara göre Irak'ta ilk Türk toplulukları 674 yılında, Emevi Halifesi olan Muaviye tarafından Horasan'a gönderilen Ubeydullah Bin Ziyadin'in okçulukta ün yapan

2000 kadar Türk askerini Basra'ya yerleştirmesi ile başlar. Ancak, bazı yazarlara göre de Türklerin Irak'a geliş tarihi daha eskilere dayanmaktadır. Irak'ta Türkçe eğitimi, Osmanlıların devamı şeklinde, 1931 yılına kadar Türkçe olarak devam etmiştir (Kerkük, Erbil, Kifri). 1931 yılında Irak Devleti, Türkmenlerin eğitim haklarını ellerinden almış ve Türkçe eğitim veren öğretmenleri sürgün etmiştir. 1931'den 1970 yılına kadar Irak Türkleri, eğitimlerini Arapça yapmak zorunda kalmışlardır.

1970'te Irak hükümeti bir yasayla Türkmenlerin kültürel haklarını elde etme hareketi çerçevesinde Türkmenlere ana dilleriyle eğitim yapma haklarını geri vermiştir. Bu tarihte Kerkük ve Tuzhurmatu bölgelerinde 200 kadar Türkçe eğitim yapan okul açılmıştır. Yalnız bu okullarda eğitim eski harflerle yapılmış, yeni harflerle eğitim verilmesine kesinlikle izin verilmemiştir. Bunda Irak hükümetinin dışa karşı iyi görünmek istemesi etkili olmuştur. Fakat aynı hükümet tarafından bir buçuk sene sonra Türkmen okulları yine kapatılmıştır.

1991 tarihinde, 1. Körfez Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak'ın Dohuk, Erbil, Süleymaniye ve Kifri şehirleri "güvenli bölge" olarak ilan edilmiştir. Bu bölgenin Erbil ve Kifri şehirlerinde de halkın isteği üzerine Türkçe eğitime geçilmiştir.

1993 yılında Türkmenler, Kuzey Irak bölgesinde sekiz okul (Karaoğlan İlköğretim Okulu, Doğu İlköğretim Okulu, Türkmeneli İlköğretim Okulu, Kerkük İlköğretim Okulu, Oğuz Han Lisesi, İmadeddin Zengi Lisesi, Garibi Lisesi ve Atabeyliler Lisesi) açılmıştır. Bu okullar muhteşem bir ilgiyle karşılanmıştır (Örneğin, ilk kayıt esnasında toplam 800 öğrenci Doğu İlköğretim Okuluna başvurmuştur.). Türkçe öğretmenlerinin gönüllü olarak görev yaptıkları bu okullarda, eskisinden farklı olarak, Türkçe eğitimi Latin harfleriyle yapılmaya başlamış ve bu okulların sayısı 2003 yılına kadar artış göstermiştir (2003 yılına kadar toplam 13 tane Türkçe eğitim veren okulumuz bulunmaktaydı.). Saddam Hüseyin'in kontrolü altında olan bölgelerde ise Türkçe eğitimin yapılması yasaktı ve Arapça eğitim yapılıyordu.

2003 işgalinden sonra Türkmeneli bölgesinde Türkçe eğitim yapan okullar açılmaya başlamıştır. Irak'ta Türkçe eğitim yapan 425 anaokulu, ilkokul, ortaokul ve lise vardır. Bunların sadece 76 tanesi tam Türkçe eğitim yapmaktadır. Bu okullardan 63 tanesi Kerkük, 11 tanesi Erbil ve 2 tanesi de Kifri'de bulunmaktadır. Türkmenlerin yaşadığı diğer bölgelerde ise tam anlamıyla Türkçe eğitim yapan okul bulunmamaktadır.

Ancak uzun yıllardan beri Irak'ta varlığını sürdüren Türkçe öğretimi üzerine herhangi bir kapsamlı çalışma yapılmamıştır. Zira , "Sahafat min Tarih Kerkük", "Sır Men Raa", "El-

Tatavur El-Talim El-Vatani Fi El-İrak”, “Türkmen Okulları”, “İrak’ta Türkçe Eğitiminin Dünü ve Bugünü”, “İrak’ta Türkmen Eğitiminin Durumu” gibi kitap ve makalelerde Irak’ta Türkçe Eğitimi konusuna kısaca değinilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın odağına aldığı 1918’den günümüze değin Irak’taki Türkçe Öğretimi üzerine yeni çalışma bulunmamaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

Yukarıda bahsedilen problem durumundan hareketle 1918’den bugüne Irak’taki Türkçe Öğretimi ne durumdadır? Sorusuna cevap aranacaktır.

Yukarıdaki temel amaçtan hareketle, alt amaçları teşkil eden şu sorulara cevap aranacaktır:

1. 1918 yılından 1958 yılına kadar Irak’ta Türkçe öğretimi nasıl seyretmiştir?
2. 1958’den 1968’e kadar olan General Kasım Döneminde Irak’ta eğitim gelişimi nasıldır?
3. 1968 yılından 1991 yılına kadar olan Kuzey Irak Güvenlik Bölgesinde Irak’ta Türkçe eğitimi ne durumdadır?
4. 1991 yılından 2003 yılına kadar Irak’ta Türkçe eğitiminde neler yaşanmıştır?
5. 2003 işgal sonrası ve 2013 yılına kadar olan dönemde Irak’ta Türkçe eğitimi ne şekilde seyretmiştir?

3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, Irak’taki Türkçe eğitimi ile ilgili akademik boyutta hazırlanacak ilk çalışma olması sebebiyle büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmayla ortaya konulacak durum tespiti, yaşanan sorunlar, bu sorunların çözülmesi için ortaya atılacak öneriler ilgili kurum, kuruluş ve uzmanlara Türkçe eğitimi konusunda sağlam bilgi ve kaynak oluşturacağı gibi, problemlerin giderilmesi hususunda da fikir sağlayacaktır.

4. Varsayımlar

Bu araştırma da:

1. Irak'taki Türkçe eğitimin tarihsel süreç içerisinde uğradığı değişimleri ortaya konulduğu,
2. Bu çalışma sırasında uygun yöntemlerle toplanan somut veri ve bilgilerin araştırmaya daha derin ve geniş bir boyut kazandıracağı varsayılmıştır.

5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma; Irak'ta Türkçe Eğitimi veren anaokulu, ilkokul, ortaokul ve liseden oluşan toplam 425 okulla ile sınırlandırılmıştır.

6. Tanımlar

Dil: “İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş sosyal bir müessese (Ergin, 1972, s. 1)”.

Ana dili: İnsanın çocukken ailesinden ve soyca bağlı olduğu topluluktan öğrendiği dil (TDK, 2009, s. 93).

Ana dil: Bu kavram Türkçe sözlükte, “Kendisinden başka diller veya lehçeler türetmiş olan dil (TDK, 2009, s. 93)”.

İletişim: “Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme (TDK, 2009, s. 954). Ayrıca telefon, radyo, televizyon ve bilgisayar gibi araçlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişi, haberleşme, muhabere.

Eğitim: Türkçe sözlük, eğitimi “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye (TDK, 2009, s. 606)”.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Tarihsel Süreçte Türkmen Tarihi

Orta Asya bozkırlarında tarih sayfasına çıkan Türk milleti, atı ehlileştirme yoluna gitmiş ve bu şekilde “Atlı Bozkır Kültürü”nü oluşturmuştur. Ata hâkimiyeti sayesinde sürat kazanan bu millet, bilime olan ilgisinin sayesinde demiri de kullanarak kendini çağın en modern silahıyla donatmıştır. Güçlü ve disiplinli olmasından ötürü çağın en büyük ordusunu kurarak yüzyıllar boyunca geniş coğrafyaları hâkimiyet altına almıştır. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu’nun duraklama ve gerileme döneminde kadar devam etmiştir.

Orta Asya’da baş gösteren kuraklık, hastalık ve Çin baskınları Türk milletini anayurdundan göçe zorlamıştır. Bu göç sırasında kendisine yurt olarak fethettiği toprakların benimsediği yaşam tarzına uygun coğrafyalar olmasına önem vermiştir (Yıldız, 2003).

Orta Asya’da Türkler Gök Tanrı inancına sahip iken Müslümanlarla ilk defa Emeviler döneminde karşılaşmış ve İslamiyet’i kabul ederek Akdeniz medeniyetine dâhil olmuşlardır. Bir süre sonra İslam ordularının temelini teşkil eden Türkler zamanla İslam dünyasının yöneticisi konumuna gelmiş ve görevini en iyi şekilde yerine getirmiştir (Yıldız, 2003). Zamanla Türk göçleri geniş coğrafyalara yayılmış ve M.S. 1071 yılında Malazgirt savaşı ile birlikte Mezopotamya ve Anadolu’yu kendilerine “Anayurt” edinmişlerdir. Türklerin Anadolu’ya göç hamlesi Osmanlı Devleti zamanında daha da büyümüştür.

Osmanlı Devleti ise yüzyıllar boyunca üç kıtada pek çok milleti barış ve huzur içinde yönetmeyi başarmış ancak Sanayi Devrimini, yakalayamayan Osmanlı Devleti büyük güçlerin pazar ve hammaddesi kaynağı durumuna düşmüştür. Bu paylaşımın kavgası 1. Dünya savaşıyla birlikte

patlak vermiş ve bu savaş Osmanlı Devleti'nin sonunu hazırlamıştır. Türk milleti 1. Dünya Savaşı sırasında düşmanlarla yedi cephede savaşmış ve bu savaş sırasında üstün başarılar elde ederek genç Türkiye Cumhuriyetini kurmayı başarmıştır. Fakat ne yazık ki birçok soydaş, Lozan Antlaşması (1924-1925 yılları arasında Musul meselesini çözmek için Türkiye ve İngiltere arasında yapılan ve daha sonra Türkiye aleyhine sonuçlanan anlaşmanın adıdır.) sırasında Misak-ı Milli sınırları dışında kalmıştır (Yıldız, 2003).

1918 yılında 1. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Osmanlı Devleti Ortadoğu'dan çekilmeye başlamış ve bu çekilmeyle birlikte Ortadoğu'yu saran karabulut günümüze kadar devam etmiştir. 1921 yılında (Kahire Toplantısı'nda) Ortadoğu'nun paylaşımı çerçevesinde İngiltere tarafından kurulan "Sunî" devletlerden bir tanesi de Irak Devleti olmuştur. Bu oluşum sonucunda Irak Devleti sınırları içerisinde kalan ve yaşamlarını baskı, yıldırma, katliamlar ve asimilasyon tehlikesi karşısında sürdürmeye çalışan Türkmenler; Körfez Savaşı sırasında bir kez daha Türkiye gündeminin ilk sıralarına oturmuştur.

Müslüman Arap Kuvvetlerinin 642 yılında Basra ve Şattü'l Arap bölgesinde hâkimiyet kurmalarıyla birlikte "Irak" deyimini coğrafi bir kavram olarak tarihi varlık alanına çıkmıştır. Araplar, Basra-Bağdat ve Şattü'l Arap bölgelerine "Irak-ı Arap", Dicle Nehrinin sağ kıyısından İran'ın dağlık kesimlerine kadar olan bölgeye de "Irak-ı Acem" diyorlardı(Saatçi, 1996).

Dokuzuncu yüzyılda çizilen haritalarda "Irak" deyimini ve Arapların tanımlamaları yer aldı. On dokuzuncu yüzyıla kadar Irak, coğrafi niteliğini korudu. On dokuzuncu yüzyılda İngiltere ve Fransa'nın bölge ve bölgedeki kaynaklar üzerindeki çıkar ve beklentilerini gerçekleştirmek için giriştikleri diplomasi ve propaganda faaliyetlerinde "Irak" sözcüğüne siyasi bir kavram özelliği verildi. Devletlerarası ilişkilerde Irak'ın coğrafi niteliklerine ve bu coğrafyada yaşayan toplumların farklı düşünce ve hayat tarzlarına bakılmaksızın "Irak", batılı devletlerin istek ve amaçları doğrultusunda, soyut hatlarla hudutları çizilen, siyasi bir bütünü teşkil ediyordu. Birinci dünya savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğunun taksimini ve bölgenin İngiltere'ye bırakılmasını ön gören anlaşmalarda Irak, İngiltere'nin Ortadoğu'da en önemli nüfuz ve hâkimiyet alanı anlamına geliyordu. Harpten sonra Irak, bölgede önce İngiltere mandaterlik haklarını belirliyor, 1932 de Irak krallığının toprak unsurunu teşkil ediyordu. Bugün Irak, "Irak Cumhuriyeti'nin" 438.446 km büyüklüğündeki ülkesinin adıdır (Saatçi, 1996, s. 9-10).

Gerçekte Irak doğal yapısı, coğrafi konumu ve tarihi gelişimiyle üç ayrı parçadan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi, Fırat ve Dicle nehirlerinin birleşerek (Kornada) Basra körfezine kadar meydana getirdikleri delta üzerinde Bağdat-Basra bölgesi ve çevresidir. Geçmişte "Arap-Irakı" denilen bu bölge, Arap nüfusunun çoğunlukta bulunduğu ve Irak'ın merkezi durumunda olduğu alandır. İkincisi Fırat ve Dicle arasında kalan "El Cezire" veya batılı kaynakların "Mezopotamya" adını verdikleri bölgedir. Bu alanda Türk nüfusu çoğunlukta değildir. Binlerce yıllık tarihi süreç içerisinde Türk varlığı, yer üstü ve yer altı kaynakları zengin ve verimli olan bu topraklarda oluşmuştur. Üçüncü parça, "El Cezira" veya "Mezopotamya'nın kuzeyinde

bulunan ve ‘‘El-Cibal’’denilen dağlık alanlardır. Genel olarak Kürtlerin, Yezidilerin, Asurlerin ve Türklerin karışık olarak yaşadıkları bölgedir (Saatçi, 1996).

Irak’taki Türk varlığının demografik unsurunu Türkmenler oluşturmaktadır.  milyona yakın nüfuslarıyla Türkmenler oğunlukla Musul, Kerkük, Erbil ve Süleymaniye Şehirlerinde ve çevrelerinde yaşarlar. Kuzeyden-Güneye, Batıdan-Doğuya Irak topraklarının hemen hemen her yerinde tarihî ve kültürel miraslarını koruyarak Türk varlığını temsil eden Türkmenler, her alanda önemli bir g teşkil ederler. Yaşadıkları toprakların stratejik konumları, Irak’ın jeopolitik, jeoekonomik ve sosyo politik ve sosyo kültürel durumu bakımından daima bir denge unsuru rolü oynarlar.

2. Irak Adının Anlamı

Bugünkü Irak devletinin sınırlarını oluşturan topraklar, Osmanlı idari bölünmesindeki Musul, Bağdat ve Basra eyaletlerini içine almaktadır. Yaklaşık 1500 yıla yakın bir zamandır coğrafı ad olarak Bağdat ve Basra Irak; Musul ve bölgesi ise El-cezire adları ile bilinmekteydi. Irak deyimi ilk olarak Müslüman Arap kuvvetlerinin Basra bölgesinde ve Şattü’l-Arap çevresinde hkimiyetlerini sürdüren, İnan Sasan devletine karşı girişmiş oldukları seferin 642 yılında Nihavend meydan Muharebesi sonucunda kazanılması ve Sasan hâkimiyetine bölgede son verilmesi ile Araplar tarafından kullanılmıştır. Bölge daha sonraları Irak-ı Arap (Arap Irak’ı) olarak anılmıştır (Kafalı, 1972).

Büyük Selçuklu İmparatorluğu döneminde Dicle Nehri’nin sağından, İnan’ın dağlık kesimlerine kadar olan bölgeye Irak-ı Acem (Acem Irak’ı) denilmekteydi. Anadolu Selçuklu Devleti, Moğollar, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve nihayet Irak’ı İnan’a bağlayan Safevî Hkmdarlığu dönemlerinde Irak, hiçbir zaman siyasi coğrafyayı temsil eden bir kavram olarak kullanılmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Irak diye anılan bölge coğrafı bir nitelik taşıyarak genellikle de merkezi Bağdat olan Irak-ı Arap ve merkezi Hemedan sayılan Irak-ı Acem gibi kavramlar, yukarıda belirtilen sahaları kapsadı (Kafalı, 1972).

Aslında ağımızın başlarına kadar Irak deyimi, tarihin hiçbir döneminde bir halkın kendi ülkesini tanımlayan veya bir devletin topraklarını ve sınırlarını belirleyen bir kavram olarak kullanılmamıştır. Zira Türkler esas Irak’ta değil Musul’u diğer bir değişle Elcezire bölgesini yurt tutmuşlardır. 1923 Lozan ve 1926 Ankara andlaşmalarının metinlerinde de grldğu üzere bu bölge Türklerine yakın zamana kadar Musul Türkleri denilmiştir (Kafalı, 1972, s. 46).

Ancak günümüzde bir milyona yaklaşan nüfusu ile Irak’ta yaşayan bütün Türklerin kültür merkezi ve kalbi durumunda olan Kerkük Şehrinin adı yaklaşık yarım asırdan beri bölge

Türklerinin sembolü olduğu için bazı araştırmacılar haklı olarak Kerkük Türkleri deyimini kullanmayı tercih etmektedirler.

Bazı dönemlerin tarihi olaylarını anlatmak için kimi yazar ve tarihçiler de eski yaygın coğrafi ad olan Elcezire veya Musul Türkleri kavramlarını tercih etmektedirler. Bütün bu açıklamalardan sonra, Irak Türkleri veyahut da Kerkük Türkmenleri yaygın biçimde kullanılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların arasında Kerkük Türkleri veya Türkmenleri deyimini, yanlış olmamakla birlikte Irak'ta yaşayan bütün Türkleri ifade etmeyeceği ve sadece Kerkük'te bulunan Türkleri içine alacağı ve böylece yanlış anlamlara yol açacağı endişesi ile Kerkük Türkleri deyimini kullanılmamasını uygun görmüyoruz. Bunun yerine yanlış olmakla beraber ancak Irak'ta yaşayan bütün Türkleri içine almasından dolayı Irak Türkleri veya Türkmenleri deyimini kullanmayı tercih ediyoruz (Saatçi, 1996, s. 19-18).

3. Irak Tarihi

Eldeki kaynaklar ışığında Irak'ın bulunduğu bölgeye Mezopotamya bölgesi denildiği bilinmektedir. Dünyanın ilk önemli yerleşim merkezlerinden biri olan Mezopotamya, M.Ö. 7. yüzyıla kadar Sümer-Akad, Babil ve Asurların elinde kalmış, bu tarihten sonra ise Perslerin eline geçmiştir.

En eski şark medeniyetlerinin doğduğu Mezopotamya, 633-642 yılları arasında İslam toprakları arasına girmiştir. Irak, Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde en parlak devresini yaşamış ve o zamanlar Bağdat dünyanın en önemli kültür ve ticaret merkezi hâline gelmiştir. Irak, 637 yılında Müslümanlar tarafından fethedilmesinden sonra Ali bin Ebu Talip döneminde İslam'ın merkezi hâline getirilmiş ve başkent Kufa'ya taşınmıştır. Ali ile Emeviler arasındaki Saffayin savaşı da Irak sınırları içinde olmuştur. Bu savaşın ardından bu bölge günümüze kadar süren farklı mezhep ve etnik grupların mücadelelerine sahne olmuştur. Emeviler döneminden sonra Abbasiler bu bölgeye hâkim olmuştur. Miladi 1055 yılından sonra Irak Selçukluların hâkimiyetine girmiştir.

Irak M. 1258 yılından itibaren Moğol istilasına uğramış ve iki yüzyıl onların kontrolünde kalmıştır. Tarihi kaynaklar, Bağdat Kütüphanesindeki binlerce eserlerin atıldığı Dicle Nehri'nin günlerce mürekkep renginde aktığını ve binlerce ciltlik kitabı Basra Körfezi'ne taşıdığını kaydederler. Aynı zamanda yok edilen binlerce kitapla ilimde kaç asır geri gidildiği dikkate değer bir noktadır. Bu durum aynı zamanda bize Bağdat'ın o günkü ilmî seviyesini gösteren önemli bir husustur.

Daha sonraları Akkoyunluların hâkimiyetine (1444-1467) giren Irak, 1499-1508 yılları arasında Safevilerin kontrolüne geçmiştir. Şiilik ve Sünnilik arasındaki fark Safeviler döneminde belirginleşerek Irak, Osmanlı Devleti ile İran hanedanı arasındaki hâkimiyet

mücadelesine sahne olmuştur. Bu mücadele 1639'da Osmanlıların lehine sonuçlanmış ve ülke 1917'ye kadar Osmanlı yönetiminde kalmıştır.

Abbasi dönemi 750-1258 hariç, Irak başka bir yerde merkezi olan bir imparatorluğa tabi olmuş (Moğollar, İlhanlılar, Safeviler ve Osmanlılar) ya da Doğu Akdeniz ülkeleri ile İran arasındaki sınır bölgesini oluşturmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlılar, İtilaf Devletleri tarafından mağlup edilerek birçok toprak kaybetmiştir. 1918 yılına gelindiğinde ise Osmanlı ve İngiltere arasında yapılan anlaşmaya göre Osmanlı ordusu tedricen Irak'tan çekilmeye başlamış ve Irak'ı, Lozan'da görüşülmek üzere İngilizlere bırakmıştır. Daha önce Irak'ın güney bölgelerini işgal eden İngilizler, bu tarihten itibaren kuzeye doğru (Musul Vilayeti; Kerkük, Erbil ve Süleymaniye) ilerleyerek Irak'ın tamamını ele geçirmiştir. 1918-1921 yılları arasında Irak, İngiliz manda yönetimi altında kalmıştır. Daha sonra İngiliz yanlısı olan Mekke Şerifi Hüseyini'nin büyük oğlu Faysal, İngilizlerin yardımıyla tahta geçerek Irak'ın ilk kralı olmuştur. Kral 1. Faysal, İsviçre'nin Bern şehrinde geçirdiği kalp krizi nedeniyle yaşamını yitirmiştir. Kral 1. Faysal'ın yerine en büyük oğlu Gazi Bin Faysal tahta oturmuştur.

1939'da Kral Gazi'nin ölümü üzerine tek oğlu olan Faysal, henüz dört yaşındayken Irak Kralı ilan edilmiştir. Yaşının küçük olması nedeniyle ergenlik çağına kadar, (1953) amcası Abdülillâh'ın Kral Naipliği mevkisine getirilmesi yoluyla ülkeyi yönetmiştir. 1953 yılında, Kral 18 yaşına geldiğinde, gerçek anlamda yetkileri kendi eline alarak hükümetin başına geçmiştir. Kral 11. Faysal, 1957 yılında, Osmanlıların son hükümdarı Sultan Vahdeddin'le Halife Abdülmecit Efendi'nin küçük torunu olan Mısır Prensesi Fazıla İbrahim ile nişanlanmıştır. Halk tarafından sevilmesine rağmen 14 Temmuz 1958'de General Abdülkerim Kasım liderliğinde gerçekleşen hükümet darbesi sırasında diğer kraliyet ailesi üyeleri ile birlikte öldürülmüş ve böylece Irak'ta Kraliyet Devri son bulmuştur.

4. 1958 Devrimi

Bu Devrim 1958 yılında gerçekleşen kanlı bir darbe ile Krallığı devredip, Cumhuriyet ilan edildi. General Abdülkerim Kasım cumhurbaşkanı oldu. Irak bu darbenin ardından, Türkiye ile güvenlik ve savunma işbirliği yaptığı Bağdat Pakti'ndan çekildiğini açıkladı. Irak'ta bu dönem özellikle komünizm ve etnik milliyetçiliğin hızla yayıldığı yıllardır. Halkın darbeye destek vermesi neticesinde Kral 2. Faysal, Varisi Abdullah ve Başbakan Nuri El-Sait öldürülmüştür. İhtilal liderlerinden Irak'ı meydana getiren üç asli unsurdan biri olarak Türkleri de göstermesi,

Irak Türklerini sevince boğmuştur. İhtilali destekleyen Irak Türkleri, demokratik bir düzenin kurulacağı ve parlamenter sisteme geçileceği düşüncesine kapılmışlar, fakat her zamanki gibi hayal kırıklığına uğramışlardır (Al-Hirmizi, 2005). Irak Türklerinin Kasım ihtilalini desteklemesinin ana sebebi Kraliyet döneminde alamadıkları bazı hakları cumhuriyet döneminde alacaklarını düşünmeleri idi.

8 Kasım 1963'te Baas Partisi mensupları ve ordudaki milliyetçiler başarılı bir darbe girişiminde bulundular. Bu darbenin sonucunda General Abdüsselam Arif yeni lider olmuş ve ülke genelinde komünist avı başlatılmıştır.

5. Baas Rejimi (1968-2003)

Baas Arap dilinde yeniden diriliş anlamına gelmektedir. 1940 yılında Suriye'de kurulan bu hareketin ilk teorisyenleri Ekrem Havrani ile Mişel Eflak'tır (Eflak, Suriyeli bir Hıristiyan ve bu ideolojinin efsanevi lideridir.). Baas ideolojisi, amaç olarak Ortadoğu'da tek bir Arap devleti kurulmasını benimsemiştir. Partinin sloganı Birlik, özgürlük ve sosyalizm idi. Parti ideolojisi Parti birliğine ve dış baskılara karşı durmaya dayanıyordu. Baas hareketi Suriye'de ortaya çıkmışsa da, Irak'ta da taraftar bulmuştur (Ertuğrul, 2006). Baas Partisi Suriye ve Irak'ta yaptıkları devrimlerle iktidarı ele geçirmişlerdir. Saddam Hüseyin ve Hafız Esed Baas akımının son büyük temsilcileridir.

Baas Partisi'nin 17 Temmuz 1968 Darbesi ile yönetime gelmesi, başlangıçta Türkler için herhangi bir endişe oluşturmamıştır. Gerçi Baasçılar katı bir milliyetçilik ve ırkçılık imajı ile ortaya çıkmışlardır, ancak uygulamada henüz ırkçılık yapıldığını gösteren belirtiler yoktu. Çok geçmeden Baas Partisi, iktidarını güçlendirmek için muhalefet gruplarını acımasızca tasfiye etmeye başladı. Partiyeye muhalefet yapanların bir kısmı sürgüne gönderilmiş bir kısmı da tutuklanmıştır. Hatta gözdağı vermek amacı ile 51 kişi Bağdat'ta halkın gözü önünde idam edilmiştir. Bunların arasında Arif kabinesinde vekâleten Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı yapmış Kerküklü Nizamettin Arif de bulunuyordu. Nizamettin Arif'in suçu Türk casusu olmaktı. Aynı yılda Kerkük'e bağlı olan Dakuk nahiyesinde bir Türkmen çavuşu, Baasçılar tarafından yakalanmış ve acımasızca idam edilmiştir (Saatçi, 2007).

Hükümete ağırlığını koyan Baas Partisi, örgütlü yapısıyla kısa sürede bütün kurumları ele geçirmeyi başardı. Tabanını genişletmek isteyen Parti, 1970'te Kürtlerle çatışmaya son vererek Irak Komünist Partisi (IKP), Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve öteki bazı milliyetçi ve sol eğilimli siyasi güçlerle işbirliğine yöneldi. Hatta bu dönemde Kürtler Türkmenlerle işbirliği

yönelmiş Baas partisi de Türkmenlerin desteğini Kürtlerden çekmek için Türkmenlerin yoğunlukla yaşadığı bölgelerde (Kerkük ve civarında) Türkmenlere ana dilde eğitim ve kültürel haklar tanımıştır. Ancak, 1974'te Kürtlerle, ardından komünistlerle ilişkilerin bozulması nedeniyle yeniden tek partili sıkı bir rejime dönüldü (Ali, 2012).

1976 yılında başbakanlığı ve bazı önemli yetkileri Hasan El-Bekir'den devralan Saddam Hüseyin, Temmuz 1979'da, giriştiği darbe sonucu devlet başkanı olmuştur (Ali, 2012).

6. I. Körfez Savaşı

II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan soğuk savaş tüm dünyayı iki kampa ayırmıştır. 1980'li yıllar, Sovyetler'in çözülme sürecine girmesine ve soğuk savaşın sonuçlanmasına sahne oldu. İki kutuplu bir dünyadan tek kutuplu bir dünyaya doğru etkinlik haritası tekrar çizilmeye başlanması, Ortadoğu'ya da yansımıştır.

Irak, Ağustos 1990'da petrol üretim kotalarını aşmak ve tartışmalı bölgelerden petrol çıkarmakla suçladığı komşusu Kuveyt'i işgal ederek on dokuzuncu ili olarak topraklarına kattığını ilan etti. Saddam Hüseyin'in uzlaşmaz tutumu karşısında BM'ye üye çeşitli ülkeler ABD öncülüğünde Suudi Arabistan'a askeri yığınak yapmaya başladı. BM Güvenlik Konseyi Irak'a 15 Ocak 1991'e değin Kuveyt'ten çekilmesi için son bir uyarıda bulundu. 17 Ocak 1991'de başlayan ve Körfez Savaşı olarak bilinen Çöl Fırtınası Harekâtı sonucunda 27 Şubat 1991'de Kuveyt kurtarıldı. 28 Şubat'taki ateşkesin ardından kuzeydeki Kürtler ve güneydeki Şiiler arasında başlayan ayaklanmalar Irak kuvvetlerince acımasızca bastırıldı. İki milyonun üzerinde Iraklı (Kürt ve Türkmenler) Türkiye ve İran'a sığındı. Öyle ki kuzeydeki Kürt ayaklanmasını geri püskürten ordu, herhangi bir şekilde ayaklanmaya katılmayan Türkmenleri fırsat bilerek katliamlara maruz kalmışlardır (28 Mart 1991 Altun Köprü katliamı (Samanci, 1999). Altun Köprü katliamı tarihte çok yer verilmemesine rağmen Türkmenlere yönelik yapılan en büyük katliamdır. Bu katliamda 102 Türkmen şehit edilmiştir. Bunun üzerine müttefik kuvvetler 36. paralelin kuzeyi ve 32. paralelin güneyindeki bölgeleri Irak uçuşlarına yasaklamışlardır.

ABD yönetimindeki müttefik kuvvetler 1993, 1996, 1998 ve 2001 yıllarında Irak'a karşı hava saldırıları düzenledi. Körfez Savaşı'ndan sonra uygulamaya konan BM ambargosu 1996 yılında başlayan Gıda Karşılığı Petrol programıyla yumuşatılmıştır (Samanci, 1999).

7. Irak'ın İşgali

ABD ve İngiltere'nin öncülüğündeki koalisyon kuvvetleri, Irak'ı kitle imha silahlarından arındırmak, Saddam Hüseyin'in teröre verdiği desteği kesmek ve Irak halkını özgürleştirmek gerekçeleriyle Irak'taki Baas Rejimi'ne karşı saldırıya geçti. 20 Mart 2003'te başlayan hava saldırısı ve onu takip eden kara harekâtı sonunda, 9 Nisan 2003'te başkent Bağdat'a giren koalisyon güçleri, Saddam Hüseyin iktidarını devirdi. 15 Nisan'da Irak tümüyle koalisyon güçlerinin denetimine geçmiştir. Bu tarihten sonra yaklaşık 6 ay boyunca işgalcilere karşı Irak'ta direniş gerçekleşmedi. Aralık 2003'te Saddam Hüseyin yakalandı. Sonraki dönemlerde işgalci ABD güçlerine karşı bir direniş başladı ve günümüzde de bazen çok şiddetli olarak özellikle Felluce Bölgesi'nde devam etmektedir. Bunun yanında Şiiiler ile Sünniler arasında derin bir ayrışma ortaya çıkmıştır ve adeta iç savaşı andıran, günümüzde de devam eden şiddetli çatışmalar yaşanmaktadır. Terör örgütleri tarafından da düzenlenen saldırılarda çok sayıda insan ölmüştür. 2008 başlarında işgalin başladığı Mart 2003'ten beri 4000 civarında ABD askeri ölümler, 1 milyondan fazla Iraklı'nın şiddet, çatışma ve direniş olayları sonucu öldüğü belirtilmiştir. Ayrıca, ABD'nin Iraklı tutuklulara yaptığı işkenceler skandala yol açmıştır. Bunun yanında keyfi uygulamalar sonucu öldürülen Iraklı sivillere de rastlanmıştır.

2003 yılında ABD kuvvetleri ile birlikte Erbil'den Kerkük'e doğru hareket eden Kürt kuvvetleri, Altun Köprü'den başlayarak devlet kurumlarını, bankaları, petrol şirketlerine ait araç ve makineleri talan etmeye başlamışlardır. Savaştan yaklaşık 20 gün sonra, Kerkük Petrol Şirketinden yağmaladıkları ağır makineleri Kuzey'de Erbil'e, oradan İran'a satmak isteyen Kürtler, Altun Köprü'den geçmek zorunda kalmışlar; ancak makineleri gündüz gözüyle halkın gözleri önünde götürmelerinin kendileri için tarihî bir kara leke sayılacağından, gece vakti konvoy şeklinde petrol şirketinden alınan malzemelerle birlikte kuzeye doğru ilerlemişlerdir. Kürtleri gören bir Türkmen vatandaşı, daha önce, 1991 yılında Saddam yönetimi zamanında benzer bir olayda canları yandığı için Saddam'ın tekrardan gücünü toparlayıp Altun Köprü halkına zarar vereceğini düşünmüştür. Bunun üzerine ilçeye gelen vatandaş bu haberi yaymış; yaklaşık yarım saat içinde Türkmen halkı, askerlerin zulmünden korunabilmek düşüncesiyle kuzeye doğru kaçmıştır.

8. Irak'ta Türk Varlığı

8.1. Türkmen Adının Anlamı

Öncelikle Türkmen adı hakkında birbirinden ayrı birçok görüş ortaya atılmıştır. Bu yüzden Türkmen kelimesinin kökeni ve anlamını tarihî kaynaklara dayanarak izah etmeye çalışacağız.

Kimi tarihçilere göre, "Türkmen" deyimini "Türk" ve Farsça "manend" kelimelerinden birleşerek "Türk'e benzer" anlamına gelen "Türkmanend" den doğmuştur (Caferoğlu, 1964).

Türk tarihçisi Yılmaz Öztuna'ya göre ise Türkmen adı; Müslümanlar tarafından "İslamiyet'i kabul eden Türkler" anlamında Oğuzlar için kullanılmıştır. Ancak XI. yüzyıldan itibaren Türkmen sözü, Oğuz kelimesi ile eş anlamda kullanılmış ve bu ad göçebe Oğuz boylarına verilmiştir (Öztuna, 1963).

İlk kez 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut'un "Divan-ı Lügat-it Türk" adlı eserinde rastlandığı bilinen bu kelimenin, Türklerden Müslüman olanlara bu adın verdiği esasına dayandırılmasıyla, "Türk ve iman" şeklinde bir açıklanışı vardır. "Türkmen" sözcüğünün anlamı için "Büyük Türk", "Türklük ve Türkler", "Koyu Türk", "Halis Kan Türk" gibi tespitler de yapılmıştır (Ertuğrul, 2006, s. 123).

Bugün Musul vilayetinde yaşayan Türklere "Türkmen" denmektedir. Türkmenlerin ise Orta Asya'dan göç eden Oğuzlar olduğu kaydedilmektedir. Oğuzlara, İslamiyet'i kabul edişlerinden itibaren "Türkmen" dendiği bilinmektedir (Öke, 2012).

Bugün Türkiye'nin güney komşusu olan Irak'ta yaşayan soydaşlarımıza, genel olarak Türk demekle beraber son yıllarda Türkmen adıyla da anılmışlardır. 1918'de sona eren birinci dünya savaşından sonra Türkiye'den kopararak Irak adı ile kurulan devletin vatandaşları olarak varlıklarını sürdüren soydaşlarımızdan uzun yıllar Türkler diye söz edilmiştir. Fakat 1959 yılından sonra Irak'ta yaşayan Türklerin Türkiye ile olan kan ve kültür bağlarını unutturmak için soydaşlarımıza devlet tarafından resmi olarak Türkmen denilmeye başlanmıştır. Böylece onlara göre Irak'ta yaşayan Türklerin kökenlerinin Anadolu'ya değil de Orta Asya'ya uzandığını ispat eden Irak yönetimi, soydaşlarımızı Türklük dünyasının kalbi olan Türkiye'den koparmış ve Türkmen deyimini ile Türklerin Türklüğünü silmiş olacaktı (Saatçi, 1996, 17).

Bu uygulama daha önce İngilizler tarafından ele alınmış, ancak bundan herhangi bir sonuç alınamamıştı. Irak'ta 1959 yılından sonra Bağdat yönetimi tarafından Türkmen topluluğu adıyla isimlendirilen Türkler, bilindiği gibi Lozan Konferansı sırasında İngiliz heyeti tarafından da Türkmenler olarak ifade edilmişlerdir. Ancak o zaman Türk heyeti başkanı olan İsmet Paşa Türkmen ve Türk'ün eş anlamlı olduğunu, hatta bu anlamda Türkiye Türklerinin de Türkmen olduklarını söyleyerek, sonuçta bunun bir politik manevra yapılamayacağını ileri sürmüştü. Böylece İsmet Paşa İngiliz tezini daha o sıralarda çürütmüştür.

Türkmen deyimini denildiğinde aklımıza ilk olarak batıya göç eden Türkler yani Oğuzlar gelmektedir. Ayrıca, Türkmen deyimini İslamiyet'i kabul eden Türkleri ifade eder ki bu anlamda günümüzde Türkiye, Azerbaycan, Balkanlar, Kıbrıs, Suriye ve Irak Türklerini de içine alır. Bugün Türkmenistan, Afganistan ve birazda İran'da yaşayan Türkmen boyunun gerçekte Irak Türkmenleri ile zannedildiği gibi bir boy akrabalığı yoktur. Dediğimiz gibi Irak'ta varlığını günümüze kadar sürdüren Türklere Türkmen denilmesi, aslında altında gizli ve politik manevra

yatan bir düşüncenin başarısız bir ürünüdür. Bu bakımdan Irak Türklerine yanlış olmakla birlikte Türkmen denilmesinin de fazla bir sakıncası veya tehlikesi yoktur (Saatçi, 1996, s. 18).

Dr. Edmonds “Kürtler, Türkler ve Araplar” adlı kitabında, hayvancılıkla uğraşan, eski âdet ve geleneklere göre yaşamını idame ettiren halka Türkmen, Osmanlı İmparatorluğu’nun çeşitli yerlerinde memurluk ve subaylık yapan ve aristokratik bir hayatı olanlara ise Türk dendiğini belirtmiştir (Edmonds’tan aktaran Samancı, 1999).

8.2. Türkmenlerin Irak’a Yerleşmeleri

Türkmenlerin Irak’a girişleri, birbirini izleyen çeşitli dönemlerde gerçekleşmiş, böylece sayıları çoğalarak önemleri artmıştır. Türkmenlerin, Emevi ve Abbasilerin ordularında görev aldıkları bilinmektedir. Özellikle Abbasi döneminde Türkmenler, önemli mevkilere gelerek iktidar dizginlerini ellerinde tutmuşlar, hatta çeşitli devlet ve beylikler kurmuşlardır (Ertuğrul, 2006).

Birçok tarihçinin Türk göçleri konusunda değişik görüşlere sahip olmalarına rağmen, Irak’ta ardi adına vuku bulan Türk göçlerine işaret ettiklerini görüyoruz.

Iraklı tarihçi Abdulrazzak el-Hasanî de Türkmen boylarının birbirini takip eden devrelerde Irak’a yaptıkları göçlere temas etmiş ve bugün Irak’ta Kürt yerleşim alanını Arap bölgesinden ayıran yerlerde yaşayanlara Türk ve Türkmen adı verildiğini eklemiştir. Bunlar kuzeybatıdan uzanan bölge üzerinde yayılmaktadırlar. Bu bölge Musul’da, Telâfer’den başlamak üzere, Kerkük vilayetinde bulunan Altunköprü ve Tuzhurmatu, Kızlarbat ve Diyale vilayetine bağlı Mendeli’ye kadar olan sahayı kapsamaktadır. Aynı tarihçi Türkmenlerin 1638 Miladi yılında Irak’ı Savafilerden geri alan IV. Murat’ın ordusunda bulduklarını ve güneydeki Türk eyaletlerini kuzey eyaletlerine bağlayan bölgenin güvenliğini sağlamak gayesiyle buraya yerleştirilmiş olabileceklerini söylemektedirler (Abdulrazzak El- Hasanî, 1959, s. 26);(aktaran Hümmüzlü, 2006, s. 13).

Elimizdeki kaynaklara göre Irak’ta Türkler, bin yılı aşkın süredir yaşamaktadır. Yaklaşık 900 yıl boyunca Irak Türkmenleri yönetici konumunda olmuş, pek çok devlet ve beylik kurmuşlardır. Türkmenler yönetici konumlarını İngilizlerin Irak’ı işgal etmesi ile birlikte kaybetmişlerdir. Tarihî kaynaklara göre Irak’ta ilk Türk toplulukları 674 yılında, Emevi Halifesi olan Muaviye tarafından Horasan’a gönderilen Ubeydullah Bin Ziyadin’in 2000 kadar, okçulukta ün yapan, Türk askerini Basra’ya yerleştirmesi ile başlar (Birinci dönem). Ancak bazı yazarlara göre de Türklerin Irak’a geliş tarihi daha eskilere dayanmaktadır. Bu Türk okçularından, Yemame’de, asi Arap bedevilerinin bastırılmasında yararlanıldığı bilinmektedir (Saatçi, 2007).

İkinci dönem, Selçuklular zamanında Oğuz Türklerinin etkin ve fiili yerleşmelerinin gerçekleştiği ve Irak’ın Türkler tarafından vatan olarak benimsendiği dönemdir. Bu dönemde Sultan Tuğrul ile birlikte (m. 1055-1059) yılları arasında en büyük Türkmen dalgaları Irak’a

girmiştir. Sultan Tuğrul zamanında ve sonrasında Irak'a devam eden Türkmenlerin göçleri ülkenin kuzey bölgelerini Türk vatanı hâline getirmiştir (Hürmüzlü, 2006).

Hürmüzlü (2006)'ye göre; üçüncü dönem, bu bölgelerde yerleşen Türkmen boylarının desteklenme ve beslenme dönemi sayılır. Bu dönemde Türkmenler, kitleler hâlinde asıl Oğuz ülkesinden Irak'a gelmişlerdir. Ekonomik durumun az çok iyi olması ve soydaşlarının burada bulunmaları buna yardımcı olmuştur. Ayrıca bu dönemde pek çok Oğuz Türkü Osmanlı akınlarıyla Irak'a girmiştir. Zira Irak, Osmanlı ve İran devletleri arasında baş gösteren anlaşmazlıkların en önemlilerden biriydi. Binlerce Türkmen'in Kuzey Irak'a yerleşmesine yol açan bu hamlelerin en önemlisi M. 1535 yılında Kanunî Sultan Süleyman'ın gayesine ulaşan Irak seferidir.

Daha sonra Sultan IV. Murat'ın M. 1638 yılında Bağdat'ı Safaviler'den geri almak için yaptığı Bağdat seferinde de beraberinde kalabalık bir Türkmen grubu vardı. Daha sonra Sultan Murat, Kuzey Irak'ta posta ve haberleşme yolunu güvence altına almak için bir kısım Türkmen'i, Kürt bölgesini Arap bölgesinden ayıran şeride yerleştirmiştir (Hürmüzlü, 2006).

1534 yılında Osmanlı Devleti'nin Padişahı Kanuni Sultan Süleyman Han, bizzat ordusunun başında Bağdat'a girmiş ve Safevî-İran hâkimiyetine son vermiştir. 1534 yılından itibaren bölgede aralıksız olarak Türk hâkimiyeti devam etmiştir. 1918'de İngilizlerin Irak'ı işgal etmesi ve 1926 Ankara Antlaşması ile Musul ve Kerkük'ün İngiliz mandasındaki Irak'a bırakılmasının ardından bölgede Türkmenlerin yok sayılmaya başlandığı bir döneme girilmiştir (Duman, 2011).

1926'dan sonra Türkiye ile Irak arasındaki sınırların çizilmesi ile beraber Türkmenler, Irak'taki yönetim tarafından baskı görmüş ve bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Bu tarihlerde yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, iç sorunlarını halletmeye ve ülkenin kalkınmasına öncelik vermiştir. Dolayısıyla Türkiye tarafından destek bulamayan Türkmenler, devlete karşı isyana gitmeden kendi içine kapanarak dilini ve kimliğini korumaya çalışmıştır (Hürmüzlü, 2006).

1920'lerden itibaren Türkmenler, Irak'ta baskı ve asimile politikasına maruz kalmışlardır. 1918-1920 yılları arasında Irak halkı İngilizlerin işgali altında baskı ve zulümlerle cebelleşmekteydi. Musul vilayetine bağlı Telafer ilçesinde yaşayan halk bu zulme dayanamayıp 1920'de Telafer civarında yaşayan Arap reislerinin desteğini sağladıktan sonra İngilizlere karşı ayaklanmaya geçmişler, İngilizlerin kışlasını basarak, onları bozguna uğratmışlardır. Fakat İngilizler daha sonra büyük birliklerin yardımıyla Telafer'i kuşatmış, halkı top ateşine tutmuştur. Bunun neticesinde, kurtulanlar üç ay boyunca dağlarda büyük

sıkıntılar içinde yaşamak zorunda kalmışlardır. Daha sonra şartlı olarak yurtlarına dönen Telafer halkının ileri gelen lider ve aydınlarının birçoğu tutuklanmış, bazıları işkence görmüş ve bir kısmı da sürgün edilmiştir. 1920 ayaklanmasında Telafer Türklerinin gösterdikleri kahramanlıklar sebebi ile bu yıl tarihe ‘‘Kaçakaç Yılı’’ olarak geçmiştir (Hürmüzlü, 2006).

Irak Devleti'nin kuruluşu üzerine daha bir yıl geçmeden, Irak Türkmenlerine karşı hazırlanan tedhiş ve katliam girişimi üzerindeki sis perdesi bir türlü kalkmamıştır. Kerkük ve diğer Türkmen bölgelerinde millî ruhun şahlanmasını önlemek için İngiliz kuvvetleri bir mesaj ulaştırmak istiyordu. İngilizler bu oyuna Tiyari kuvvetlerini alet ederek 4 Mayıs 1924 sabahı Kerkük'ün büyük çarşısında bir kavga çıkartmıştır. İngiliz kuvvetleri, bu kavgadan sonra kışlalarına çekilip tekrar büyük kuvvetlerle şehre dönmüş olan Tiyarilere serbest hareket emri verdi. Yağma ve saldırılara başlayan Tiyariler, Türkmenleri evine kadar takip ederek, ailelerinin gözü önünde katletmeye başladılar. Olayların büyümesi üzerine, Irak polis kuvvetleri araya girerek sokağa çıkma yasağı ilan etmiştir. Bunun başlıca sebebi ise hükümet çevrelerinin, yüzlerce Türkmen'in köylerden şehir merkezine yöneldiğini ve soydaşlarını korumaya ve destek vermeye kararlı olduklarını görmesidir. Bu olayda, yaklaşık 40-50 Türkmen katledilmiş ve Kerkük'te Türkmenlere karşı uygulanan ilk ‘‘Kerkük katliamı’’ olarak tarihin kara sayfasında yerini almıştır (Hürmüzlü, 2006).

12 Temmuz 1946 yılında Irak Petrol Şirketi işçilerinin Kerkük'te yaptıkları grev sırasında yaşanan olaylar ve baskı hareketleri, insan hakları çerçevesinde en doğal haklarını isteyen bu vatandaşlara karşı uygulanan sindirme politikasının bir örneğidir. Bu olayda 5 Türkmen işçisinin hayatını kaybettiği, 4 işçinin ve 6 polis elemanının değişik derecelerde yaralandığı bilinmektedir (Hürmüzlü, 2006). Ayrıca Kerkük'teki işçiler, Gâvurbağı mıntıkasında toplandıkları için katliamın adı ‘‘Gâvurbağı katliamı’’ olarak kalmıştır.

Irak Türkmenlerinin derinden yaralandığı; sevdiklerini, dostlarını ve önde gelen liderlerini kaybettikleri korkunç bir diğer olay da 1959 tarihinde Kerkük'te yaşanan 14 Temmuz 1959 katliamıdır. Ayrıca resmî kaynaklara göre bu katliamda Türkmenlerin 25'i şehit düşmüş, 130'u da yaralanmıştır (Hürmüzlü, 2006).

Irak'taki Baas rejiminin Türkler üzerindeki baskıları 1979 yılında iyice ağırlaşmıştır. Irak'taki Türklerin lider durumunda olan önemli şahsiyetleri, 1979 yılında gözaltına alınarak ağır işkencelere maruz kalmıştır. Bir süre hapis ve işkenceden sonra, sonunda Bağdat yönetimi, Türk toplumuna gözdağı vermek amacı ile 16 Ocak 1980 tarihinde 4 önemli Türkmen liderini idam etmiştir. Türkmen toplumunun bu gözde ve değerli şahsiyetlerinin haksız yere idam edilmeleri, Türkmenler arasında hükümete karşı büyük bir tepki ve nefrete dönüşmüştür (Saatçi, 2007, s. 282).

16 Ocak 1980 tarihi, Türkmenler için bir dönüm noktası sayılacak niteliktedir. Türkmenler bu tarihten itibaren daha şiddetli bir şekilde Baas rejimi tarafından baskı ve zulme maruz bırakılmıştır. Tutuklamalar ve idam olayları 2003 yılına kadar aralıksız olarak devam etmiştir. Yirmi üç yıl boyunca Türkmenler, herhangi bir sosyal ve siyasi faaliyette bulunmamalarına rağmen yine de rejimin zulmünden kurtulamamıştır. 1991 yılında, ABD öncülüğünde müttefik ülkeler Saddam'ı yenilgiye uğratmak ve Kuveyt'ten çıkarmak için Irak'a savaş açmıştır. Uluslararası literatüre bu harbin adı "1. Körfez Savaşı" olarak geçmiştir (Saatçi, 2007). Saddam Hüseyin, ordusunun büyük bir kısmını Kuveyt'e yönlendirdiği için Irak'ın kuzey ve güney bölgelerinde otorite boşluğu oluşmuş ve halk ayaklanmaya (güneyde Şii Araplar, kuzeyde Kürtler) başlamıştı. Aynı zamanda Saddam'ın Kuveyt'ten çekileceğinin sinyallerini vermesi üzerine müttefik ülkeler savaşın sona erdiğini duyurmuşlardı. Saddam kısa bir süre içinde güçlerini toparlayarak ayaklanmaya katılanları ve iç savaşa neden olanları cezalandırma kararı aldı. Bu arada ayaklanmaya katılmayan Türkmenler evlerine kapanarak ülkenin huzura kavuşmasını arzuluyorlardı. Ayaklanmayı başlatan Kürtler, Saddam'ın güçleri karşısında dayanamayıp dağlara kaçtığından, ordu bu durumu fırsat bilerek girdiği bütün Türkmen şehirlerindeki sivil halka yönelik katliam düzenlemiştir. Özellikle Altun Köprü'de, çoluk-çocuk, yaşlı-genç, kadın-erkek demeden 100'ün üzerinde Türkmen katledilmiştir. Bu da tarihte Baas Rejimi tarafından Türkmenlere karşı işlenen en büyük katliamlardan biri sayılmıştır.

Kronolojik olarak Türkmen tarihine baktığımızda Türkmenler, 80-85 yılı aşkın bir süredir, yani 1920'lerde Osmanlıların Irak'ı İngiliz mandasına bıraktıktan sonra, ister Kraliyet ister Cumhuriyet Dönemi'nde olsun bütün yönetimler tarafından baskı, sindirme, zulüm ve asimile politikasına maruz kalmıştır. Türkmenler devletçi bir geleneğe sahip oldukları için devlete karşı silahlı mücadeleyi tercih etmemiş; kendi içine kapanarak dilini, kimliğini ve kültürünü korumaya çalışmıştır.

ABD'nin önderliğinde müttefik ordularının Irak'a girmesi ile Nisan 2003'te Saddam yönetimine son verilmiştir. ABD'nin kurtarıcı olarak Irak'a girişi, önceleri halk tarafından büyük bir sempati ile karşılanmış, sevinç ve heyecan doruk noktaya ulaşmıştır. Genel olarak Irak halkı ve özellikle de Türkmen toplumu uzun yıllar boyunca baskı ve zulme maruz kaldığından, artık her şeyin demokratik ve insan haklarına saygılı bir anlayışla ele alınacağı ümitleri yeşermeye başlamıştır.

Ancak Kürt liderlerini kendine rehber tayin eden ABD, Irak'ta iki önemli stratejik hata yapmıştır. Bunlardan birincisi, özellikle Kürtlerin telkini ile ABD'nin kendine tek bir etnik grubu müttefik seçmiş olması, geri kalan Irak halkını da kendine düşman görmüş olmasıdır. Bu durum, şiddet olaylarının ve çatışmaların artmasına yol açmıştır. İkinci bir sebep ise Irak'ta giderek nüfuzu artan İran'a karşı ciddi bir politika sergileyememesidir (Saatçi, 2007, s. 282).

ABD işgalden hemen sonra Irak'ın ulusal ordusunu, güvenlik ve emniyet güçlerini, polis teşkilatını dağıtmış; kamu ve devlet kuruluşlarını dondurmuştur. Böylece devleti tümüyle çökertmiş, ülkede güvenliği ve asayişini sağlayan kurumları ortadan kaldırmıştır. Bu yüzden ülkenin her tarafında anarşi ve terör olayları baş göstermiş, merkezî hükümetin otoritesi sıfırlanınca kamu binaları yerel milis güçlerince işgal edilmiştir. Türkmenler, herhangi bir milis gücüne sahip olmadığı için bu denklemde yerini alamamıştır (Kerkük, 2003).

2003'ten sonra Irak'ta Türkmenler demokrasi ve insan haklarına inanarak Irak'ta büyük yanılgılar içerisine girmiştir. Eski rejim tarafından Türkmenlerin ellerinden alınan yerler, geri verilmeyerek yeni güçler tarafından işgal edilmeye başlanmıştır; eski rejimde olduğu gibi baskı, zulüm ve sindirme politikaları Türkmenler üzerinde oynanmaya devam etmiştir. Sadece roller farklı olmuştur. İlk geçici anayasada gereken hakları verilmeyerek Türkmenler saf dışı bırakılmıştır. Daha sonra, 2005 yılında, Irak'ta ilk sözde demokratik seçim sürecine geçilerek burada Türkmenlerin oy oranını fazla göstermemek için bazı seçim sandıklarını ortadan kaldırarak kaybolmuş gibi bir izlenim bırakmışlardır. Daha sonraki süreçlerde ise Türkmenlere karşı öldürme hareketlerine girişmişler, ayrıca zengin Türkmen adamlarını kaçırmaya başlamışlardır. Bunun neticesinde de ülkede hiçbir güce sahip olamayan Türkmenler, yurt dışına göç etmek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla Türkmenli (Türkmenlerin çoğunlukla yaşadığı bölgelere verilen ad) bölgesinde giderek Türkmen nüfusu azalmaya başlamıştır.

Irak Türkmenlerinin Saddam rejimi süresince maruz kaldığı katliam, işkence, zulüm ve baskının şiddet derecesi, başta Kürtler olmak üzere, Irak'taki diğer etnik gruplarından farklı değildir. Bu vahşetin ölçüsü birçok alanda diğerlerinininkine oranla kat kat daha fazladır. Böyle olmasının başlıca sebebi Türkmenlerin sahipsiz olmaları, uğradıkları mezalimi ve gördükleri gayri insani muameleyi, Kürtler gibi Batı Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da kendilerini savunan lobiler aracılığıyla dünya kamuoyuna hiç aksettirememiş olmalarıdır (Kerkük, 2003, s. 8).

Türkmenlere karşı yapılan zulüm, baskı ve sindirme politikaları siyasal ve sosyal alanda olduğu gibi eğitim alanında da görülmüştür. 1990'lı yıllara kadar kendi dillerinde okuma hakkı bulunmayan Türkmenler, yine de dillerini korumayı başaramışlardır. Dolayısıyla kendi ülkelerinde ana dilleri ile eğitim hakkı bulunmayan çok sayıda Türkmen, neticede geçmişten günümüze kadar Türkiye'ye ana dili ile eğitim almak için gelmiş ve hâlen gelmeye de devam etmektedirler.

9. Osmanlı Döneminde Irak Eğitim Sistemi

1516-1918 tarihleri arasında Irak'ta Osmanlı Dönemi'nde çeşitli eğitim kurumları inşa edilmiştir. Eğitim sistemi, yeni kuruluşların oluşumundan önce dinî okullar ve mahalle mektepleri biçimindeki okullardan oluşmaktaydı. Ancak bunlar toplumun ihtiyaç duyduğu

okur-yazar, muhasip ve memurların sayısını karşılayacak nitelikte ve düzeyde okullar değildi. Daha çok geleneksel eğitim sistemini temsil eden bu okulların yeni eğitim sistemine adapte edilmesi gerekiyordu. Bu geleneksel yapıdaki okulların 19. yy.daki Batı eğitim sistemi tarzında okulların açılmasına kadar devam ettiği söylenebilir. 18. yy.da Sultan Selim, Irak'ta orduya çok önem vermiş ve ordunun yeniden yapılandırılmasını sağlamıştır. Harp okulları, eğitim sisteminin yenilenmesini sağlamıştır (Kerküklü, 2000).

9.1. Osmanlı Döneminde Medrese Sistemi

Araştırmanın kapsama alanı 1918 ve 2013 yıllarını kapsadığı için Osmanlı başkentinden uzak illerdeki eğitim sistemi daha çok Tanzimat Döneminden etkilenmiştir.

9.2 Tanzimat Döneminde Irak Eğitim Sistemi

Tanzimat Dönemi'nde, Osmanlı'da eğitim belirgin bir şekilde gelişmiştir. 1839 yılında tahta çıkan Abdülmecid (1839-1861), Reşit Paşa'nın etkisiyle Tanzimat Fermanı'nı yayınlamıştır. Bu ferdandan sonra millî eğitim alanında gerçekleştirilmek istenen yenilikleri hayata geçirebilmek, okul sayısını artırmak ve gerekli tedbirleri almak için bir dizi girişimde bulunulmuştur (Zeynel, 2011).

Tanzimat Döneminde Eğitim sistemimizin temel özellikleri şu şekildedir:

- Birçok yeni okul hizmete açılmıştır.
- Örgün eğitim haricinde gerçekleşen eğitimde de birtakım yeniliklere gidilmiştir.
- Bu dönemde yapılan değişiklikler genelde orta ve yükseköğretimde yapılmış, ilköğretime fazla dokunulmamıştır.
- Yeni okullar açılırken medreselere dokunulmamış; bu yüzden de Tanzimat mektepleri, askerî mektepler gibi farklı türdeki okullardan çok farklı zihinsel yapılarda, düşünce, ideal ve anlayış yapısı olarak çok farklı bireyler yetişmiştir ve bu da toplumsal sıkıntıları doğurmuştur.
- Tanzimat Dönemi'ndeki yenilik hareketleri genellikle küçük bir aydın grubu tarafından yönlendirilmiş, halk bu harekete çok fazla dâhil edilmemiş ya da edilememiştir.
- Tanzimat Dönemi'nde eğitim, medresenin etkisini her boyutta hissetmiştir. Farklı türde okullar açılrsa da medrese zihniyeti sürdüğü için çok farklı sonuçlar alınamamıştır.

- Bu dönemde Osmanlıca, medrese dışındaki okullarda öğretim dili olarak kullanılmıştır. Dilin öğretimdeki önemi ve dili sadeleştirme çabaları bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır.
- Bu dönemde ilk kez öğretmen okulları açılmış ve öğrencilerin kılık kıyafetleri ile ilgili düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.
- Bu dönemde azınlık ve yabancı okulları da birer birer filizlenmeye başlamıştır.
- Kızlar için ilk defa ilkokul sonrası örgün eğitim kurumları bu dönemde açılmıştır (Akyüz, 2008).

9.3. Kız Teknik Öğretim Okulları

1859 yılında ilk kez İstanbul şehrinde Cevri Kalfa Mektebinde kız rüştiyesi açılmıştır. Bu mektepte kadınlara mahsus sanayinin okutulması kararlaştırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğunda kızların teknik öğretimi ile ilgili olarak bu okulu ilk girişim saymak gerekir. Mithat Paşa 1864 yılında, Rusçuk'ta yetim kızlar için ordunun dikim ihtiyaçlarını karşılamak üzere dikim atölyesi niteliğinde İslahhane açmıştır. 1859-1864 yıllarında yapılan girişimleri 1869 yılında yine İstanbul'da ordu ihtiyaçları için Yedikule'de açılan dikimhane özelliğindeki Kız Sanayi Mektebi izlemiştir (Akyüz, 2013).

Tanzimat Döneminde Osmanlı Devleti'nin sınırlarının sürekli gerilemekte ve Osmanlı Devleti birtakım yenilikler yaparak kendini ayakta tutmaya çalışmaktaydı. Bu dönemde daha etkin bir askerî eğitimi kendisine hedef alan Osmanlı Devleti, Avrupa'dan alınan teknolojiyi askerlerine aktaracak askerî okullara ihtiyaç duymaktaydı. Bu yüzden Avrupa benzeri askerî okulların kurulmasına karar verilmiştir (Başaran, 1993).

Avrupa'dan ise en çok etkilenilen devlet Fransa olmuştur. Osmanlı Devleti eğitimde dâhil olmak üzere birçok açıdan Fransa'ya göre hareket etmiştir. Eğitim kuruluşlarında, yasa ve yönetmelikler gibi her türlü yazılı eğitim mevzuatında, ders kitaplarında ve ders programlarında geniş bir Fransız etkisi görülmüş ve bu etki, Cumhuriyet Döneminde dahi kendisini göstermiştir (Ergün, 1987, s. 92-93).

Osmanlı Devleti'nin tımar sisteminin çökmesiyle birlikte yerel yönetim zayıflamış ve yerel yönetim yenileştirilemediği için de Fransız tarzı merkeze dayalı yeni bir yönetim anlayışı benimsenmeye çalışılmıştır. Bu da devlet kademelerinde eğitilmiş bürokrat sıkıntısını ortaya çıkarmıştır. Bu bürokratların yeni bilgi ve becerilerle donatılmış olması gerekmektedir. Bu bürokratlar medreselerde yetiştirilemeyeceği için mektep denen yeni tarzda okullar açılmaya başlandı (Başaran, 1993).

Yine Tanzimat Döneminde ahilik kurumunun çökmesi ve endüstride Osmanlının çok geri kalması, endüstriyel üretimin gayri Müslimlere geçmesine neden olmaktadır. Osmanlı endüstrisini harekete geçirecek ve üretimi gerçekleştirecek insan gücünden yoksundu. Bu yüzden bu dönemde teknik okulların açılmaya başladığını görmekteyiz (Başaran, 1993).

Tanzimat Döneminde ilk etapta eğitim alanında yapılan yenilikler çok da fazla yarar sağlamamıştı. Bunun üzerine Sultan Abdülmecit Han bir hattı hümayun hazırlamış ve burada halkın cehaletinin giderilmesi ve eğitilmesi, mesleki eğitime önem verilmesi ve ülkenin her yerinde okullar açılması gerektiğini ifade etmiştir (Akyüz, 2008).

Bu dönemde yeni kurulan okulların arasında bir bağ olmamasının yanı sıra hangi kademedeler olduklarına dair net bir bilgi de yoktur. Kimi medreseler hiç okula gitmemiş çocukları alırken, kimileri de sıbyan okullarından öğrenciler alırlardı. Medreselerin öğrencilerine ne kadar eğitim vereceği belli olmazdı. Medrese eğitimi 15 hatta 20 yıl bile sürebilmekteydi (Başaran, 1993).

Bu dönemde eğitim ile ilgili bir kuruluş olan Meclis-i Umur-i Nafia kurulmuştur. Bu meclisin ana amacı eğitimi yenilemek ve geliştirmektir. 1838 yılında bu meclis, eğitimin gelişmesi için ilköğretim kademesine çok önem vermiştir. Ayrıca rüştiyelerin (ortaokulların) inşa edilmesi için ilk adımını atmıştır. Osmanlıların eğitimi düzenlemek için özel tasarı çıkarmaları ve Maarifi Umumiye Bakanlığı oluşturmak, yeni çağdaş bilimlerin (matematik, geometri, sosyal bilimler...) deneyimli öğretmenler tarafından öğretilmesi gibi konular, bu adımların atılması eğitimi düzenli ve hızlı bir şekilde ilerlemesine neden olmuştur (Uzunçarşılı, 1988).

Bu düzenlemelerin yanında, Osmanlı Devleti'nin bünyesinde, 20 Eylül 1869 yılında Hattı Hümayun ve ardından Maarif-i Umumiye Nizamnamesi çıkarılmıştır. Bu ıslahatlar Osmanlı eğitim sisteminin temelini güvence altına alan ıslahatlar olmuştur. Bu kanunlar ilerleyen dönemlerde maarif meclisi ve sancakların kurulmasını sağlamıştır. Böylece eğitim, tek bir kurum tarafından kontrol edilmeye başlamış ve Maarif Bakanlığı tarafından çıkarılmış olan tasarıları uygulamakla hüküm kılınmıştır (Türk, 1999).

9.4. Osmanlı Döneminde Okul Tipleri

Osmanlı Döneminde okullar dört kısma ayrılmıştır:

1. İlkokul/Medrese evveliye
2. Rüştiye
3. İdadiye
4. Aliye /Üniversite

İngiliz Manda döneminde ise kısmen değişmiştir:

1. Medrese-i Evveliye: İlçe ve köylerdeki okulları kapsar.
2. Medresetü'l-İptidaiye: Rüştüye ve İlkokullarla aynıdır.
3. İdadiye Medresesi: Ortaokul ve liseleri kapsar.
4. Medrese-i Aliyye: Dar-ül Muallimin ve Bağdat'taki ticaret okulu.

Ders Dönemi: Evveli medreselerinde okuma süresi dört yıldır. Aynı zamanda bazı iptidai/ilkokul medreselerinde 1. Kısım adı altında bölümler vardır. Burada küçük çocuklar iki yıl ders gördükten sonra iptidai merhalesine geçer ki burada da eğitim süresi dört yıldır.

Ancak iyi ve zeki öğrenciler 1. Kısım'da başarı gösterdikleri takdirde dört yıl olan eğitim süresi yerine öğretmenlerin isteğine göre 3 veya 2 yıldan sonra da iptidai kısmına gidebilmektedir. Senevi medreselerinde ise eğitim süresi 4 yıldır. Aliyye medreselerindeki eğitim süresi 3 yıllla münhasırdır (Kevseroğlu, 2009).

9.5. Nizamiye Medreseleri

Nizamü'l-Mülk, Selçukluların İranlı ve Sünni vezirlerinden idi. Sultan Alpaslan'ın veziri olarak ilk önce İmam Cuveynî için Nişabur Nizamiyesini, 1067 yılında Ebu İshak Şirazî için Bağdat Nizamiyesini, daha sonra Belh, Herat, İsfahan, Basra, Merv, Musul, Amul, Harcird, Rey, Buçenc Nizamiyelerini yaptırmıştır. Bu medreselerin hemen hepsi o zamanın meşhur âlimleri için yapılmıştır. Ayrıca hemen her medreseye zengin vakıflar bağlanmış, müderrislerin ve özellikle öğrencilerin devlete ve Sünni görüşlere iyice bağlanması için para, yiyecek ve giyecek yardımı sağlanmıştır (Çağatay, 1993).

Bazı kaynaklara göre Nizam-ül Mülk'ün yaptırdığı okul sayısının daha fazla olduğu ileri sürülmektedir. Nüzam-ül Mülk, sürekli yeni medreseler inşa ettirip bu medreselerdeki müderris ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak için vakıf kurdurarak medreseleri bu vakıflara bağlamaktaydı. Vezirin bu harcamaları devlet için yıllık 600.000 bin dinara mal oluyordu. Bu harcamalar, siyasi rakiplerince bir koz olarak kullanılmış ve Sultan Alparslan'a bu konuda şikâyetler bildirilerek onun, vezirine güvenini kaybetmesi sağlanmak istenmiştir. Bunun üzerine Sultan Melikşah, "Ey Baba..." diyerek vezirinden kibarca hesap sordu. Nizamü'l-Mülk ise ağlayarak, kendisinin bir gece ordusu, sürekli bir ordu kurduğunu, Sultan'ın ordusunun

ülkeler fethedebileceğini, fakat iyi idare edilip korunamadıktan sonra fetihlerin bir işe yaramayacağını, kendi yetiştirdiği ordunun gece-gündüz ülkenin her yerinde Sultan'ın saltanatını, inançlarını yayacağını, onun için dua edeceğini bildirerek yaptığı işin önemini kabul ettirmiştir (Kılıç, 2011).

Nizam'ül-Mülk bu medreseleri birinci planda devletin Sünni olmayan görüşlere karşı savunulması ve menfaatlerinin gözetilmesi amacıyla kuruyordu. Selçuklu Devleti'nin Şii'lere karşı savaşında ve bu savaşın kazanılmasında medreselerin rolü inkâr edilemez. Aynı zamanda bu medreselerde ders veren müderrisler ve bu medresenin çeşitli imkânlarından yararlanarak meslek sahibi olan yoksul öğrenciler, gittikleri yerlerde Selçuklu Devleti'ne bağlılığın propagandasını yapmışlardır. Nişabur Medresesi kurulurken Sultan'ın izni alınmış ve bu izinle ülkenin her tarafına medreseler kurulmuştur. Medreseler, devlet girişimi ve devlet parası ile yaptırılmıştır. "Nizamiye medreseleri" adı genelde bu medreseleri anlatan bir ortak isimdir ama medreselerin geçek isimleri "Nizamiye" değildir. Vezirin sağlığında, kendisinin kurduduğu medreselerin hepsi ona bağlı idi (kendisinin ölümünden sonra Sultan'a ve Halife'ye bağlanmıştı). Bu durum Nizamü'l-Mülk'ün hem bir başbakan hem de eğitim bakanı gibi çalıştığını göstermektedir (Çelebi, 1983).

Nizamiye medreseleri, tarihte "eğitimde şans ve fırsat eşitliği" sağlamanın mükemmel örneklerinden biridir. O zamanlar yükseköğretim maddi problemi olmayan, kolayca kitap satın alabilen ve çeşitli yerlerde araştırma yapabilenlerin hakkı idi. Devlet, medreseleri "yatılı ve burslu" bir eğitim kuruluşu hâline getirmekle öğretimde imkân ve fırsat eşitliğini sağlama çalışmalarına girişmiş oluyordu. Bu medreselere bağlanan zengin vakıflar, onların bütün ihtiyaçlarını karşılayacak sürekli bir gelir kaynağı oluyordu. Müderris ve öğrencilerin bütün ihtiyaçları karşılanınca, onlar da kendilerini kayıtsızca bilime ve öğrenmeye verebiliyorlardı. Nizamü'l-Mülk'ün inancına göre, eski sultanlar âlimlere ve öğrencilere maaş vermedikleri için, onlar da sultanlara karşı ve hatta onların devletlerine karşı propaganda yapıyorlardı (Kılıç, 2011, s. 106).

Selçuklu medreseleri müderris-öğrenci ilişkilerinde bir yenilik getirmemişti ama öğrenci statüsünde bazı yenilikler getirmişti. Bu yenilikler, medrese öğrencilerinin büyük bir kısmının yatılı olması ve bu arada medrese vakfından burs alabilmeleridir (Kılıç, 2011).

Her ne kadar Selçuklu medreselerinin önemli bir amacı, çoğunluğu Müslüman olan Anadolu halkını o dönem ortaya çıkan mezhep çatışmalarından uzak tutmak olsa da medreselerde, o yıllarda öne çıkan iki mezhep olan Aş'ari ve Hanbeli mezheplerine yönelik tartışmalar gerçekleşmekteydi. Bu gibi mezhep tartışması olaylarının iyice tırmandığı dönemlerde Nizamü'l-Mülk, bazı medreselerin baş müderrislerine birer mektup göndererek "medreselerin amacının mezhep çatışmalarını kışkırtmak ve körüklemek değil, ilmin korunması ve yayılması olduğu" uyarısını göndermiştir (Çelebi, 1983).

Bağdat'ta, 1234 yılında, Halife Mustansır tarafından yaptırılan Mustansırıye Medresesi bir taraftan Nizamiye medreselerine rakip olarak, onların gücünü kırmak için açılmıştı, bir taraftan da değişik unsurlar içeriyordu. Bu medresede, İslami ilimlerin yanı sıra tıp, matematik ve astronomi ("Hey'et") öğretimi de yapılıyordu. Selçuklu geleneğinde ise tıp öğretimi "Dârüşşifa" veya "bimaristan"larda, astronomi öğretimi de rasathanelerde yapılıyordu. Çok büyük bir kütüphanesi olan Mustansırıye Medresesinde her Sünni mezhebin 75'er öğrencisi bulunmaktaydı (Çelebi, 1983).

Medreseler her ne kadar Sünnilikle-Şiiilik arasındaki propaganda savaşı ortamındaki Sünnilerin bir eğitim kurumu olarak doğup gelişmişse de -fazla olmamakla beraber- Şii medreselerine de rastlanmaktaydı. Başlangıçtaki yoğun propaganda savaşı yavaşlayınca, bazı emirler kendi yönetimlerindeki Şii halk için de medreseler yaptırmışlardı. Hatta ılımlı Şiiilerin kendilerinin bile medreseler yaptırdıklarını görüyoruz. İbn Battuta, 1328 yılında, Meşhed Ali'de bir Şii medresesine rastlamıştı. İsfahan'da 1325 yılında yapılan İmamî Medresesi de iç duvarlarında hem dört halifenin hem de 12 imamın adlarını bulundurması dolayısıyla bir Sünni-Şii medresesi olma özelliğini gösteriyordu (Çağatay, 1993).

9.6. Sıbyan Okulları (İlköğretim)

Sıbyan okullarında elifba, Türkçe, ahlak, yazı, Kur'an, Hıfz-ı Kur'an ve ilmihal gibi dersler okutulmaktaydı. Öğrencilerin kullanması için siyah taş tahta, kâğıt, divit ve mürekkebe batırılarak yazılan kalemler tedarik edilmekteydi (Akyüz, 2008).

Öğretim, hocanın tek tek öğrencilerle ilgilenmesi suretiyle gerçekleşmekteydi. Hocaya yardım eden biri sınıfta bulunmaktaydı. Sınıf geçme usulü yoktu, 4 yıl süren eğitim sonucu öğrenciler bir defaya mahsus olmak üzere okulu bitirme sınavlarına girerlerdi. 7 yaşına gelen çocuklar sıbyan mekteplerine yazdırılırlardı. Bu okullarda eğitim süresi 4 yıldır fakat bu süre 3 yıl daha uzatılabiliyordu. Bu okulların hocalarının niteliği hakkında çok fazla bilgi bulunmamasının yanı sıra yine kimi kaynaklarda bu hocaları teftiş eden ve onlara yol gösteren müfettişlerin olduğundan söz edilmektedir (Akyüz, 2008).

9.7. Rüştîyeler

"Rüştîye" diye adlandırılan eğitim kurumu, Türk eğitim tarihinde önce ortaöğretim kademesinde ortaya çıkmış, lise ve ortaokul fonksiyonlarını gördükten sonra öğretim

seviyesi düşerek ilköğretim kademesine geçmiştir. Bir süre de “yüksek ilkokul” denilebilecek bir düzeyde kalmasına rağmen, 1913 yılında ilkokulların içinde erimiştir (Kazıcı, 1991).

Ülkede çok uzun zamandan beri açılmış bulunan askerî okullar, kendisine iki şekilde öğrenci hazırladığından başarılı bir çalışma yapamıyorlardı. 1838 yılında Mühendishane, Harbiye, Tıbbiye gibi askerî okullara öğrenci hazırlamak için sıbyan okullarının üstünde bir ara öğretim kademesi kurulmak istenmiştir. Hazırlanan tasarıya göre, sıbyan okullarına "sınıf-ı evvel" denilmiş, bu yeni kurulacak okullara da "sınıf-ı sâni" denilmesi düşünülmüştü. Ancak II. Mahmut Han bu adı beğenmemiş, bu okullara "rüşdiye" denilmesini istemişti (Akgündüz, 1998).

Çocuklar "rüş çâğı" olan 14-15 yaşına kadar bu okullarında kalacaklar, ondan sonra yüksek askerî okullara ve memuriyetlere girebileceklerdi. Gene tasarıya göre bu okullardaki öğrenciler sıralara oturacaklar, evkaftan aylık alacaklardı. ...Ancak çeşitli nedenlerle "Rüşdiye" adlı okulların açılmaları 1847 yılına kadar gerçekleşmemiştir (Kazıcı, 1991, s. 84).

İşte, lise ayarındaki idadi ve sultaniler kuruluncaya kadar rüştiyeler, tüm ortaöğretim kademesini temsil eden bir okul olarak kalmışlardır. Rüştiyelerin öğretim süresi ilk açıldıklarında iki yıl idi, daha sonra dört yıla, 1859 yılından itibaren de altı yıla çıkarılmıştır. Sonra tekrar beş, dört ve üç yıla indirilmiştir. Ders programı da öğretim süresinin artıp eksilmesine göre sürekli değişmiştir (Akgündüz, 1998).

Kız rüştiyeleri ilk defa 1859 yılında açılmış ve bunların 1869 yılında ülke çapında açılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca 1870 yılında da kız rüştiyelerine öğretmen yetiştirmek amacıyla ilk kız öğretmen okulu olan "Dârümuallimat" açılmıştır. Rüştiye okulları II. Abdülhamit döneminde yalnız yerel hükümet dairelerine kâtip yetiştirmek amacına yönelmiş; ders programlarının esasını da yazı öğretimi teşkil etmişti. II. Meşrutiyet Dönemi ise rüştiyelerin yıkılış dönemi olmuştur (Kazıcı, 1991).

Rüştiyeler, sıbyan okullarından sonra gidilen, 4 sene eğitim süresi olan ve ilköğretim niteliği taşıyan okullardır. Daha sonra bu okullar genel orta öğretimin en alt düzeyi olarak düşünülmüşlerdir. Bu okulların müfredatında din ağırlıklı dersler çoğunlukta idi. Bu okullarda görülen en önemli yenilik, eğitim tekniği ile ilgiliydi. Bu okullarda sıbyan okullarında olduğu gibi tek tek çocuklarla ilgilenme yerine öğrenciler gruplara ayrılarak ders yapılırdı. Bu, küçük grupların eğitim tekniğinden büyük grupların eğitim tekniğine bir geçiş olmuştur (Tekeli, 1993, s. 63).

Irak'ta Rüştiye okulları 1870'de Mithat Paşa zamanında kurulmuştur. 1873 Redif Paşa zamanında ise idadiye (lise) okulları açılmıştır. O zamanki adı “mesleki lise” okullarıydı. Bu okulların içinde “rüştiye” öğrencileri bulunuyordu. Öğretim süresi ise 7 yıldır. Okutulan dersler ise “matematik, fen, ekonomi, diller, sosyal bilgiler, mekanik, resim, din dersleriydi”. Devlet bu okullara önem vermiştir. Okulda öğretmenlerin seviyeleri çok iyiydi. Bu okul 1913'e kadar canlılığını korumuştur. Devlet daha sonra bu okulun adını “sultaniye” olarak değiştirmiştir. Sonra da ilkokul sınıflarını bu okul kapsamı içerisine almış ve öğretim süresini 4 yıldan 5 yıla çıkarmıştır (Uzunçarşılı, 1988, s. 137).

Kerkük'te düzenli okulların kurulması Mutasarrıf Haşim Paşa dönemine denk gelir. 1285-1286 hicri yılında ise Kerkük halkının yardımı ile ilk kez Rüştiye adında bir okul açılmıştır. Daha sonraki yıllarda Nafiz Paşa, okulun eğitim kalitesini yükseltmiş, halkı ve özellikle çocukları okula kayıt yaptırmaya teşvik etmiştir. Nafiz Paşa gerek devletin gerekse kendi imkânları ile

okulun gelişmesinde kayda değer katkı sağlamıştır. Bazı kaynaklara göre de bu dönemde sanayi/teknik mekteplerinin de açıldığı görülmektedir (Kildan, 1954). Ancak bu iki mektebin de öğretimin ilerlemesi açısından herhangi bir katkısı olduğu söylenemez.

9.8. İdadiyeler ve Sultaniyeler (Ortaöğretim)

“İdadi” diye adlandırılan ilkokullar, yüksek askerî okullara öğrenci hazırlayan ön-sınıflar olarak, ilk defa 1845 yılında ordu merkezleri ile Bosna'da açıldı. “İdadi” adı gerçek hüviyetini 1969 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’nde bulmuştur. Bu Yönetmeliğe göre, Müslüman olan ve olmayan Osmanlı vatandaşlarını birbirleri ile kaynaştırmak ve ortak bir kültür içinde yetiştirmek düşüncesiyle Sancak merkezlerinde rüşdiye çıkışlı öğrencileri Sultanilere hazırlamak için üç yıllık idadiler kurulacaktı. Bu kâğıt üzerindeki maddelerin tamamen hayata geçirilmesi hemen mümkün olmamıştır. Ancak II. Abdülhamit döneminde İdadiyeler ülke çapında yaygınlaşmaya başlamıştır. 1881 yılından itibaren il merkezlerinden 7 yıllık, ilçe merkezlerinde de 5 yıllık idadiler açılmaya başlanılmıştır. Böylece 19. Yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti, ortaöğretim bakımından oldukça örgütlü ve güçlü bir eğitim yapısına sahip hâle gelmiştir (Zeynel, 2011).

Beş yıllık idadilerin amacı, üniversite ve yüksekokullara öğrenci hazırlamak değildi. Bunlar, buldukları yörenin işlerini idare edecek, imarını sağlayacak adamlar yetiştirmeye yönelmişlerdi. İdadiyeler; Harp Okulu ve Askerî Tıbbiyeye girmek isteyen öğrencilerin eksiklerini tamamlamak amacıyla açılmış okullardı. Programları genel itibarıyla rüştiyelere benzemekteydi. İstanbul’da ilk açılan idadi; Mekteb-i Fünun-u İdadiyesidir. Daha sonra bu okul Kuleli Kışlasına taşınınca Kuleli Askerî İdadisi olarak isimlendirilmiştir. İdadi ismi 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile bir orta öğretim kurumu olarak anılmaya başlanmıştır. Bu idadilerde Türkçe, kimya, resim, coğrafya, tarih gibi dersler okutulmaktaydı (Akyüz, 2008).

1326 Rumi yılında ise Mutasarrıf Hacı Ali Kirdar, Musul valisi Nazif Bey’i, Kerkük’te bir okulun açılması için ikna etmeyi başarmış ve Sultaniye/lise adında bir okul açılmıştır. Bu okulun binası Maarif Bakanlığındaki haritaya uygun olarak yapılmıştır. Sultaniye mektebi, 11 derslikten ve 250 öğrenciden oluşmuştur. Bu okulda eğitim Türkçe olarak İngilizlerin Kerkük’ü işgal etmesine kadar devam etmiştir (Kildan, 1954).

Rüşdiyelerin ortadan kaldırılması ile beş yıllık idadiler ortaöğretimin ilk basamağını oluşturmaya başlamıştır. Fakat idadiler Cumhuriyet Döneminde ortaokula dönüştüler. Yüksekokullara öğrenci hazırlayan ortaöğretim kurumları olarak tüm

ülkeye yayılmış olan yedi yıllık idadiler de 1910-1913 arasında önce “sultaniye”ye, daha sonra da “lise”ye çevrilerek tarihe karıştılar (Tekeli, 1993).

9.9. Dinî Okullar

Irak'ta, Osmanlı Döneminden önce, Arap okullarının devamı niteliğinde, dinî okullar bulunmaktaydı. Bu okullar, “küt tap öğretimi” seviyesinden sonra gelmekteydi. Öğrenciler küt tap düzeyini bitirdikten sonra dinî okullara kayıtlarını yaptırabiliyorlardı. Okullar genelde camilerin yanında yer almaktaydı. Geçimleri yardım ve verilen bağışlarla sağlanmaktaydı (Muhammed, 2009). Mahalle mektebinde okutulan dersler ise dil, konuşma, fıkıh, tefsir, sarf, nahu, hadis ilmi ve felsefe gibi dersler idi. Genel olarak Irak'ta ve özel olarak Kerkük'teki eğitim alanındaki düzensizlik uzun süre yönetimin kurulmasına dek devam etmiştir. Geçmişte eğitimde var olan aksaklıklar bazı yerlerde günümüze kadar hala etkisini devam ettirmektedir (Kildan, 1954).

Dersler ezbere ve yazılar da dikte şeklinde işlenmekteydi. Öğrenciler okuma ve yazmayı öğrendikten sonra okula girmeye hak kazanıyorlardı. Dersler, İslâm şeriatı esasına dayanarak din adamları tarafından öğretilmekteydi. Bu sistemde öğrenciler danışman öğretmenlerini seçmekte özgürlerdi. Bu dönemde, Kerkük'te dinî okulların sayısı yaklaşık yirmiydi. Bu okullarda müdür, müdür yardımcısı ve öğretmenlerin görev yapabilmesi için öğretmenler okulundan mezun olmak iyi huylu olmak ve küfretmemiş olmak gerekti. Ayrıca bu gibi okullarda karma eğitime izin verilmemekteydi (Muhammed, 2009).

Bilindiği gibi Osmanlı sultanları, dinî okullara büyük önem vermişlerdir. 1318 hicri yılında, Maarif Bakanlığının sayımlarına göre, Kerkük sancağında 17 okul; Musul sancağında ise 15 okul bulunmaktaydı. Kerkük sancağında “Numune İlkokul Çocukları” okulunun öğrencilerinin sayısı 170, Korya İlkokulu öğrencilerinin sayıları 11'du. Erbil sancağında 3 okul açılmıştı, öğrenci sayısı ise 155'ti. Derslerin programlarına bakılırsa Alfabe, Kur'ân-ı Kerim, Tecvit, çevre bilimi, imla, okuma ve matematikti. Maarif Bakanlığı Kanununun 11. maddesine göre bu okullarda eğitim parasızdı ancak bazı okullarda öğrencilerden para istenilmekteydi. Ayrıca idareye öğrencilerine sözle uyarma cezası ve hatta okullardan çıkarma izni de verilmiştir (Saatçi, 2005).

Dinî okullarda, yılda iki sınav yapılmakta olup öğrenciler mezun olduktan sonra rüştiyelerde okumaya hak kazanıyordu. Bu sınavlar, sivil kişiler ve büyük rütbeli askerlerin huzurunda icra

ediliyordu. Maarif İdaresi, bu okulların bütçesini karşılamakla ve öğretmenlerin maaşını ödemekle yükümlüydü (Kerküklü, 2000).

9.10. Osmanlı Döneminde Kerkük'te Tesis Edilen Dinî Okullar

Daha evvel bahsedildiği gibi Selçuklular, Abbasi halifesinin isteği üzerine, Bağdat'ı Şiiilerden geri almak üzere sefere çıkmıştır. 1055 yılında Irak, siyasi olarak bilfiil Selçukluların yönetimine geçmiştir. Selçuklu Sultanı Melikşah'ın veziri olan Nizam-ü'l-Mülk, Bağdat'ta Nizami Medreselerinin yapımına başlamıştır. Önceki bölümde anlatıldığı üzere genel ihtiyaçlarını karşılamak için medreseler, zengin vakıflara bağlanmıştır.

Abdulrezzak El-Hilali'ye göre o dönemde Musul Vilayetinin Kerkük, Erbil ve Süleymaniye livalarında 20 civarında dini okul bulunmaktaydı.

- Saray Medresesi: 1639 yılında dönemin Kerkük Mutasarrıfı tarafından Saray Camisi ile birlikte Aziziye Kışlasının arka kapısına yakın Hankah'ta inşa ettirilmiştir. Aynı Mutasarrıf, Ahi Hüseyin Mahallesi'nde bir medrese ve cami yaptırmıştır. Bu cami, günümüzde ise Muhammet Kayış Paşa adıyla bilinmektedir (Zabit, 1964).

- Şah Gazi Medresesi: Dönemin Kerkük Mutasarrıfı tarafından 1657 yılında, Kerkük Kalesi'nde bulunan Ulu Cami'nin içinde inşa ettirilmiştir.

- El-Gûtiye Medresesi: Yazar ve Âlim Hacı Muhammet Gût Müftüzade Efendi, miladi 1759 yılında, Helvacılar Mahallesi'nde inşa ettirmiştir. Günümüzde ise Kadıoğlu Camii adıyla hizmete açıktır.

- Meydan Medresesi: Kerkük Mutasarrıfı Firari Hasan Paşa tarafından 1701 yılında inşa ettirilmiş olan bu medrese Hasan Pakiz ismiyle tanınırdı.

- Eyyubi Medresesi: Kerkük Mutasarrıfı Ahmet Eyyubizâde Paşa, Şaturlu Mahallesi'nde inşa ettirmiştir. Eğitim, El-Sahrani oğulları tarafından verildiği için bu medrese onların lakapları ile anılmıştır. Şu anda bu medreseden eser kalmamıştır.

- Hacı Ahmet Medresesi: Kerkük âyanlarından (ileri gelenlerinden) olan Hacı Ahmet tarafından 1808 yılında inşa ettirilmiştir.

- El-Müslüm Medresesi: Türkmen asıllı Kaymakam Ahmet Neftçizâde tarafından Begler Mahallesi'nde inşa ettirilmiştir. Bununla birlikte medresenin yanına büyük bir cami yaptırmış olup bu cami de aynı adla (El-Müslüm) anılmaktadır.

• Tokatlı Medresesi: İnşa tarihi ve kimin tarafından yapıldığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. 1882 yılında yenilemesi tamamlanmış olan bu medrese, şu anda cami olarak Molla Rıza El-Avad adıyla bilinmektedir.

• Kirdarzâde Medresesi: Büyük Bazar'da, Hacı Mustafa Kirdar tarafından inşa ettirilmiştir. Günümüzde hâlâ kullanıma açıktır.

• İbrahim Paşa Medresesi: Şaturlu Mahallesi'nde inşa ettirilmiştir (S. Ş. Zabit, 1963).

9.11. Kerkük'te Nizami Okulların Kurulması

Osmanlı Döneminde Kerkük'te olan eğitim durumu, Irak'ın diğer illerinden herhangi bir farklılık göstermemekteydi. Bu dönemde mahalle mektepleri veya dinî okullar, ilköğretim yerine kabul edilmekteydi. Mahalle mektebinde okutulan dersler ise dil, konuşma, fıkıh, tefsir, sarf, nahu, hadis ilmi ve felsefe gibi dersler idi. Genel olarak Irak'ta ve özel olarak Kerkük'teki eğitim alanındaki düzensizlik yönetimin kurulmasına dek uzun süre devam etmiştir. Geçmişte eğitimde var olan aksaklıklar bazı yerlerde günümüze kadar hâlâ etkisini devam ettirmektedir (Kildan, 1954).

Kerkük'te düzenli okulların kurulması, Mutasarrıf Haşim Paşa dönemine denk gelir. 1285-1286 hicri yılında ise Kerkük halkının yardımı ile ilk kez Rüştîye adında bir okul açılmıştır. Daha sonraki yıllarda Nafiz Paşa, okulun eğitim kalitesini artırmak amacıyla halkı ve özellikle çocukları okula kayıt yaptırmaya teşvik etmiştir. Nafiz Paşa gerek devletin gerekse kendi imkânlarıyla okulun gelişmesinde kayda değer katkı sağlamıştır. Bazı kaynaklara göre bu dönemde sanayi/teknik mekteplerinin de açıldığı görülmektedir. Ancak bu iki mektebin de öğretimin ilerlemesi açısından herhangi bir katkısı olduğu söylenemez (Kildan, 1954).

1326 Rumi yılında ise Mutasarrıf Hacı Ali Kirdar, Musul valisi Nazif Bey'i, Kerkük'te bir okulun açılması için ikna etmeyi başarmış ve Sultaniye/lise adında bir okul açılmıştır. Bu okulun binası Maarif Bakanlığındaki haritaya uygun olarak yapılmıştır. Sultaniye mektebi, 11 derslikten ve 250 öğrenciden oluşmuştur. Bu okulda eğitim Türkçe olarak İngilizlerin Kerkük'ü işgal etmesine kadar devam etmiştir (Kildan, 1954).

Daha sonra Şeyh-ü'l-İslamlık Makamı, Rumi 1327 yılında, memleketin bütün illerinde fen okullarının açılmasına izin vermiştir. Dolayısıyla Ali Kirdar daha önce açılan Sultaniye Mektebinin yanında fen okulu açtırmıştır. Bu okul 8 derslikten oluşmuştur. Vilayet Nâibi Seyit Taha bu okula müdür olmuştur. Ayrıca o dönemde okulun idaresi de İstanbul'daki Şeyh-ü'l-

İslamlık makamına bağlıydı (Kildan, 1954). Bu okulda görev yapan müdür ve müderrislere devletin bütçesinden aylık 1500 krş. tahsis edilmiş ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak için de 1400 krş. vakıflar hazinesinden tahsis edilmiştir. Bir hayli zaman sonra okulun seviyesi yükselmiş, miladi 1926 yılında ise okul ikiye ayrılmıştır (Kildan, 1954).

9.12. Kerkük'te Sanayi Okullarının Kurulması

1326 Rumi yılında, Kerkük Livası Mutasarrıfı Avun Allah Kazım Bey büyük bir sanayi/teknik mektebi inşa ettirmiştir. Okul binası için de Eastern Bank ve Mecidiye Kahvesi'nin yanında yer alan eski ilköğretim okulunun binası tahsis edilmiştir. Okul müdürlüğüne de İstanbullu Behçet Bey getirilmiştir. Bunun yanı sıra eğitim-öğretim için kaliteli öğretmenler getirilmiş, aynı zamanda Mutasarrıf, okul içinde büyük fabrikalar kurdurmuş ve yeni bir matbaa inşa ettirmiştir. Bu nedenle okul, Osmanlı Döneminde en önemli sanayi okullarından sayılmıştır (Kildan, 1954).

Daha sonraki yıllarda yeni fabrikaların kurulması için binaların kapasitesi yetersiz kalmış ve yeni binalar yapma teşebbüsünde bulunmuşlardır. Yeni binaların inşası ancak 1912 yılında tamamlanmıştır. Aynı yılda Mutasarrıf Kazım Bey, Kerkük'ten başka bir yere gönderilince, Behçet Bey müdürlükten istifa ederek İstanbul'a gitmiştir. Okul müdürlüğüne de memleketin önde gelenlerinden Hayrullah Efendi vekâleten getirilmiştir. Fakat Hayrullah Efendi'nin görevi üç ay sürmüş yerine sanayi mektebi mezunu Hüseyin Cemal El-Kıbrısî Bey müdür olarak getirilmiştir. Bu müdür de 6 yıl boyunca okuldaki kaliteyi ve eğitim seviyesini yükseltmeye çalışmıştır. Bu okuldaki eğitim-öğretim faaliyetleri, Osmanlı ordusunun 1918 yılında Kerkük'ten çekilmesine kadar devam etmiştir (Kildan, 1954).

9.13. Öğretmen Yetiştirme

Bağdat'ta Osmanlı eğitimine, uygulama yönünden, Basra vilayetine göre daha fazla ağırlık verilmekteydi. Burada "Sultaniye", hukuk öğretmen okulları, sanayi okulları ve 71 ilkokul bulunmaktaydı. Bu bilgiler açıkça Türkiye Maarifinde kaydedilmiştir. Ama eğitimin genel durumuna bakıldığında, öğrencilerin çoğu devamsızlık yapmaktaydı ve eğitim de iyice yozlaşmıştı (Muhammed, 2009).

Irak'ta anayasanın kabulünden sonra, eğitim alanında değişiklikler yapılmıştır. 1911 Haziran ayında, Irak İslam Fakültesi "Azamiye Fakültesi" açılmıştır. Bu açılışa sivil ve askerî

topluluklar katılmıştır. Bu fakülte, Maarif Kanunu “Nizamnamesine” göre açılmıştır. Osmanlı Devleti, diğer milletlerle ve topluluklarla daha sağlam ilişkiler kurmak istediği için eğitime önem vermişti (Irak Eğitim Bakanlığı, 1977).

Iraklılar eğitime büyük destek vermiştir. 1909 yılında sadece Bağdat köylerinden 7715 kuruş eğitim için bağış toplanmıştır. Irak'ta gazeteler bu dönemde Arap diline önem verilmesine ve eğitim dilinin Arapça olmamasına büyük tepkiler göstermişlerdir. Ayrıca Irak aydın kesimlerinden oluşan örgütler, çağdaş okullar inşa edilmesini yeni müfredatta Arap kültürüne de yer verilmesine ve eğitimin okullarda Arapça olmasını istemişlerdir (Kerküklü, 2000).

9.14. Meslekî ve Teknik Eğitim

1871 yılında, Mithat Paşa zamanında, Islahat Fermanı esas alınarak Bağdat'ta ve daha sonra Kerkük'te sanayi ve meslek liseleri açılmıştır. Bu önemli adım Mithat Paşa ve ahalinin yardımı ile gerçekleştirilmiştir. Bu okulların öncelikli amacı, korumaya ve yardıma muhtaç konumda olan öğrencilerin sanat ve meslek eğitimi alanında yetiştirilmesiydi. Meslek okullarında dokumacılık, marangozluk, tekstil, ayakkabıcılık, demircilik, basım gibi sanatlar öğretilmekteydi. Okullar 10-15 yaşlarında, ilkokulu bitirmiş öğrencileri kabul etmekteydi. Eğitim süresi bu okullarda 5 yıldır ve parasızdı (Irak Eğitim Bakanlığı, 1990).

Meslek okullarında ayrıca öğrencilere tarih, coğrafya, din kültürü, Türkçe, Arapça ve ayrıca Farsça ve Fransızca dersleri verilmekteydi. Öğretim kadrosu bu okullarda müdür, öğretmen, hizmetli ve bazı meslek erbabı ustalardan oluşmaktaydı. Bu meslek erbablarının öğrencilere sanatları öğretmede büyük katkıları olmuştur. Sınav sistemine bakıldığında, sınavlar, öğretim yılının sonunda uygulamalı olarak okul idaresi, yüksek kademeli memurlar ve üst düzey yöneticilerin gözetiminde yapılıyordu. Ancak meslek okullarına yapılan yardım giderek azaldığı için bu okullar zamanla başarısız olmuştur (Kerküklü, 2000).

Kerkük meslek okullarında okutulan kitaplar, İstanbul'da okutulan kitapların aynısıydı. Osmanlılar, öğrencileri eğitime teşvik etmek açısından çok başarılı olan öğrencilere ödüller ve özel madalyonlar verirlerdi. Bu madalyonların ismi ise “Maarif madalyonu” idi. Bu madalyonlar altın ve gümüşten imal edilirdi (Kerküklü, 2000).

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama teknikleri ve veri çözümleme tekniklerine yer verilmektedir.

1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik (Yıldırım ve Şimşek, 2013)” bir araştırmadır. Buna göre Irak’ta Türkçe öğretiminin tarihî süreçteki eğitim ve öğretim faaliyetlerini ortaya koyabilmek adına Irak Hükümeti, Irak Parlamentosu, Irak Eğitim Bakanlığı ve benzeri kurumların arşiv belgeleri ile Türkmençe eğitimine ilişkin kitap, gazete, dergi ve makaleler incelenmiş; 2003 yılında kurulan Türkmen Eğitim Heyeti üyeleri, Türkmençe eğitim süreci içinde görev yapmış ve daha sonra bırakmış kişiler, Kerkük İl Eğitimi Müdürlüğü Türkmençe Eğitimi Bölüm Müdürleri, Türkmençe eğitimi ile ilgili makale ve araştırmacı olanlar ve Türkmençe eğitimi öğretmenlerinin görüşleri alınmıştır.

2. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini, tarihî süreçte Türkmençe eğitim-öğretim faaliyetlerinin sürdürüldüğü ülkelerden biri olan Irak Cumhuriyeti oluşturmaktadır. Nitel araştırma olmasından ötürü 1930-2013 yılları arasında yayımlanmış Irak Hükümeti, Irak Parlamentosu, Irak Eğitim Bakanlığı ve benzeri kurumların Arapça arşiv belgeleri; 1918-2013 yılları arasında basılmış, Türkmençe eğitimine ilişkin kitap, gazete, dergi ve makaleler; 2013-2013 yıllarında görevde bulunan

Türkmen Eğitim Heyeti üyeleri; 2004-2013 arası Kerkük İl Eğitimi Müdürlüğü Türkmençe Eğitimi Bölüm Müdürleri; Türkmençe eğitim süreci içinde görev yapmış ve daha sonra bırakmış 3 kişi; 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nda (Musalla İlkokulu, Gürgür Baba İlkokulu, Hicri Dede İlkokulu, Yedi Kızlar İlkokulu, Kurtuluş İlkokulu, Altun Köprü İlkokulu, Kurtuluş Ortaokulu, Parlak Ortaokulu, El-Rafideyin Kız Lisesi, Esma Kız Lisesi, Hacer Kız Lisesi, Altun Köprü Kız Lisesi, Altun Köprü Erkek Lisesi, Kale Kız Lisesi, Musalla Erkek Lisesi, Şetulu Ortaokulu, Yahyave Ortaokulu, Güneş İlkokulu, Kışla İlkokulu, Sarıkâhya İlkokulu, Kardeşlik İlkokulu, Hürriyet Ortaokulu, Adalet İlkokulu, Mescid Aksa İlkokulu, Topkapı İlkokulu, Fatma Ana İlkokulu, Aktaş İlkokulu, Fuzuli İlkokulu, Mehmet Sadık İlkokulu, 16 AB İlkokulu, Mehmet İzzet Hattat Ortaokulu, Şehit El-Sadır İlkokulu, Türkmen Kızı İlkokulu, Avcı İlkokulu, Leylan İlkokulu, Hassa su İlkokulu, Muhtaroglu İlkokulu, Barış Ortaokulu, Barış Lisesi ve Öğretmenler Enstitüsü)okullarında görev yapmakta olan Türkmençe öğretmenleri ise bu araştırmanın çalışma grubunu teşkil etmektedir.

3. Verilerin Toplanması

Doküman analizi ve görüşme tekniklerinden yararlanan bu araştırma için geçmişten günümüze kadar Türkmenlerin anayasal ve kültürel haklarına değinen Arapça belgeler Irak Hükümeti, Irak Parlamentosu, Irak Eğitim Bakanlığı ve benzeri kurumların arşivlerinden gerekli resmî izinler alınmak suretiyle temin edilmiştir. 1918-2013 yılları arasında basılmış, Türkmençe eğitimine ilişkin kitap, gazete, dergi ve makaleler ise Irak'taki kütüphaneler (ITC Kütüphanesi, Türkmenli Kültür Merkezi Kütüphanesi, Bağdat Kardeşlik Ocağı Kütüphanesi), kitapçılar ve araştırmacı-yazarlara müracaat edilerek toplanmıştır.

Görüşme verileri ise çalışma grubunda yer alan bazı kişilerle yüz yüze görüşülerek ses kayıt cihazı vasıtasıyla kayıt altına alınmıştır. Fakat resmî görevde bulunan kişilerle yapılan görüşmeler, ses kaydına izin verilmediğinden, not alınarak kaydedilmiştir.

4. Verilerin Analizi

Kerkük İl Eğitim Genel Müdürlüğünde faaliyet gösteren Türkmençe Eğitimi Bölümü, Irak Eğitim Bakanlığı, Irak Parlamentosu Arşivi, Irak Eğitim Bakanlığı altında faaliyet gösteren Türkmençe Eğitimi Genel Müdürlüğünden alınan belgelerin konuyla ilgili olan bölümleri Arapça aslından Türkçeye çevrilmiş ve Türkmençe eğitimiyle ilgili bölümleri irdelenmiştir.

Daha sonra 1918-2013 yılları arasında Türkmençe eğitimi ile ilgili yazılan kitap, makale, dergi, gazete yazısı ve belgeler incelenerek, Kraliyet Dönemi (1918-1958), Cumhuriyet Dönemi (1958-2003), Baas Partisi Dönemi (1968-2003), Saddam İktidarı Dönemi (1978-2003) ve ABD İşgali Sonrası Dönem (2003-2013) yıllarına göre tasnif edilerek içerik analiziyle kullanılmıştır.

Ayrıca araştırma sırasında Türkmençe eğitimi ile ilgili görevde olan kişiler, faaliyet gösteren kurumlar, öğretmenler, müfettiş ve okul müdürleri ile yapılan bireysel ve toplu görüşmelerde, ses kayıt cihazıyla veya not alınarak kaydedilen veriler deşifre edilerek betimsel analize tabi tutulmuştur.

BÖLÜM 4

BULGU VE YORUMLAR

1. Kraliyet Dönemi

1918 yılında I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Osmanlı Devleti Ortadoğu'dan çekilmeye başlamış ve bu çekilmeye Ortadoğu'yu saran karabulut günümüze kadar üzerimizde dolaşmaya devam etmiştir. Savaşın kısmen sona ermesiyle birlikte 1921 yılında Kahire'de Ortadoğu'nun paylaşımı çerçevesinde yapılan toplantıda İngiltere tarafından kurulan "Suni" devletlerden bir tanesi de Irak Devleti olmuştur. Bu oluşum sonucunda Irak Devleti sınırları içerisinde kalan ve yaşamlarını baskı, yıldırma, katliamlar ve asimilasyon tehlikesi karşısında sürdürmeye çalışan Türkmenler, Körfez savaşı sırasında bir kez daha Türkiye gündeminin ilk sıralarına oturmuştur.

Irak'taki Türk varlığının demografik unsurunu Türkmenler oluşturmaktadır. Üç buçuk milyona yakın nüfuslarıyla Türkmenler genel olarak ve yoğunlukla Musul, Kerkük, Erbil, Süleymaniye ve Diyale illerinde ve çevrelerinde yaşamaktadır. Kuzeyden-güneye, batıdan-doğuya, Irak topraklarının hemen her yerinde tarihî ve kültürel miraslarını koruyarak Türk varlığını temsil eden Türkmenler, her alanda önemli bir güç teşkil etmektedir. Yaşadıkları toprakların stratejik konumları, Irak'ın jeopolitik, jeoekonomik ve sosyo/politik ve sosyo kültürel durumu bakımından daima bir denge unsuru rolünde olmuştur. Onlar, geçmiş yılların sonucu tarihî varlık alanında yer alan bir Türk varlığı, içinde bulunduğu devletin düzenine bağlılıkları açısından da örnek vatandaşlardır (Saatçi, 1996).

1918-1921 yılları Irak, İngilizlerin manda yönetiminde kalmıştır. Daha önce 1869 yılında Irak Valisi olan Mithat Paşa, matbaayı Fransa'dan Irak'a getirmiş ve Vilayet adı altında ilk matbaayı kurarak Zavra gazetesini çıkarmıştır(Küzeci, 2009).

1918'den 1921 yılına kadar Irak, İngilizlerin işgali altındaydı. Bu durumdan hem halk, hem de yönetim tedirgindi. Irak'ta vekâleten yönetim başında bulunan Sir Arnold Wilson başarılı ancak sert bir yöneticiydi. Daha önce kurumları ve özellikle de Maarif Bakanlığını dağıtan İngilizler tarafından, yönetimde yerli halka hiçbir görev verilmemişti. Bu durumdan Irak halkı çok ciddi bir şekilde rahatsız olmuştur (Kildan, 1954).

1.1. Kraliyet Döneminde Irak'ta Türkçe Eğitimi

1918'de I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Osmanlı ordusu Irak'tan tedricen çekilmeye başlamış ve türlü oyunlarla daha evvel Suudi Arabistan'da Osmanlılara karşı isyan eden Mekke Şerifi Hüseyin Bin Ali'nin oğlu Faysal, İngilizlerin desteği ile Irak Kralı olmuştur.

İngilizler I. Dünya Savaşı sırasında Irak'ı işgal ettiklerinde Maarif Bakanlığının çöktüğünün farkındaydılar. Bu yüzden Irak'ın önemli şehirlerde (Bağdat, Musul, Kerkük, Basra) okullar açmayı ve eğitim kalitesinin artırması için girişimlerde bulunmayı düşünmüşlerdir. Ayrıca İngilizler, Osmanlı'dan arta kalan eğitim programlarında bazı değişiklikler yapmış, özellikle hukuk okullarında eğitim dilini Türkçeden Arapçaya çevirmişlerdir. Öğretmen eksikliğini fark eden İngilizler, zaman kazanmak için Mısır ve Şam'dan faydalanarak öğretmenler ve dönemin müfredatıyla donanımlı kitaplar getirtmişlerdir (El-Hilâlî, 2000).

Irak Eğitim Sistemi, Birinci Dünya Savaşı'ndan olumsuz etkilenmiştir. İngiliz işgali ile birlikte eğitim sisteminde birtakım düzenlemeler yapılmasına rağmen bu düzenlemeler de işgalci ülkenin eğitim alanında geçici politikalarını kapsamaktaydı. İngilizler daha önceki dönemde Hindistan işgalinden edindikleri tecrübelerden yola çıkarak Irak'ta önceliklerinin kendilerini halka benimsetmek ve kabul ettirmek olduğunu düşünmekteydi. Irak, işgal öncesinde eğitim ve öğretim alanında toplumda önemli bir konuma sahip durumda iken İngilizlerin işgalinden sonra eğitimde önemli bir çöküş dönemi yaşanmıştır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın etkisi tüm alanlarda ve tabii ki eğitimde etkisini göstermiştir (El-Hilali, 2000).

Maarif Bakanlığını düzenlemek adına İngiliz idaresi okul açmaya yönelmemiştir. Bunun sebebi; İngilizlerin Irak'ta öğretmen kadrosunun eksik olduğunun farkına varmaları ve okulların açılmasının hiçbir katkı sağlamayacağını düşünmeleridir. Bu yüzden Mısır ve Şam ülkelerinden öğretmen ve değerli kitap getirme yoluna gitmişlerdir (Civlez, 2007, s. 14.);(aktaran Zeynel, 2011).

Irak'ta eğitim gelişimi iki aşamada gerçekleşmiştir: Birinci dönem, Kral I. Faysal'ın 1921 yılında tahta geçmesinden, 1933'teki ölümüne kadar olan dönemdir. Bu dönemde Irak hazinesi

çökme durumunda olmasına rağmen Kral ve hükümet kısıtlı imkânlarla eğitime yoğun ilgi göstermişlerdir. İkinci dönemde ise 20. yüzyılın ilk yarısında Irak hükümeti ile Irak Petrol şirketi olan “I. P. C.”, kendi aralarında Irak petroleri konusunda bir anlaşmaya varmış ve bu anlaşma neticesinde Irak’ta çökme durumunda olan ekonomi genel olarak düzelmiştir (Zeki, 2013).

Bu dönemde Irak’ta okuma oranı %1 civarındadır. Eğitim genel olarak camilerin yanında bulunan mahalle mekteplerinde yapılmakta olup çocuklara yönelik mollalar tarafından Kuran ve din öğretimi ile kısıtlı kalmıştır. Dinî okulların yanında öğrencileri İstanbul’daki askerî okullara hazırlamak için birkaç okul daha bulunmaktadır. Bunun için yeni kral ve yönetimi, toplumsal sorunlarının çözümünün eğitimden geçtiğinin bilincinde olmuşlardır (Zeki, 2013).

Genel olarak Irak’ta ve özel olarak Bağdat’ta eğitimin bozulması birkaç sebebe dayandırılabilir:

1. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Irak’ta eğitim dili Türkçe idi. Bu nedenle Arapça bilen Iraklıların büyük bir çoğunluğu eğitimden uzaklaşmıştır.
2. Ticaret ve çiftçilikle uğraşan zengin tabakanın, eğitimi fakir tabakaya ait görmeleri toplum içinde yaygındır.

Fakat 1921 yılında Irak’ın genelinde esas olarak eğitim dilinin Türkçe yerine Arapçaya bırakılması, toplumda ve özellikle de gençlerin okula ve okumaya yönelik düşüncelerinde değişikliğe neden olmuştur. Bu sebeple bilinçli olarak devlet yüzyıllar boyunca okullarda okutulan Osmanlı ve Türk tarihinin yerine, Hz. Muhammed döneminden başlayarak Raşidi, Emevi ve Abbasi dönemlerini müfredata koymuş; eski ve yeni Arap İslam tarihini, fen, tıp ve felsefede neler başardıklarını anlatmıştır. Böylece Türkmen öğrencilerde ecdadına ve tarihine karşı yabancılaşma olmuştur.

Ancak yeni eğitim sistemi bazı temel sorunlarla karşılaşmıştır. Bunlar aşağıdaki gibidir:

1. Okullardaki eğitim dilinin Türkçeden Arapçaya geçmesi, Türkçe konuşan ve Arapça bilmeyen öğretmenleri değiştirme zorunluluğu doğurmuştur. Bu durum öğretimde tedirginliğe ve gecikmeye sebep olmuştur.
2. Öğretmenler, Arapçayı iyi öğretmek için ders yüklerinin çok üstünde derse girmişler ve öğrencilere sadece Arapça dersler verilmiştir. Bu da öğrencilerin diğer dersleri görmelerine fırsat vermemiştir.
3. Irak’ta Arapça bilen kaliteli öğretmen sıkıntısı yaşanıyordu. Bu nedenle eğitimde gecikme yaşanmış ve eğitim kalitesi düşmüştür. Irak hükümeti ise öğretmen yetiştirmenin fazla zaman

kaybına neden olacağını düşünerek Arap ülkelerinden yetişmiş kaliteli öğretmenler temin etmiştir.

4. Irak'ın kuzeyinde Araplar dışında farklı etnik gruplar vardı (Türkmen, Yezit ve Kürtler). Güneyde de Şii ve Sünni mezheplerin yanı sıra taşrada yaşayanlar bulunmaktaydı. Bu nedenle devletin bütün mezhep ve etnik grupların taleplerini karşılamak ve onları eğitim-öğretime teşvik etmek amacıyla öğretmenlere uygun kurslar vermesi gerekiyordu.

Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı devletin, eğitimi ve öğretimi cazibeli bir meslek hâline getirmesi gerekiyordu. İlk iş olarak öğretmenlerin maaşlarına zam yapılmış ve daha sonra yetenekli öğrenciler burslu olarak Mısır, İngiltere ve ABD'ye gönderilmiştir. 1927 yılında ise devlet öğrencilerin yiyecek, giyecek ve okul masraflarını karşılamış ve daha sonra ders kitaplarını ücretsiz olarak dağıtmıştır. Bu uygulamalar neticesinde gençlerin eğitime ilgisi artırılmıştır. 1931 yılında ise kız ve erkek kursiyer/öğretmen sayısı 178'e çıkmıştır. Bu öğretmenlerin yetişmesinde, Beyrut'taki Amerikan Üniversitesinden mezun Arap ve bazı Avrupalı hocaların rolü büyüktü (Zeki, 2013).

Tablo 1. 1920-1930 Arasında Eğitim İçin Devlet Bütçesinden Ayrılan Para (Zeki, 2013):

Yıl	Harcanan Miktar	Yüzde
1920-1921	130,360	2,3
1924-1925	1970,068	3,9
1926-1927	184,163	4,4
1927-1928	205,650	5,0
1928-1929	232,878	5,3
1929-1930	270,438	6,1

Zamanla Irak Hükümeti eğitimde ve özellikle ilk ve ortaokula daha çok yatırım yapmıştır. Aşağıdaki tabloda da ilkokul ve ortaokullarda sonraki yıllarda öğrenci ve personel sayısının arttığı görülmektedir.

Tablo 2. 1920-1930 Arasında Irak'taki İlkokulların ve Öğrencilerin Sayısı (Zeki, 2013):

Eğitim Yılı	İlkokulların Sayısı	Öğrenci sayısı
1920-1921	84	6,743
1921-1922	151	15,275
1922-1923	173	17,235
1923-1924	198	18,558
1924-1925	221	20,654
1925-1926	228	22,712
1926-1927	249	24,170
1927-1928	264	26,706
1928-1929	271	28,103
1929-1930	291	30,888

Yukarıdaki tablo da görüldüğü gibi 1920-1921 yılları arasında hem ilkokul hem de öğrenci sayısında artış olmuştur. Ayrıca ilkokul sayısında her bir yıl, bir önceki yıla nazaran 20 okul artış olmuş ve bu durum katlanarak devam etmiştir. Öğrenci sayısı da yıllık 2000'e çıkmıştır. 1930 yılına gelindiğinde toplam ilkokul sayısı 291 adet olmuştur ki bu sayı 1921 yılında 84'tür. Yani okul sayısında üç kat artış olmuştur. Aynı yıllar arasında öğrenci sayısı 6,743 iken 30,888'e çıkmış, bu sayıda da 5 kat artış olmuştur. Kral I. Faysal ve hükümeti kısıtlı imkânlarla rağmen on yıllık süre zarfında eğitime büyük önem vermiş ve çok ciddi ilerleme kat etmiştir.

Tablo 3. 1920-1930 Arası Ortaokul ve Öğrenci Sayıları (Zeki, 2013):

Eğitim Yılı	Ortaokulların Sayısı	Öğrenci Sayısı
1920	- (Veri yoktur)	-
1921	-	-
1922	4	-
1923	4	233
1924	4	326
1925	5	583
1926	8	729
1927	11	1086
1928	13	1322
1929	13	1222
1930	15	1863

Yukarıdaki tabloya göre 1920-1930 yılları arasında, Kral 1. Faysal döneminde ortaokulların sayısı yaklaşık 4 kat, öğrenci sayısı da 8 kat artmıştır.

İngilizler 11 Mart 1917'de Bağdat'ı işgal ettiklerinde güneyde sağladıkları başarıyı burada elde edememişlerdir. Çünkü Bağdat şehrinde aydın kesim çok fazlaydı. Ayrıca okullara yönelik ilgi büyüktü ve İngilizlerden bu konuda sürekli isteklerde bulunuyorlardı. Bunun için İngilizler Bağdat'ta öğretmen okulu açmaya mecbur kalmışlardır. Okullardaki öğretmen yetersizliğinden dolayı İngilizler böyle bir yola başvurmuşlardır. Öğretmen okullarında öğretmen adaylarının atamaları, 3 aylık kısa bir kursun ardından yapılmıştır. İngilizler, kendilerine karşı yükselen sesleri susturmak için daha önce kapattıkları Maarif Meclisini açmışlardır. Okullar giderek Irak millî sesinin yükseliş yeri hâline gelmiştir. Millî örgütler ve uyanış hareketleri 1919 yılından sonra ortaya çıkmaya başlamıştır (El-Hayyat, 1971).

1.1.1 Irak'ta Maarif Bakanlığı

Irak'ta Osmanlı Dönemi'nin eğitim bakımından çok etkili bir süreç olduğu söylenebilir. Eğitimin devlet tarafından desteklenmesi ve ona göre çok değerli tasarıların ortaya çıkartılması da bunun kanıtıdır. Maarif Bakanlığının Osmanlı yönetimi tarafından kurulması ve Osmanlılardan sonra da Irak Yönetimi tarafından bu yola girmesinin nedeni; bunun gibi bir sağlam sistem kuramamalarındandır. Kraliyet döneminde, bazı küçük değişikliklere rağmen bu gidişat değiştirilememiştir (Civlez,2007, s. 17-18. aktaran Zeynel, 2011).

Cafer El-Hayyat'ın 1971 yılında yayımladığı Irak'ın Yakın Tarihi adlı eserine göre, Osmanlılardan sonra İngilizler "eğitim"i himaye altına almıştır. Maarif Bakanlığında çıkartılan kararlar sadece İngiliz yönetimine hizmet etmekteydi. Bu yüzden de Kral Faysal, Irak Devleti ilan (12.09.1921) edildikten sonra Maarif Bakanlığının başına Şeyh Abdülkerim El- Cezairi'nin geçmesini istemiş ancak bu şahıs özür dileyerek görevi reddetmiştir. Kral bu görevi birçok kişiye teklif etmiştir. Ancak Maarif Bakanlığının kadrosu 1924 yılına kadar boş kalmıştır. İngiliz işgalinden sonra da kralın isteğine rağmen bu göreve önemli, kültürlü şahsiyetlerin gelmemesi, El-Hayyat'a göre kafalarda soru işaretleri oluşturmuştur (El-Hayyat, 1971). Bu durum on yıl boyunca devam etmiş ve 1930 yılında Irak eğitim sisteminde bazı düzenlemeler yapılarak yeni programlar getirtilerek Irak eğitim sistemi, İngiliz eğitim sisteminin bir benzeri hâline dönüştürülerek kademeli olarak üç dönem şeklinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla Irak eğitim sistemi üç dönemden oluşacak şekilde düzenlenmiştir:

Birinci dönem: İlkokul, 6 yıl.

İkinci dönem: Ortaokul, 3 yıl.

Üçüncü dönem: Lise ise 2 yıl. Bu vesile ile ilköğretim dönemi toplam 9 yıla çıkarılmıştır.

İngilizler Irak'ı işgal ettikten sonra sadece siyasi, sosyal ve ekonomik alanlara müdahale etmişlerdir. Ancak çoğu zaman eğitimde de istedikleri karar ve tasarıları da çıkarabiliyorlardı ve devlet buna karşı koyamıyordu. Irak'ta eğitim dilini Arapça yapmalarına rağmen kitaplarda müfredat değişikliğine gitmişlerdir. İsrail ve papaz (kilise) okullarına izin verilmiştir. Eğitimdeki bu değişiklikler göz önünde bulundurulursa Maarif Bakanlığının bu süreçte önemsenmemesi normal görülebilir (El- Hilali, 2000).

Irak'ta İngiliz egemenliği, Birleşmiş Milletlerin bazı şartları altında kabul edilmekteydi. Bu şartlar içerisinde dinî özgürlükler, dil, din, ırk ayırımına gidilmemek vardı. Bunların yanı sıra İngilizler, eğitimin Irak dilinde olmasını desteklemekteydiler. Aynı anda özel okullara da önem vererek açılmasına izin vermişlerdir. Sonuçta bunların Irak Hükümeti'nin desteği ve onayıyla

gerçekleşmesi şart koşulmuştur (El-Hilali, 2000). İngilizler, Iraklıları Osmanlı'dan koparmak ve Osmanlı etkisini kırmak için eğitim planını buna göre tasarlamıştır.

1.1.2. Kraliyet Döneminde Okulların Açılması / İlköğretim

Aralık 1918 tarihinde Musul Vilayeti doğrudan Musul'daki İngiliz Siyasi Hâkimi Colonel Lejmn'in kontrolüne geçmiştir. Bağdat'taki Umumî Maarif Nazırlığı Musul vilayeti ile ilgili çalışmalarına başlamış ve Captain Beas, Musul Maarif Nazırlığına vekâleten atanmıştır. Beas'ın ilk işi de bütün Osmanlı medreselerini kapatmak olmuştur. Beas, 1919 yılında Kerkük'teki okulları teftiş etmek amacıyla bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ancak daha önce kendi emri ile okulları kapattığı için kontrol edecek herhangi bir okulu bulamamıştır. Dolayısı ile Kerkük'teki fen ve ilköğretim okullarının tekrar açılması için bir karar almıştır. Ancak Captain Beas öğrencilerin ilkokula kayıt yaptırabilmesi için 30.07.1919 tarihinde aşağıdaki bazı şartları sunmuştur:

1. İlkokul 1. sınıflara kayıt yaptıran öğrencilerin yaşı 6 yaştan az ve 13 yaştan büyük olmamalı.
2. Okullara kayıt tarihi başladıktan itibaren iki ay sonra kayıt yaptırılmamalı, ancak istisnai durumlarda kayıt tarihi geçtikten sonra maarif nezareti izni ile yapılabilir.
3. Öğrenciler derslere başlamadan önce seviye tespit sınavın tabi tutulmalı.
4. Öğrencilerden, El-Hazarçiyeye (bu okul zengin ailelerin ve İngiliz casuslarının çocuklarından oluşmaktaydı) okulu hariç her ay bir rupiye (Irak'taki eski para birimi) talep edilecektir (El-Hilali, 2000).

Daha önce 1911 yılında Şeyhü'l-İslamlık makamının onayı ile açılan fen okulu, 1919 yılında tekrar eğitim hayatına başlamıştır. İngilizlerin Irak'ı işgal etmesinden sonra bu okuldaki eğitim aksamış ancak okul müdürü Abdülkadir Hatip Bey, Kerkük Siyasi Hâkimi Mr. Longreck'i ziyaret ederek okulun tekrar faaliyete geçmesini istemiştir. Bunun üzerine Longreck, okulun özel bir okul sıfatı ile tekrardan açılmasına izin vermiş ve aylık okul yönetimine (1300) rupiye tahsis etmiştir (Kildan, 1954).

İngilizler Irak'ı işgal ettiklerinde Osmanlı döneminde var olan eğitim politikasını ve eğitim programlarını değiştirerek ilkokullarda okutulan derslerin sayısını 14'e çıkarmışlardır. Okutulan dersler şöyledir: Kuran, İslam şeriatı, Arapça, Arapça güzel yazı, Eşya dersleri, İngilizce tercüme, İngilizce güzel yazı, muhasebe, coğrafya, tarih, resim dersi, el işleri ve

mühendislik dersleri. Ancak bilinçli olarak fakir ailelerin çocuklarının eğitimden yararlanmamaları için her öğrenciden aylık bir rupiye talep edilmiştir. Uzun münakaşalar neticesinde 1927 yılında ilkokul öğrencilerinden para alınmamıştır (Kevseroğlu, 2009).

Bu okulda görev yapan müdür ve müderrislere devletin bütçesinden aylık 1500 krş., öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak için de 1400 krş. Vakıflar Hazinesinden tahsis edilmiştir. Zaman sonra okulun başarı seviyesi bir hayli yükselerek 1926 yılında iki bölüme ayrılmıştır (Kildan, 1954).

Kerkük'te, 1919 yılında, İngiliz mandası döneminde Zafir adında ilköğretim okulu açılmıştır. Bu okulun müdürlüğüne de Şükrü Abd Ahed getirilmiştir. Şükrü Abd Ahed, Kerkük Kalesi sakinlerinden olup İngilizlerle yakınlığı ile bilinmektedir. Daha sonraki yıllarda İngilizlerin isteği üzerine Necme Gazetesinin müdürü olmuştur. Birkaç yıl sonra da bu okul bölünerek iki okul daha açılmıştır. Bunlar, Kale İlkokulu ve Korya İlkokulu'dur. Bir yıl sonrada Zafir Okulu fen okuluna bağlanmıştır. Bu okullardaki eğitim dili ilk etapta Türkçeydi fakat zamanla Türkçe, yerini Arapçaya bırakmıştır (Kildan, 1954).

Yine 1919 yılının ilk aylarında İngilizlerin işgal süresinde Kerkük'e bağlı Kifri kazasında iptidai okul (ilkokul) açılmıştır (Sırr-ı Men Râ'a, 2011). Aynı yılın bahar ayında Altun Köprü'de belediyenin bütçesinden bir ilkokul açılmıştır. İlk dönem bu okulda bir öğretmen ve 35 öğrenci bulunmaktaydı. 1919'daki İngiliz raporlarına göre bu okulda idare, teftiş ve eğitim kalitesi düşüktü. Aynı raporda "okulun varlığı ve yokluğu aynıdır" denmiştir (Sırr-ı Men Râ'a, 2011). Fakat Türkmenler açısından Kerkük ve civarındaki Türkmen bölgelerinde, İngiliz mandası döneminde bu tür okulların açılması kayda değer bir durumdur.

1.1.3. Kerkük'te Kız Okulunun Açılması

Kerkük'te ilk kız okulu 1921 yılında Avcı Kız Okulu adı ile kurulmuştur. Bu okul iki derslikten oluşmaktadır (Kildan, 1954).

1.1.4. İngiliz Mandası döneminde Kerkük'te Sanayi Okulları

İngilizler döneminde Kerkük'te ilk sanayi okulu 1920 yılında açılmıştır. Okul müdürlüğüne İngiliz Sergeant Trenfeal atanmış ve 01.02.2014 tarihinde görevine başlamıştır. Bu okul iki yıllık olup ders programı ise bilim teorisi, okuma, yazma hesaplama derslerinden oluşmuştur. Eğitim dili Türkçedir. Daha sonraki zamanlarda, ders programına bilimsel ders saatleri ve

İngiliz ordusunun arabalarını temizlemek için pratik ders saatleri eklenmiştir. Günlük hayatta işine yarayan herhangi bir şey öğrenmedikleri için çoğu öğrenci derslere girmemiştir (Hilali, 1975).

1.1.5. Kerkük'te Bakalorya Sınavları

Osmanlı'dan sonra ilk defa Irak'ta genel bir sınav yapılmıştır. 1919 yılında ise Kerkük'te ilkokullar için Bakalorya Sınavı uygulanmıştır ve günümüze kadar devam etmektedir.

1.1.6 Okul Tipleri

Osmanlı eğitim sistemi çatısı altında, mevcut okul tipleri dört kategoriye ayrılmıştır:

1. İlkokul
2. Rüşdiyeler
3. İdadiler
4. Yüksek Okul

Ancak İngiliz döneminde bu sınıflandırma aşağıdaki gibi değiştirilmiştir:

1. İlkokul(Evveli Medreseler): Bu okullar köy ve kasabalarda açılmıştır.
2. İptidai okulları: Rüştiyelere yakın orta sınıfı kapsamıştır.
3. İdadi okullar: Buluş çağındaki son sınıf öğretimi kapsamıştır.
4. Medrese Âliye/Yüksekokul: Dar-ül Muallimin ve Bağdattaki ticaret okulu (Kevseroğlu, 2009).

Bu okullarda okuyan öğrencilerin aldığı eğitim süresi ilkokulda, rüşdiye / ortaokul ve idadi mekteplerinde 4'er yıldır. Ancak Âliye'nin (üniversite) o dönemde 3 yıl olması muhtemeldir. Genellikle bu okullarda Kur'ân-ı Kerim, Arapça dil bilgisi, güzel yazı, tarih, coğrafya, matematik, resim, el işi, hendese ve beden eğitimi dersleri okutuluyordu. Araştırmalar neticesinde uzun yıllar boyunca Irak eğitim sisteminde yapılan düzenlemelere rağmen okullarda, sınıflandırmalarda ve müfredatta yalnızca isim değişikliğine gidilmiş genel olarak Osmanlı eğitim sisteminin devamı niteliğinde eğitimin varlığı sürdürülmüştür.

1.1.7 Kerkük'te Okul Sayısı

Tablo 4. 06.08.1921 Yılında Kerkük'te Bulunan Özel ve Devlet Okullarının Sayısı

Merhale	Okul sayısı	Derslik sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı
Sanevi okulları	4	14	301	18
Özel dinî okullar	1	6	55	10
Özel Hıristiyan okulları	1	-	56	7
Özel kız Hıristiyan Okulu	1	3	57	9
Yahudi Okulu	1	4	111	4

Yukarıdaki tabloda 06.08.1921 yılında Kerkük'te bulunan özel ve devlet okullarının sayısı verilmiştir (Hilali, 2000).

1.1.8. Eğitim Dili

Irak'ta 1919 yılında 57 İptidai ve Evveliye Okulu bulunmaktaydı. Telafer'den Mendeli'ye kadar uzanan ve Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı (Türkmeneli: Türkmenler tarafından Telafer'den Mendeli içlerine kadar uzanan bölgeye verilen addır.) bölgede 11 okulda eğitim dili Türkçedir. 6 okulda Arapçanın yanında Kürtçe eğitim verilmektedir. Ayrıca birer okulda da Farsça ve Şebekçe eğitim yapılmaktadır. Musul vilayetinde Süryani ve Keldani taifelerine eğitim Süryanice (Hıristiyanlara mahsus bir dil) verilmekteydi (Kevseroğlu, 1958). Şunun da vurgulanması gerekir ki, yukarıda sayılan okullarda etnik dilde eğitim Türkçe hariç Arapçanın yanında verilmiştir. Çünkü İngiliz Mandası döneminde Kerkük ve civarındaki illerde eğitim dili Türkçedir.

1.1.9. Sağlık Hizmetleri

Osmanlı döneminde özellikle taşra ve köylerde okuma oranı düşük olduğu için halk arasında cehalet yaygındı. Halkın çoğunluğu hastalıkların Allah tarafından geldiğine inanmaktaydılar. Bu yüzden ölümlerin hepsinin takdir-i ilahi olduğu düşüncesindeydiler. Halk yeni tıbbi tekniklerden uzak olduğu için hastalandıklarında büyücülere başvurmaktaydı. Bu büyücüler

halk içinde yaşadıkları ve onların inanç ve kültürlerini bildiği için halkı kolaylıkla yönlendirebiliyordu (Zeki, 2013).

1917 yılında İngilizler Bağdat'ı işgal ettiği zaman askeri yönetim, sivil sağlık bölümü açmıştır. Bu kurumun başına askeri Albay Doktor Colonel Batty, yardımcılığına da Yarbay Doktor Captain Harry C. Sinderson getirilmiştir. Batty Irak'ta sağlık sisteminin temelini atmıştır. 1921-1930 yıllarında Kraliyet Hükümeti, Irak'ın genelinde 28 hastane ve 91 sağlık ocağı inşa ettirmiştir. Ayrıca sağlık hizmetleri vatandaşlara çok ucuz fiyata temin edilmiş; çocukların, doktorun tavsiyesi üzerine alınan ilaçlarla iyileştiğinin görülmesiyle halk büyücüler yerine hastane ve sağlık ocaklarına gitmeye başlamıştır (Zeki, 2013).

1921 yılında ise Sağlık Bakanlığı kurulmuş, başına da Hıristiyan asıllı Hanna Hayyat getirilmiştir. Ancak bir süre sonra Bakanlık, İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır. Daha sonra Bağdat'ta, Bağdat Tabipler Birliği kurulmuş ve yurt dışından Iraklı mezunlar gelene kadar bu birlik İngilizlerin yönetiminde kalmıştır. Bu arada yaklaşık on ay sonra Bağdat Tabipler Birliği bir toplantı yapmış ve birçok doktor bu toplantıya katılmıştır. Burada Major Hegas konuşma yaparak Irak'ta tıp fakültelerinin açılmasının önemine değinmiştir. Kimi doktor bu fikri desteklemiş kimi de karşı çıkarak öğrencileri eğitim için yurt dışına göndermeyi uygun görmüştür (Zeki, 2013).

Aşağıdaki tabloda yeni sağlık ocağına başvuruların on yıl içinde altı kat arttığı görülmektedir.

Tablo 5. 1921-1930'da Sağlık Ocağına Yapılan Başvurular (Zeki, 2013)

Yıl	Sağlık Ocağına Gelen Hasta Sayısı
1921	714,462
1922	575,635
1923	886,294
1924	1,071,886
1925	1,289,604
1926	1,604,9
1927	1,639,866
1928	2,590,262
1929	-
1930	3,099,934

Ayrıca Irak'ın genelinde bütün okullar sağlıkta bilinçlendirme kampanyası yürütmüştür. 1925 yılında ise öğrenciler zorunlu olarak ve ücretsiz muayene edilmiş, ihtiyaca göre gerekli aşilar

yapılmıştır. Bunun yanı sıra hükmet Irak'ın muhtelif yerlerinde sağlık konulu bildiri yayınlayarak hastalıklardan nasıl korunacağını anlatmıştır.

1.2. Irak'ın Bağımsızlığı

1930 yılının Haziran'ında İngiltere, Irak'a bağımsızlığını vermeden önce bölgedeki menfaatlerini unutmuyarak, Irak hükümeti ile kendi menfaatlerini korumak adına antlaşma yapmıştır. Irak ve İngiltere arasında yapılan antlaşmanın 1. maddesine göre Irak, dış politika konusunda ve ortak menfaatler bahsinde İngiltere'ye danışacaktı. Aynı antlaşmanın 4. maddesine göre İngiltere'nin gireceği herhangi bir savaşta Irak; topraklarını, limanlarını, demiryolu ve diğer tesislerini İngiltere'nin emrine tahsis edecektir. Ayrıca bu antlaşmanın 5. maddesine dayanarak Irak'ta var olan İngiliz askerî üslerine dokunulmayacaktır. İngilizler Irak'ı ellerinde bu şekilde tutmayı başarmış ve 1932 yılında ise Irak'ı Milletler Cemiyeti üyeliğine aday göstererek kabul ettirmiştir (Saatçi, 1996).

İngiltere'nin yardım ile Irak'ın kavuştuğu sözde bağımsızlık senaryosundan sonra yönetimin Irak'taki Türkmenlere yaptığı baskılar artmaya başlamıştır. Yeni yönetimin gayesi Irak'taki Türk halkına Iraklılık şuurunu vermektir. Aslında Irak yönetimi Türklere siyasi haklar verilmesini, Irak Başkanı Muhsin Sadun zamanında kabul etmişti. Hatta Türklere siyasi hakların tanınması, 1920 yılında hükümetin ilk kuruluşunda Kerküklü bir Türk'ün Bakanlar Kurulu'na alınması ile başlamıştı. 1922'de Irak ile İngiltere arasında imzalanan antlaşmanın 3. maddesi gereğince, çıkarılması tasarlanan anayasada, vatandaşlar arasında siyasi farklar gözletilmemesi, okullarda ana dille öğrenim yapılması güvence altına alınmıştı. Bu hususları göz önüne alan hükümet 1925 yılında yayınladığı ilk anayasanın metnini Türkçe, Arapça ve Kürtçe olarak bastırmıştı. Bu anayasada ve Irak'ta cumhuriyetin ilanına kadar yapılmış olan bütün anayasa değişikliklerinde, vatandaşlar arasında etnik ve siyasi bakımdan ayırım yapan maddelere rastlanmamıştır. 1933 yılında son şeklini alan anayasanın 17. maddesinde “Kanunla istisna edilmiş hususlardan başka, Irak'ta resmi dilin Arapça olacağı” ifade edilmişti. İstisna oluşturan hususlar ise 1931 yılında yayınlanmış olan 74 numaralı “Yerel Diller” kanunu ile tespit edilmişti. Bu kanuna göre Kerkük ve Erbil başta olmak üzere bazı Türk bölgelerinde yargılamanın Türkçe yapılması kabul edilmiş, Türklerin çoğunlukla bulunduğu ilkokullarda da öğrenimi tamamen Türkçe olması kararlaştırılmıştır (Saatçi, 1996). Yukarıda görüldüğü üzere Irak'ta Osmanlı'dan sonra kurulan bütün hükümetlerde diğer etnik azınlıklara kabinede yer almalarına izin verilmiştir. Ancak her ne kadar Anayasa'da vatandaşlar arasında etnik ve siyasi

bakımında ayırım yapan maddelere rastlanmamışsa da uygulama yönünde Arap olmayan diğer etnik gruplara baskı ve yıldırma politikası uygulanmıştır.

1.2.1. Yerel Diller Kanunu

Irak'ın bağımsızlığından sonra hükümetin halkı memnun etmek amacıyla yaptığı ilk iş, azınlıklara eğitim haklarını vermek olmuştur.

Ayan Meclisi ve parlamenterlerin onayı ile aşağıdaki kararlar alınmış ve bu kararlar, El-Vakai El-İrakiye gazetesinde, 1 Haziran 1931 tarihli 989. sayıda yayımlanmıştır.

Birinci Madde: İkinci ve üçüncü maddelerde belirtilen il ve ilçelerde bu kanunun hükmü geçerli olacaktır.

İkinci Madde: Mahkemelerin dili aşağıdaki ilçelerde Kürtçe olacaktır:

Musul Livası:

- a) İmadiye
- b) Zaho
- c) Zibar
- d) Akra
- h) Köy sancak

Erbil:

- a) Raniye
- b) Ravanduz

Kerkük Livası:

- a) Kil
- b) Çamçamal

Süleymaniye Livası:

- a) Halapça
- b) Şehr-i bazar

Üçüncü Madde: Aşağıdaki ilçelerde mahkemelerin dili Arapçanın yanında Kürtçe veya Türkçe olabilir.

Musul Livası:

a) Duhok

b) Şeyhan

Erbil Livası:

a) Erbil

b) Mahmur

Kerkük Livası

a) Kerkük

b) Kifri

Ayrıca gerek görüldüğü takdirde yukarıdaki bölgelerde mahkemeler uygun dili kullandırabilirler.

Dördüncü Madde: Bütün durumlarda yukarıda adı geçen bütün bölgelerde:

a) Aynı zamanda yukarıdaki bölgelerde ana dili Arapça olanlar mahkemelerde Arapça yargılanabilirler.

b) Yukarıda adı geçen bölgelerde bütün soruşturmalar yazılı ve sözlü olarak Arapça, Kürtçe ve Türkçe olur. Sanığa da giydiği hükmü yazılı ve sözlü olarak üç dilde de tercümesi verilir. Veya bu bölgelerdeki mahkemelere bu üç dilden birinde dilekçe verebilir.

Yukarıda değindiğimiz bütün bölgelerde kendisini Kürtçe veya Türkçe savunabilir, gerektiğinde dilekçe verebilecektir.

Beşinci Madde: Aşağıda adı geçen bölgelerde Kürtçe resmî dil olarak kullanılacak ancak İstihbarat ve Bakanlıklar gibi resmi kurumlarda, Musul ve ona bağlı olan bölgelerde resmî dil olarak Arapça kullanılacaktır.

İlçe isimleri:

Musul Livası:

a) İmadiye

b) Akra

c) Dohuk

d) Zaho

e) Zammar

Erbil Livası:

- a) Erbil
- b) Mahmur
- c) Koy
- d) Raniye
- e) Ravanduz

Kerkük Livası:

- a) Çamçamal
- b) Kil

Süleymaniye Livası:

- a) Süleymaniye
- b) Halepçe
- c) Şehr-i Bazar

Ancak Kerkük ve Kifri şehirlerinde Kürtçe veya Türkçe kullanılacaktır.

Altıncı Madde: Yukarıda değindiğimiz bölgelerde çoğunluğu teşkil eden halklar isteğe bağlı olarak ana dilleri (Türkçe, Arapça, Kürtçe gibi) ile eğitim alabileceklerdir.

Yedinci Madde: Bütün Iraklılar resmi kurumlara Arapça başvurabilir ve başvurular Arapça cevaplandırılır. Ancak beşinci maddede yer alan kurumlar hariç diğer dillerde de başvurabilir ve başvurduğu dilde de cevap alır.

Sekizinci Madde: Kerkük, Erbil ve Süleymaniye bölgelerinde kanunda yer verilen şekli ile Kürtçe kullanılır. Musul livasında ve ilçelerinde halkın isteğine göre Kürtçe de kullanılabilir.

Dokuzuncu Madde: Yukarıda bahsi geçen kararlar bakanlıklara ulaştığı tarihten itibaren uygulamaya koyulacaktır.

Bu kanun 23. Mayıs 1931'de Bağdat'ta yazılmıştır.

1.2.2. 30 Mayıs 1932 Tarihinde Irak Krallığının Yayımladığı Deklarasyon

Yukarıda da değinildiği gibi İngilizlerin dayatması üzerine Irak, 1930 yılında Milletler Cemiyetine kabul edilmiştir. Milletler Cemiyetine üye olması üzerine Irak Krallığı, Başbakanı

Nuri El-Sait döneminde, Türklerin ve diğer azınlıkların varlığını kabul ve garanti eden bir bildirgeyi (deklarasyon) 30 Mayıs 1932 tarihinde Bağdat'ta yayımlamıştır.

Yayınlanan bildirge iki kısımdan oluşmaktaydı. Deklarasyonun ilk kısmının birinci maddesinde açıklandığı üzere bu bölümde yer alan yükümlülükler Irak Devleti için önemli bir mevzuat olarak kabul edilmiş, bu maddelere aykırı herhangi bir yasa ya da yönetmelik veya resmî eylem olamayacağı gibi mevcutta ve gelecekte bu düzenlemede yer alan maddelere aykırı daha güçlü bir yasa çıkarılamayacağı belirtilmiştir.

Bu yasa ile birlikte Irak devleti içinde yaşayan tüm halkların din, dil ve ırk ayrımı olmadan temel hak ve özgürlükleri garanti altına alınmıştır. Ayrıca bu yasa, Irak Devleti sınırları içerisinde yaşayan bütün halklara, kamu düzenini ve genel ahlaki ihlal etmemek şartıyla ibadet ve inanç özgürlüğü tanımıştır. Irak'ta, 6 Ağustos 1924'te yaşamlarını sürdürmekte olan Osmanlı tebaası, Lozan Barış Antlaşması'nın 30. maddesi ve 9 Ekim 1924 tarihli Irak Vatandaşlık Kanunu'nun koyduğu şartlar gereğince Osmanlı vatandaşlığından çıkarılarak Irak vatandaşlığı kazanmış sayılacaklardır. Ayrıca bütün azınlıkların eşit olarak temsil edilecekleri bir seçim sisteminin taahhüt edildiği bildirgede, Türkçe ve Kürtçenin yanı sıra ana dilleri Arapça olmayan vatandaşların mahkemelerde ana dilleri ile ifade verebileceği belirtilmiştir. Hatta Arapların azınlık durumunda olduğu bölgelerde, devlet kurumlarına Türkçe ve Kürtçe bilen yerli halk atanacak, Kerkük ve Kifri gibi çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölgelerde resmi dil Arapçanın yanında Türkçe ve Kürtçe olacaktır. Irak Türklerinin sosyal, siyasi ve kültürel haklarının korunması açısından önemli bir belge niteliğinde olan bu bildirgenin bir nüshası da Milletler Cemiyetinin arşivinde koruma altına alınmıştır. Bu karar 30.05.1932 yılında Bağdat'ta yayınlanmış ve bir nüshası Milletler Cemiyeti Sekreterliği Arşivinde (Midde East No: 127) numarasıyla kayıt altına alınarak saklanmıştır (bkz.: Ek 1).

1.2.3. Irak'ta Basının Özgürlüğe Kavuşması

Kraliyet döneminde yazılı basının yanında ilk defa işitsel ve görsel basın da yayına başlamıştır. 1932 yılında İngiltere'den Irak'a radyo vericileri getirilerek ilk kez radyo aracı kullanılmıştır. Bu radyo önce Arapça yayına başlamış, daha sonraki yıllarda Türkmençe, Kürtçe ve Süryanice yayınına devam ettirmiştir (Küzeci, 2009).

Görsel basın ise 1954 yılında devreye girmiştir. Kerkük ve daha sonra Bağdat'ta düzenlenen bir sanayi fuarında İngilizler tarafından Irak'a bir televizyon istasyonu hediye edilmiştir. İstasyonun 1954-1956 yılları arasında altyapısı hazırlanmaya çalışılmış ve 2 Mayıs 1956 yılında

Kral İkinci Faysal, Kraliyet tacını giydiğinde, Irak'ta ilk televizyon yayını başlamıştır (Küzeci, 2009).

1.3. Kraliyet Döneminde Yayınlanan Gazete ve Dergiler

Kraliyet Dönemi'nde basın-yayın özgürlüğe kavuşsa bile kısmen de olsa hükümet tarafından sansüre uğramıştır. Bu nedenle bu dönemde yayınlanan gazete ve dergilerin sayısı Osmanlı dönemindeki gibi artış kaydedememiştir. Irak'taki Türklerin okuma oranı yüksek olduğundan ve Kerkük şehrinin çoğunluğunu Türkler oluşturduğundan, Irak'ta basının merkezi Bağdat'tan sonra Kerkük olmuştur (Küzeci, 2009).

Kraliyet Dönemi'nde Irak'ta yayımlanan dergi ve gazeteler şunlardır:

1. Afak, Kerkük Türkçe-Arapça 8 Mayıs 1954
2. Ümit İstiklal, Süleymaniye, Türkçe-Arapça-Kürtçe, 20 Eylül 1923
3. İleri, Türkçe Kerkük 2 Mart 1935 haftada iki sayı çıkarılmıştır (Mardan, 2010).
4. Kerkük, Kerkük Türkçe-Arapça 12 Ekim 1926
5. Küçük Kardeşlik, Bağdat, Türkçe, Ekim 1976
6. Yeni Irak, Musul, Türkçe 25 Haziran 1933 (Küzeci, 2009).

Yukarıda Kerkük'te çıkarılmış dergi ve gazetelere bakarak Osmanlı döneminde, Kerkük'te ilk gazete olarak Havadis'i unutmamak gerekir. Osmanlı döneminde 11 Şubat 1911 yılında, sahibi Mehmet Zeki Kutsi tarafından Kerkük'te Havadis adında bir gazete yayımlanmıştır. Gazete dört sayfa olarak yayınlanmış; sosyal, siyasi, kültürel ve edebî konuları içermiştir. 20. yüzyılın başında bu gazete Kerkük ve civarı illerde önemli bir kaynak olmuştur (Mardan, 2010).

1.4. Türkmen Öğretmenler Sürgünü

1.4.1. Türkmen Öğretmenlerin Güney Irak'a Sürgün Edilmesi

20. yüzyılın başlarında, Türkmen aydınları İngilizlerin Irak'ı işgaline büyük tavır göstermiş; Prens Faysal'ın Irak krallığına getirilmesine karşı çıkmış ve Kral için Kerkük'te yapılan referandumda Türkmenler ret oyu vermiştir. Bu durum işgal kuvvetlerinin ve Kral yanlılarının Türkmenlere karşı ciddi önlemler almasına yol açmıştır. Bu olayın ardından Türkmenlerin ana

dillerinde eğitim görmeleri yanında devlet memurluklarına getirilmeleri kısmen engellenmiştir. İşgalcilere ve Kral'a karşı yapılan bu isyanın başında bir grup Türkmen eğitimcileri bulunduğundan, İngiliz kuvvetleri, Türkmen öğretmenler hakkında kasıtlı tutuklamalara başlamış ve genç öğretmenleri pasifize etmek için memleketlerinden uzakta, Irak'ın güneyine sürgün etmiştir. Ayrıca sürgün edilen öğretmenler uzun yıllar boyunca buralarda tutulmuşlardır. Kerkük'te halkı yönlendiren, Kral ve İngilizlere karşı tepki göstermelerini sağlayan Sadullah Müftü ("Dayı Sadullah lakabı" ile anılır.) olayların akabinde, kasıtlı olarak Bağdat'a sürülmüştür. Daha sonra Şair Reşit Akif Hürmüzlü, Irak'ın en uzak diyarı olan Basra'ya sürgün edilmiştir. Ayrıca Hüseyin Fehmi Salihi, Romadi iline bağlı Bakuba ilçesine ve ünlü Arap yazarı Fehmi Bey'de Hille'ye gönderilmiştir. Sürgün edilen öğretmenler Irak'ın değişik kentlerine, Kerkük halkının o dönemde ilk kez gördükleri İngiliz uçakları ile taşınmıştır. Bu kahraman öğretmenler yıllarca ailelerinden mahrum bırakılmış ve sürgün hayatları boyunca aileleri ile görüştürülmemişlerdir (Hürmüzlü, 2013).

1.5. Türkmen Öğrenci Hareketlerinin Başlangıcı

Kraliyet Dönemi'nde, Irak'ta herhangi bir öğrenci teşkilatı bulunmamaktaydı. Ancak Cumhuriyet Dönemi'nde siyasi koşulların değişmesi ile birlikte Türkmen öğrencilerde bazı hareketlenmeler yaşanmıştır.

1.5.1. 1947 Yılındaki Öğrenci Gösterileri

Aşağıya aktarılan olay, Habib Hürmüzlü'ye ait olup Kardeşlik Dergisi'nin 277-278 sayısında yayımlanmıştır:

Bu olayların geliştiği sırada, daha 14 yaşında olup ortaokula gidiyordum. O dönemde daha Kerkük'te bir tek okul vardı. Adı "Batı Okulu"ydü. Bu okul 1959 Kerkük Katliamı'nda şehit olan Osman Hıdır'ın kiraathanesinin arka tarafına düşmekteydi. Ayrıca bu okulda Arap ve Kürt öğrenci sayısı bir elin parmakları kadardı.

Daha yazar 14 yaşlarındayken, okulda kendimden büyük Türkmen öğrencileri bir yürüyüş olacağını söylemişlerdi. Yürüyüşün güzergâhı ise eski Musalla Mezarlığından başlayıp şehrin içinden geçerek Büyük Bazara (çarşı) kadar devam edecekti.

O dönemde ilk defa hükümete karşı yürüyüş düzenlenmişti. Türkmen öğrencilerinin yaptığı bu gösterinin amacı, Öğretmen Aziz Sami ve diğer Türkmen vekillerinin parlamento üyeliğini

desteklemektir. O dönemde parlamento seçimleri düzmeceydi. Vekillerin aldığı oy sayısına bakılmaksızın yetkililerin, istediği kişileri aday yaptığı bir dönemdi. Bu nedenle Türkmen vekillerinin haklarının çiğnenmemesi için bu destekleyici protestonun yapılması elzemdi.

Ertesi gün Eski Musalla Mezarlığında toplanan kalabalık, belirtilen güzergâhta yürümeye başlamış; Türkmen vekillerine destekleyici mahiyette yazılan pankartları gören esnaf kepenklerini indirmiş ve Türkmen öğrenci hareketine destek vermişlerdir. Büyük Bazara gelen göstericiler, polis ve asayiş gücüyle karşılaşmıştır. Daha evvel bu denli kalabalığı görmeyen şehir halkı büyük bir şaşkınlık içerisinde düşmüşlerdir. Fakat göstericiler halkı protestoya devam ettirmek isteyince polis öğrencilere var güzüyle saldırmış ve olayın sonunda pek çok Türkmen öğrenci yaralanmıştır.

Türkmenler 1946 yılında Kerkük'te görev yapan Vali ve Belediye Başkanı'nın değiştirilerek, bunların yerine Türk kökenli olanların getirilmesini istediklerinden dolayı yüzlerce öğrenci ve esnaf miting ve yürüyüş düzenlemiştir. Yine polis tarafından engellenmek istenen bu yürüyüşte, Belediye Başkanı'nın değiştirilmesi için hükümete önemli mesajlar verilmiştir. Bu olay üzerine Irak Hükümeti iki ay sonra Türkmen kökenli Şamil Yakubî'yi Kerkük Belediye Başkanlığı'na getirmiştir (Saatçi, 1996).

1.5.2. Öğrencilerden İngilizce Öğretmenine Karşı Grev

Yine Habib Hürmüzlü'ye ait olan bir hatıra da öğrencilerin gerçekleştirdiği bir başka gösteriyi ortaya koymaktadır. Yazara göre 1949 yılında, Kerkük Lisesinde okuyan öğrencilerin Aziz Sabor adında ahlaklı, dersini seven, öğrencilerin dersten yararlanmasını isteyen, mütevazı bir İngilizce öğretmenleri vardır. Ancak öğrenciler Aziz Sabor'un ders anlatımından razı değildirler. Bunun yanı sıra Kerkük Lisesinde okuyan 1. sınıf öğrencilerinin okul yönetiminden başka bir istekleri daha bulunmaktadır. O da okuldaki sınıfların kalabalık olmasından dolayı başka sınıfların açılmasıdır. Çünkü sınıfta 22 öğrenci bulunmaktadır ve bunlardan ikisi Yahudi, biri Kürt ve on dokuzu Türkmen'dir. Bu okulun müdürü olan Hüseyin Sait'e öğrenciler, sıkıntılarının giderilmesi için defalarca şikâyette bulunmuştur. Ancak başka bir İngilizce öğretmenin olmaması sebebi ile okul yönetimi öğrencilerin isteğini geri çevirmiştir.

Bunun üzerine bütün sınıf İngilizce derslerine girmeme kararı almış, fakat bu karar daha sonra okulu asmaya ve protestoyu okulun dışında devam ettirmeye dönüşmüştür. Uzun bir süre okul dışından okul yönetimine ve İngilizce öğretmenine atılan sloganlar, öğrencileri yorduğu için

hepsi okula geri dönmüşlerdir. Ancak yapılan protesto neticesinde öğrencilerin isteğini karşılayacak herhangi bir olumlu karar alınmamıştır.

Yapılan öğrenci hareketi okulun disiplinini bozduğu, yönetime baş kaldırdığı ve toplu olarak öğrencilerin okulu asmasına dönüştüğü için okul yönetimini harekete geçirmiştir. Okul yönetimi bu hareketin arkasında siyasi yönlendirmelerin olduğunu düşünmüş ve topluca greve katılanların cezalandırılmasına karar vermiştir.

Bu greve katılan öğrencilerin hepsi disipline gönderilmiş ve öğrenci davranış puanlarından 15'i düşürülmüştür. Ayrıca okul müdürünün, öğrenci velilerini okula çağırarak çocuklarının okul yönetimine karşı isyan etmemeleri gerektiği belirtmesi ve bu olayın tekrar nüksetmemesi sözünü almasıyla olay tatlıya bağlanmıştır. Bir süre sonra ise Aziz Sabor hiçbir şey olmamış gibi derslere girmeye devam etmiştir. Böylece bu öğrenci hareketi başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Hürmüzlü, 2012. s. 277-278).

1.5.3. Üniversite Öğrencileri Arasında Örgütlenmenin Başlangıcı

1950'li yıllara kadar Irak'ta herhangi bir üniversite kurulmamıştı. O dönemde Irak'ta toplam 10'a yakın fakülte mevcuttu. Bu fakültelerin hepsi Maarif Bakanlığına bağlıydı. Hürmüzlü, 1950 yılında yani 17 yaşındayken Bağdat Hukuk Fakültesini kazanmıştı. Ayrıca daha önce sınıfta hiç kalmadığı için arkadaşları ondan bir veya birkaç yaş büyüktü. Bağdat'a geldiğinde arkadaşı Muhammet Selami ile birlikte Bağdat Bab Muazzem yakılarında "Maraz" adlı otelde bir oda kiralamışlardı. Bu otele Kerkük'ten veya diğer şehirlerden gelen Türkmen arkadaşları onları ziyaret etmeye başlamıştı. Bir süre sonra Muhammet Selami H., Hürmüzlü'ye Türkmenlerden oluşan bir öğrenci teşkilatı kurma niyetinde olduğunu söylemiş, fakat bu amacı gerçekleştirmek için diğer Türkmen öğrencilerle irtibata geçmeleri gerektiğini ve bu konuda kendisinin de yanında olmasını istediğini anlatmıştır. Bu fikri beğenen Habib Hürmüzlü, ilk etapta diğer Türkmen bölgelerinden (Kerkük, Erbil, Tuzhurmatu, Telafer, Hanekin ve Kifri) gelen Türkmen öğrenciler arasındaki bağı güçlendirip samimiyetin artırılması gerektiğini düşünmüştür. Bu amaçla arkadaşıyla birlikte fakülteleri ziyaret etmeye başlayarak, her geçen gün arkadaş çevrelerini biraz daha artırmışlar ve fakülte kantinlerinde toplantı yapmaya başlamışlardır. Selami'nin, bu toplantıların birinin de Bağdat dışında yapılması gerektiği fikri arkadaşları tarafından kabul görmüştür. İlk olarak Bağdat'a yakın olan Türkmen ilçesi Süleyman Beg'e bir gezi düzenlenmiş, bu geziye yaklaşık 40 kadar kızlı-erkekli Türkmen katılmıştır. Daha üniversitelerin olmadığı ve halkın okumaya yönelmediği bir dönemde 40

kadar öğrenci sayı bakımından gayet büyüktür. 1950-1954 yılları arasında Hille, Bakuba ve Hin Barajı'na bu tür geziler ardı ardına düzenlenmiştir. Yazara göre bu organizasyonlar Türkmen öğrenci hareketlerinin başlangıcı sayılmaktadır (Hürmüzlü, 2012).

1960 yılında ise Bağdat'ta Türkmen Kardeşlik Ocağı kurulmuş ve ocak çatısı altında Bağdat Üniversitesinde birçok Türkmen öğrenci, sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlemiştir. Daha sonraki yıllarda Türkmen öğrencileri için Ocak tarafından kurulan yurttta da faaliyetler düzenli bir şekilde devam ettirilmiştir. Ardından Bağdat'ta sayıları çoğalan öğrenciler, Türkmen Talebe Birliğini kurmuşlardır (Hürmüzlü, 2012).

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Irak'ın her yerinde sosyal müesseselerin ve öğrenci birliklerinin kurulmasına izin verilmiş, özellikle Kerkük'te dernek ve öğrenci birliklerini her zaman Türkmenler temsil etmişlerdir. Bu da Türkmenlerin sayı bakımından daha çok olduğuna dair bir işarettir. O dönemde bütün öğrenci birlik üyelerinin ve başkanlarının isimleri 1958 yılında Kerkük'te yayımlanan Beşir Gazetesi'nin 15. ve 16. sayılarında mevcuttur (Hürmüzlü, 2012).

1.6. Türkmenlerin İlk Eğitim Kongresi (1960)

28 Ağustos 1960 yılında Türkmenlerin ilk eğitim kongresi Kerkük'te, Atlas Sinaması Salonunda yapılmıştır. Bu kongreye Kerkük dışından Erbil, Telafer, Hanekin, Tuzhurmatu, Kifri, Altın Köprü, Musul, Dakuk ve Kızlarbat bölgesinden de Türkmen öğretmenler katılmıştır. Kongre üç gün sürmüştür. Kongre Eğitim Bakanı İsmail Arif'in ve Öğretmenler Birliği Sendikasının genel sekreteri Dr. Sefa Hafız ve Türkmen asıllı Kerkük Öğretmenler Sendikası Baş. Hakkı Hürmüzlü'nün açılış konuşmaları ile başladı. Ayrıca bu kongreye Irak içinden ve dışından yüzlerce tebrik telgrafi gelmiştir.

Kongre çalışmaları 5 komite hâlinde devam etmiştir:

1. Okul programları ve ders kitapları
2. Resmî ve özel okullar
3. İleri yaşlardaki insanların okutulması
4. Yükseköğrenim ve burslar
5. Tercüme ve yayın konuları

Tarihi kongrede alınan kararlar aşağıdaki gibidir (Daha sonra bu kararlar hükümetin ilgili birimlerine sunulmuştur.):

1. Türkmen bölgelerinde faaliyet gösteren ilkokullarda Türkçe'nin okutulması ve öğretmenler için kursların açılması
2. Türkçe okutulması için alfabe ve okuma kitaplarının hazırlanması
3. İleri yaşlarda olanlar için ayrı kitaplar hazırlanması ve köylerde halk eğitim merkezlerinin kurulması.
4. Üniversitelere yeterli sayıda Türkmen öğrencilerin alınması ve yurt dışında eğitim görmek üzere Türkmen öğrencilere belirli kontenjanların ayrılması, ortaokul ve liselerdeki öğretmen ihtiyaçlarının giderilmesi.
5. Türkçe harflerle yayım yapan bir basım evinin kurulması, öğretmenler sendikası tarafından Arapça ve Türkçe bir derginin çıkarılması ve Türkmen edebiyatçılara yardım edilmesi (Hürmüzlü, 2003).

1960 yılında Türkmen Öğretmenler Kongresi'nin yapılması ve bu kongrede alınan kararlar, daha sonraki yıllarda (Baas Partisi döneminde) Türkmenlere verilen kültürel hakların (1970), Saddam yönetimince sona erdirilmesiyle birlikte (2003), Türkmen okullarının açılmasının temelini oluşturmuştur (Hürmüzlü, 2003).

2. Türkmenlere Kültürel ve Eğitim Hakların Verilmesi (24 Ocak 1970)

Irak'ta 1968 yılında temelde Arap ırkçılığını savunan Arap Sosyalist Baas Partisi iktidara gelmiştir. Bazı siyasî gelişmeler, Baas Partisi'ni ülkede yaşayan azınlıklara kültürel haklar vermeye zorlamıştı. Bu siyasî gelişmelerin başında, ülkede Araplardan sonra en büyük azınlık olan Kürtlerin, ülkede problem olması geliyordu. Gerçi Kürtler Irak yönetimine uzun yıllar boyunca başkaldırmış ve ülke içerisinde sıkıntılar yaratarak, Bağdat yönetiminin otoritesini sarsmayı başarmıştır. 1960 yılından itibaren Kürtleri ayaklandıran Molla Mustafa Barzani'ye karşı Bağdat yönetimi Irak'ın kuzey bölgesinde fiilen askeri harekâta başlamıştı. Bu hadiselerin cereyan ettiği dönemlerde Irak'ın Ankara Büyükelçisi olan Talip Müştak 12 Haziran 1963 tarihinde Ankara'da bir basın toplantısı düzenleyerek, Barzani'nin Kürtleri herhangi bir şekilde temsil etmediğini, şahsi menfaatler ve liderlik peşinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Komünistlerle iş birliği yaparak Irak'ın toprak bütünlüğünü parçalamaya çalıştığını, ayrıntılı

olarak izah etmiştir. Bunun yanı sıra Büyükelçi basın toplantısında, Irak Hükümeti Kürtlere Kuzeyde özerklik verilmesi için bir yasa taslağı hazırladığını, ülkenin kuzeyindeki asiler temizlenerek, bölgede huzur ve güvenlik sağlandıktan sonra bu yönetim biçiminin uygulamaya geçeceğini söylemişti. Bu arada özerklik prensibinin Irak'ta yaşayan Türklere de tanınması için, gazetecilerin sordukları bir soruya verdiği cevapta büyükelçi, bu hususunun Irak Hükümetince incelenmekte olduğunu söylemiştir(Saatçi, 2007).

Ancak Baas Partisi Kürtler'in eskiden beri istediğı ve Özerk Kürt Bölgesinin Başkenti yapma niyetinde oldukları Kerkük'ün Türklüğünü kabul etmiş ve Irak Türkmenlerine 89 sayılı ve 24 Ocak 1970 tarihli Devrim Komite Konseyi'nin kararı ile kültürel haklar tanınmıştır. 17 Temmuz Devrim Komite Konseyi'nin Irak'ta yaşayan azınlıkların, ülkeye hizmetlerini artırmanın, millî birliğı koruma ve mücadele azmini derinleştirmenin ancak Türkmenlerin meşru haklarına kavuşması ile sağlanacağına inanan 17 Temmuz Devrimi, Türkmenlerin yaşadığı bölgelerde kültürel haklarını kullanmasını uygun görmüştür. Bu nedenle Devrim Komite Konseyi, 24.01. 1970 oturumunda şu kararları almıştır.

1. İlkokullarda Türkmencenin okutturulmasına,
2. Türkmence okutulan okullarda, ders anlatımlarının Türkmence ile yapılmasına,
3. Terbiye ve Talim Bakanlığında Türkmen Eğitim Müdürlüğünün kurulmasına,
4. Türkmen şair, yazar ve edebiyatçıların, kendilerine has bir edebiyatçılar birliğı kurulmasına imkân tanınmasına, eserlerini bastırmaları için yardım edilmesine, dil bakımından kabiliyetlerini artırma fırsatı verilmesine ve bu birliğın Irak Edebiyatçılar Birliğine bağlanmasına,
5. Kültür ve Tanıtma Bakanlığına bağlı bir Türkmen Kültür Müdürlüğünün kurulmasına,
6. Türkmence haftalık bir gazete ve aylık bir dergi çıkarılmasına,
7. Kerkük televizyonundaki Türkmence yayınların artırılmasına karar verilmiştir (El-Savra, 1970, 12) (bkz.: Ek 2).

Türkmenler, 24 Ocak 1970 kararı üzerine çok sevinmiş ve bu konuyla ilgili pek çok gazetede manşet atılmıştır. O dönemde gazeteye atılan manşetlerden bazıları Arapçadan Türkçeye çevrilerek aşağıda sunulmuştur:

Dün Türkmenlerden oluşan bir heyet Erbil Türkmenleri adına, Erbil Valisi Halit Abdülkerim'i ziyaret etmiştir. Ziyaret sırasında heyet, Ulusal hükümetin ve Reis-i Cumhuriyetin Türkmenler lehinde aldığı olumlu kararın çok isabetli olduğunu ve Erbil'deki Türkmen halkı adına valiye teşekkürlerini bildirmişlerdir. Ayrıca heyet, Irak'ın birlik ve beraberliği için Türkmenler olarak 17 Temmuz Devrimini desteklediklerini ve Ulusal hükümetin yanında olduklarını bildirmişlerdir (Cumhuriyet Gazetesi, 1970, s.10).

Tuzhurmatu'daki Türkmen vatandaşları 17 Temmuz Devrim Komitesinin Türkmenlere verdiği kültürel ve eğitim hakları desteklemiştir.

Haber:

Dün öğlen saatleri itibari ile Tuzhurmatu'daki bütün vatandaşlar 24 Ocak 1970 kararını desteklemek için Tuzhurmatu kaymakamlığı önünde toplanarak Devrim Komitesini desteklemiştir. Ayrıca halk Cumhurbaşkanı Ahmet Hasan Bekir'in pankartlarını taşıyarak ona ve Baas partisine yönelik destekleyici sloganlar atmıştır. Bunun yanı sıra halk İranlılar aleyhinde sloganlar atarak Farsları ihanetle suçlamış ve devrim komitesinin çalışmalarına köstek olduklarını belirtmişlerdir(Cumhuriyet Gazetesi, 1970, s. 10).

Aynı zamanda Musul'da yaşayan Türkmenler de Musul valisini ziyaret ederek, Irak'taki kardeşlik tohumlarının ekilmesi için olumlu bir karar olduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca Irak Haber Ajansının haberine göre Türkmenler ilk kez kendilerini diğer Irak vatandaşları ile bir gördüklerini ifade etmiştir. Diğer yandan Musul'daki Türkmenler bu karar üzerine 17 Temmuz Devrimine bağlı kalacaklarını ve onun için mücadele edeceklerini bildirmişlerdir (El-Savra, 1970, s. 15).

Türkmenlere verilen kültürel ve eğitim haklarını desteklemek amacıyla Kerkük'te kitlesel gösteriler düzenlenmiştir.

Dün sabah saatlerinde Kerkük'te halkın tüm kesiminin (öğrenci, memur, çifti) katılımıyla, büyük bir gösteri yapılmıştır. Göstericiler 17 Temmuz Devriminin önemini ve hedeflerini bir bildiri ile açıklamıştır. Ayrıca İran hükümetini ve Irak'taki işbirlikçilerini de kınayarak devrimi engelleyemediklerini belirtmiş ve bu devrimde onlar için gözdağı olmuştur. Daha sonra Kerkük Valisi ve Baas Partisi yöneticileri birer konuşma yaparak Devrimin ve partinin amaçlarını pekiştirmek için bu devrimin sadece Araplar için değil de Türkmenler ve Kürtler için de çalışacağını belirtmiştir. Böylece gösteri iki saat sonra sona ermiştir (Cumhuriyet Gazetesi 1970, s. 9).

Irak Devrim Komite Konseyi'nin Türkmenlere verdiği kültürel ve eğitim haklarının ardından Türkmenlerin önde gelenleri Ahmet Hasan Bekir'le görüşmüştür. Görüşmede Cumhurbaşkanı, Türkmenlerle ilgili verilen kararların Türkmenlerin gönlünü almak veya herhangi bir çıkar için yapılması söz konusu değildir. Sadece partimizin daha önceki toplantılarında bu hakikati gördüğü ve kanaat getirdiği için bu karar alınmıştır. Bu nedenle partimizin temel düşüncesi din, dil ve ırk ayrımı gözetmeksizin bütün Iraklılara hizmet etmektir. Devrimin ana amaçlarından birinin İranlı casusları ve işbirlikçilerini temizlemek olduğunu ve bütün Irak vatandaşları (Türkmen, Arap, Kürt) bizim nazarımızda partiye bağlılığı ve hizmeti ile değerlendirilecektir. Görüşmenin sonunda Türkmen heyeti Cumhurbaşkanı ve partiye destekleyici bildirimler sunmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 1970, s. 7).

Görüldüğü gibi 17 Temmuz Devrim yetkilileri Irak'taki diğer azınlıklarının başlangıçta haklarını korumaya yönelik adımlar atmıştır. Ancak daha sonra devrim komitesi bu açılımların azınlıklar arasında milli şuur ve duygunun zamanla yeşerdiğini görmüş korku ve endişeye kapılmıştır. Bu nedenle bir süre sonra Devrim Komitesi iyice köklerini salmaya başladığında türlü tehdit ve oyunlarla Türkmen okullarında okuyan çocukların velilerine zorla dilekçe yazdırarak, Türkmençe eğitiminin zor olduğunu ve çocuklarının Arapça eğitim veren okullara yazdırmalarını istenmiştir. Zamanla Türkmen okullarındaki öğrenci sayısı düşmüş ve hükümet bunu gerekçe göstererek Türkmen okullarını kapatmıştır.

Bu karar üzerine Baas Partisi Türkmen okullarına program, müfredat ve yeni Türkçe kitap basımı için bir komisyon oluşturmuştur. Bu komisyonun üyeleri şunlardan oluşmaktaydı: Hurşit Kazım El-Bayat-i (Müfettiş), Ali Kandar Özdemir (Bağdat'ta Öğretmen), Celal Nakip (Müfettiş), Kemal Nuri (Öğretmen), Dr. Yasin Abdülkerim (aslen Talefer'den olup Bağdat Edebiyat Fakültesinde Öğretim Üyesi), Abdüllatif Benderoğlu ve son olarak Kerküklü Fatih Mustafa (Komisyon Başkanı).

Yukarıda ismi geçen komisyonun ilk toplantısında alınan kararlar şunlardır:

1. İlkokul birinci sınıftan altıncı sınıfa kadar Türkmençe kitapların basılmasına,
2. Arapça olan okuma kitapların, Türkmençe okutulmasına,
3. Arapça dil bilgisi ve din derslerinin Arapça okutulmasına ancak anlatımının Türkmençe yapılmasına,
4. Açılacak olan Türkmen okullarında eğitim dilinin Türkiye Türkçesi ile okutulmasına karar verilmiştir.

Öğretmen Kemal Nuri Bey'in dediğine göre eğitim komisyonu oy çokluğu ile Türkmen okullarında eğitim dilinin Türkiye Türkçesi ile olmasına karar verilmesine rağmen, Abdüllatif Benderoğlu Baas Partisi ile anlaşarak Türkmenlerin Türkiye ile irtibatını koparmak için bu okullarda eğitim dilinin Osmanlı Türkçesiyle olmasının önemine dikkat çekmiştir (Nuri, 2013).

2.1. 24.01.1970 Kararı Üzerine Türkmen Okullarının Açılması

1932 yılında Irak Devleti İngiltere'nin yardımıyla Milletler Cemiyeti üyeliğine kabul edildiğini önceki bölümlerde değinilmişti. Ancak Milletler Cemiyeti üyeliğinin bazı şartları olup Irak Devleti Hükümeti üyelikten önce bu şartları yerine getirmekle yükümlü kılınmıştır. Bu şartların başında ise Irak'ta yaşayan azınlıklara bazı kültürel ve eğitim haklarının tanınması gelmekteydi. 1932 yılında Irak yönetimi azınlıklara yönelik bir deklarasyon yayınladı. Buna göre Kuzey Irak'ta çoğunluk olarak Türkmenlerin yaşadıkları bölgelerde Türkmenlerin eğitim ve kültürel faaliyetlerinin Türkmençe yapılmasına ve mahkemelerde savunmanın Türkmençe olabileceğine dair kararlar içermekteydi. O dönemde okullarda Türkçe okutulmasına rağmen Türkmenlerin kararı uygulamada zaman zaman yönetim tarafından engellemelere maruz kaldıkları görülmüştü.

1 Ocak 1970 tarihinde o dönemde bazı siyasi gelişmelere müteakip, Türkmenlere eğitim ve kültürel haklar tanınmıştı. Geçmişin tecrübesinden ders çıkaramayan Türkmenler daha önceki dönemlerde verilen hakların geri alındığını hatırlamak istememişlerdi. Bu karar üzerine sevinen Türkmenler okullardaki eğitim dilini Türkçe yapmak için meydan araştırmasına çıkmışlardı. Kerkük Valiliğinde oluşturulan eğitim komisyonuyla paralel çalışan Türkmenler, kısa bir zaman sonra Kerkük'te Türkmençe eğitiminin yapılacağı 130 okul tespit etmiş ve bu araştırmayı incelenmek üzere komisyona sunmuştur. Kerkük Valiliğindeki komisyonun incelemesi sonucunda 30.05.1970 tarihli resmi yazısı ile 130 okul Türkmenlere tahsis edilmiştir. Musul da ise 14.05.1970 tarihli Vilayet Komisyonu'nun yazısı üzerine Türkmençe eğitiminin yapılması gereken 40 okul tespit edilmiştir. Bunun gibi Türkmenlerin yaşadığı diğer bölgelerde ise aynı şekilde vilayet Komisyonu Erbil ve Diyale'de 10 okulu Türkmenlere tahsis edilmiştir.

2.2. 1970-1974'te Türkmen Okullarında Okutulan Kitaplar

Irak Devrim Komitesi tarafından Türkmenlere verilen kültürel ve eğitim hakları çerçevesinde Türkmen okullarında okutulan 5 adet kitap yazılmıştır. Bu kitapların tamamı Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

- Madde Bir; İzzettin Abdi Beyatlı, Muhammet Hurşit Dakuklu ve Reşit Kazım Beyatlı tarafından 1. Sınıflar İçin “Türkçe Alfabeti” adlı Kitap yazılmıştır. Daha sonra bu kitabın 1. baskısı Irak Cumhuriyeti Eğitim ve Öğretim Bakanlığı'nın denetiminden geçtikten sonra Bağdat'ta bulunan Dar-ül Cumhuriye Basımevi tarafından yapılmıştır.
- Madde İki: Türkmen okullarında okutulmak üzere yine İzzettin Abdi Beyatlı, Muhammet Hurşit Dakuklu ve Reşit Kazım Beyatlı tarafından 2. Sınıflar İçin “Okuma Kitabı” yazılmıştır. Bir önceki kitapta olduğu gibi bu kitabın, Irak Eğitim Bakanlığı'nın onayından geçtikten sonra Bağdat'ta bulunan “Asad” Basımevinde 1972 yılında birinci baskısı basılmıştır. Kitapta basit ve öğretici oyunlar, tapmaca, matal(masal), şarkı ve öğretici sözlere yer verilmiştir. Ayrıca 1. sınıf kitabında yer almayan (ث , ذ , ض , ظ) harfleri kitaba alınarak ve her harf için birer ders ayrılmıştır.
- Madde Üç: Türkmen Okullarında okutulmak üzere yine İzzettin Abdi Beyatlı, Muhammet Hurşit Dakuklu ve Reşit Kazım Beyatlı tarafından 3. sınıflar İçin “Okuma Kitabı” yazılmıştır. Bu kitabın 1. baskısı 1973 yılında Bağdat'a bulunan “Sadun” Basımevi tarafından (10.000) nüsha olmak üzere basılmıştır. Bu kitapta Irak ve Türkmen tarihi ile ilgili metinlere yer verilmiştir.
- Madde Dört: Türkmen okullarında 4. Sınıflarda okutulmak üzere İzzettin Abdi Beyatlı, Muhammet Hurşit Dakuklu ve Reşit Kazım Beyatlı tarafından yazılmıştır. Bu kitap Bağdat'ta bulunan “El-Cahit” basım evinde 1. baskı olarak 1974 yılında yazılmıştır. Bu kitapta yine öğretici ve eğitici metinlere, Irak ordusunun giriştiği başarılı savaşlara, hikaye ve atasözlerine geniş bir biçimde yer verilmiştir.
- Madde Beş: Türkmen okullarında okutulmak üzere Muhammet Hurşit Dakuklu tarafından bütün aşamalar(1, 2, 3, 4 ve 5) için “Türkçe dil Bilgisi” kitabı yazılmıştır. Bu kitabın 1972 yılında Bağdat'ta bulunan “El-Tadamin” Basımevi tarafından 1. baskısı yapılmıştır. Bu kitabın yayınlanmasına Irak Tanıtma Bakanlığı ve Genel Kültür Müdürlüğüne bağlı Türkmen Kültür Müdürlüğü vesile olmuştur. Bu kitabın içeriği genel olarak Türkçe dil bilgisi, cümle bilgisi, Türkmençe sözlük, sıfat ve fillere yer verilmiştir.

2.3. Türkmen Okullarının Kapatılması (1974)

Irak Devrim Komitesinin 24 Ocak 1970 kararı ile Türkmenlere tanıdığı kültürel hakların perde arkası şu şekildedir: 1970 yılında Bağdat Merkezi Hükümet ile Kuzey'deki Kürtler arasında 11 Ocak anlaşması yapılmıştı. Bu anlaşmaya göre Kerkük'te referandum çalışmaları başlayacak ve dört yıl sonra bu çalışmalar sonucunda bir referandum yapılarak Kerkük'ün Kuzey Irak Kürt Bölgesine veya Bağdat Merkezi Hükümet'e bağlanacağı konusunda karar verilecekti. Kerkük şehrinin çoğunluğunu Türkmenler oluşturduğu için Kürtler Türkmenlere yanaşarak, Türkmenler referandumda Kürtleri seçeceği takdirde Kürt özerk bölgesi içerisinde Türkmenlerin bütün haklarının verileceğini vaat etmişlerdir. Türkmenlerin büyük çoğunluğu Kürtlerin teklifini reddetse de bir kısım Türkmen bu teklifi olumlu bulmuştur. Dolayısıyla Kerkük'ü kaybetme korkusu yaşayan Baas Partisi bir kararla Türkmenlere kültürel haklar vermiştir. Ancak 1974 yılına gelindiğinde Molla Mustafa Barzani, Kerkük'ü referandumla alamayacağını anlayınca “Kerkük'te bir Kürt dahi varsa Kerkük bizimdir” açıklamasında bulunmuştur. Barzani'nin söylemi üzerine resmen Irak Hükümeti ile savaş başlatmıştır. Bu olay üzerine Türkmenlere verilen kültürel hakları gereksiz bulan Baas Partisi Irak, El-Muhabaratı devreye sokarak Türkmen okullarına giden çocukların velilerine tehdit ve baskı yoluyla çocuklarının Türkmen okullarını istemediklerini, Arap okullarına gitmek istediklerini dilekçe yazdırarak il eğitim müdürlüklerine vermişlerdir. Böylece 5. yılına giren Türkmen okulları kapatılmıştır (Nuri, 2013).

2.4. Türkmen Haklarının Çiğnenmesi

Bu dönemde Türkmen okullarında eğitim dilinin Osmanlı Türkçesi ile yapılmasını sağlayan Abdüllatif Benderoğlu'dur. 1974 yılında Türkmen okullarının kapanması ile birlikte Türkmenlere hizmet eden sadece iki kurum kalmıştır. Birincisi Türkmen Edebiyatçılar Birliği olup 1970 yılında kurulmuş ve 1984 yılına kadar Türkmen Edebiyatçılar Birliği adı altında bağımsız bir kurum olarak devam etmiştir. İkincisi ise Yurt Gazetesi'dir. Basında geniş bir etki yaratan Yurt Gazetesi'nin ilk sayısı 18.06.1970 tarihinde çıkmıştır. 1975 yılında bilgisayarla basılmaya başlanmış ve haftalık çıkartılmıştır. 2003 yılına kadar Arapça ve Osmanlıca yayınına devam etmiştir. Gazetenin en son sayısı da 15.03.2003 tarihinde çıkmıştır.

01.11.2003 tarihinde Kasım Hoca Bey'e telefonla Türkmen Kültür Müdürlüğünü kapatması ve anahtarları teslim etmesi yönünde talimat gelmiştir. Bu bilgi üzerine Kasım Hoca Abdülatif Benderoğlu'nu arayarak kendisine gelen bilgiyi doğrulamak istemiştir. Abdülatif Benderoğlu bilgiyi doğruladıktan sonra Kasım Hoca, Türkmen Kültür Müdürlüğünün anahtarlarını teslim ederek kapatmıştır. Kasım Bey, Türkmen Kültür Müdürlüğünün hangi amaçla kapatıldığını bilmemektedir.

1976 yılında Türkmen okullarının kapanmasından tam iki yıl sonra Irak Eğitim Bakanı Türkmen okullarında okutulan kitapları okumak istemiş ve Kemal Nuri Bey'den yazılan kitapların Arapçaya çevirtmesini istemiştir. Eğitim Bakanının isteği üzerine Kemal Nuri kitapların Arapçaya çevrilmesi için komisyon oluşturmuştur. Bu komisyonda yer alan Ali Ekber ve Vahdettin Bahattin Bey'lerdir. Daha sonraki yıllarda bu iki zat, sırasıyla Türkmen Eğitim Müdürü olmuşlardır. Tercüme edilen Türkmen kitaplarında Irak Devrim Konseyinin övülmediğini anlayan Bakan, Türkmen okullarının kapanması kararının yerinde olduğunu bir kez daha vurgulamıştır (Kasım Hoca, 2013).

2.5. Türkmenlerin Devam Eden Anayasal ve Eğitim Haklarını Geri Alma Yolundaki Mücadeleleri

5 Ekim 1970 tarihinde Türkmenleri temsilen avukat, doktor ve esnaflardan oluşan bir grup, Irak Hükümetine bir muhtıra vermiştir.

Devrim Hükümeti'ne verilen muhtıra şu şekildedir:

- Türkmen adının anayasaya girmesi,
- Hükümet kabinesinde bir Türkmen temsilcisinin bulundurulması,
- Daha önce Devrim Konseyi tarafından Türkmenlere tanınan kültürel hakların uygulanması,
- Türkmen Edebiyatçılar Birliği'nde görev alacak kişilerin Türkmenler tarafından seçilmesi,
- Türkmençe öğretiminde Latin Alfabesinin uygulanması,
- Türkmen okullarında görev alan öğretmenlere derhal eğitim kurslarının başlatılması,
- Türkmençe radyo ve televizyon programlarının yeniden düzenlenmesi ve uygun saatlerde programların yayınlanması,
- Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde vali, vali yardımcısı, kaymakam, nahiye müdürü ve benzeri üst düzey idari görevlere, Türkmen kökenli kimselerin atanması,

- Kerkük'te fakülte, yüksekokul ve üniversitelerin kurulması, daha önce kapatılan erkek ve kız öğretmen okullarının tekrar açılması ve üniversitelere yeterli sayıda Türkmen öğrencilerin alınması,
- Türkmenlerin en büyük ilçesi olan Talefer'in il yapılması gibi Türkmenleri ilgilendiren önemli konular dile getirilmiştir(Demirci, 1990).

Bu muhtıranın Türkmenler tarafından hükümete verilmesinin önemli bir yanı Irak'ta siyasi yönetime meşru biçimde katılmakla aynı zamanda demokratik ve medeni cesaret anlayışını da birlikte sergileyen bir mücadele örneğinin verilmiş olmasıdır.

2.6. Baas Partisi'nin Türkmen Haklarının Yozlaştırması

Türkmenlerin yıllardır beklediği ve uğruna mücadele verdiği başlıca hakların tanındığı 24 Ocak 1970 bildirisinin başlangıçta yarattığı sevinç, Türkmenler arasında yavaş yavaş burukluğa dönüştü. Zira kısa bir süre sonra Türkmenlere tanınan hakların bir kısmının kâğıt üzerinde kalacağı, diğerlerinin de kısıtlanacağı anlaşılmıştı. Böylece Baas Partisi açık baskı politikasını terk ederek daha kapalı bir sindirme politikası uygulamasına geçmişti (Saatçi, 2007).

İlk önce Türklere tanınan eğitim hakkından yararlanmak, alfabe konusundaki tercihten ötürü asgariye inmişti. Daha sonra Türkmençe eğitim yapacak ilkokulların, başlangıçta tespit edilen sayıları, çeşitli oyunlar sonunda gittikçe azaltıldı. Türk ana-babalar adına sahte dilekçeler düzenlendi. Güya dilekçe sahipleri çocuklarının Arapça eğitim yapan okullara verilmesini istiyorlardı. Kerkük şehir merkezinde Türkçe eğitim yapacak okulların sayıları belirtilmişken, sonradan 20 tanesinden vazgeçilmiş ve Arapça eğitime dönülmüştür. Daha sonra Türkçe ders veren okulların adları Arapça ile değiştirilmiştir. Öbür yandan Kerkük'ten Türkmen kökenli 15 öğretmen alınarak Irak'ın güney illerine sürülmüştür (Saatçi, 2007, s. 252-253).

Latin harfleri ile eğitimi kabul etmeyen Bağdat yönetimi, Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın yayın organı olan "Kardeşlik" dergisinin de Latin harfleri ile çıkan bölümüne yasak getirilmiştir. Irak Tanıtma Bakanlığının 28505 sayılı ve 02.10.1970 tarihli kararı ile Kardeşlik dergisinin Latin harfleri ile Türkçe kısmının yasaklanması, Irak'taki Türk toplumunun birkaç sayfalık dahi olsa Latin harfleri ile Türkçe okumalarına müsaade edilmediğini gösteren tipik bir örnek olmuştur (Kul, 1976, s.39).

Özellikle kültürel haklar bakımından Türkmenlere yönelik yapılan haksızlıklar karşısında Türkmenler, mücadelelerini demokratik yollarla sürdürerek Irak hükümetini değişik tarihlerde uyarılmışlardır.

Türkmen Kardeşlik Ocağı Başkanı Abdullah Abdurrahman tarafından Irak Cumhurbaşkanı'na 17.10.1971 tarihinde verilen itiraz talebinde "Kardeşlik" dergisinin Latin harfleri ile yayımlanan bölümünün kapatılma kararını, Tanıtma Bakanlığının, derginin "Türkmençe" değil "Türkçe ve Arapça" olarak yayımlanmasına izin verdiğini, Kardeşlik dergisinin Türkmenlerle

birlikte Irak'ı ve devrimleri Türkiye, Bulgaristan, Yugoslavya ve diğer Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk topluluklarına Azerbaycan, Türkmenistan, Tataristan, Özbekistan, Tacikistan gibi Türk bölgelerine tanıttığını, bu bölgelerdeki Türk topluluklarının çoğunun yazılarında Latin alfabesini kullandıklarını, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Türklerin en çok Latin harflerini okuyabildiklerini, Arap harfli Türkçe konusunda ısrar edildiği takdirde derginin bugüne kadar verdiği hizmet alanının kısıtlanacağını ifade etmiş ve Latin harflerine getirilen yasağın kaldırılmasını talep etmiştir (Demirci, 1990).

Irak Türklerine verilen kültürel haklar çerçevesi adı altında kurulacağı bildirilen Türkmen Edebiyatçılar Birliğine, bilerek bu alanda tanınmış Türklerden hiçbiri yanaştırılmamıştı. Tanıtma Bakanlığı'na bağlı Türkmen Kültür Müdürlüğü ile çıkarılması düşünülen "Yurt" adındaki haftalık siyasi gazete ve "Birlik Sesi" adlı aylık edebiyat dergisinin yönetimleri de Baas Partisi yanlısı olan ancak Türkler tarafından sevilmeyen bir gruba teslim edilmişti. Bu iki yayın organı daha çok Baas Partisi'nin propagandasını yapan bir araç haline getirilmişti (Rasim, 1972).

Türkmen Kardeşlik Ocağı Başkanı Abdullah Abdurrahman tarafından 5 Şubat 1971 tarihinde Irak Cumhurbaşkanı'na verilen notada, Türkçe tedrisatın hasıraltı edilmesi konusuna dikkat çekmiş, Örnek olarak Kerkük Valiliğine bağlı komisyonunun 30.05.1970 tarihli resmî yazısı üzerine Kerkük'te Türkmence eğitimin yapılması gereken 130 okul tespit edilmiş olmasına rağmen uygulama ancak 40 okulda başlamıştır. Musul'da ise 14.05.1970 tarihli Vilayet Komisyonu'nun yazısı üzerine Türkmence eğitim yapılması gereken 40 okuldan hiç birinde uygulamaya geçilmemiştir. Bunun gibi Erbil ve Diyale şehrindeki 10 okuldan hiç biri uygulamaya başlamamıştır (Demirci, 1990).

Yetkili devlet memurlarının yaydıkları düzmece haberlere göre yerli halk Türkmence eğitime ilgi göstermektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda, Türkmence eğitimi yerel memurların engellediği, kimi zaman sahte evrak düzenlenerek güya öğrenci velisiymiş gibi Türkmen olmayan kimselerden "çocuklarımızın Türkmence eğitim görmesini istemiyoruz" biçiminde dilekçeler tanzim edildiği ve bunların il eğitim müdürlükleri tarafından Bağdat'a gönderildiği ortaya çıkmıştır. Bütün bu göstergelerden hareketle Bağdat yönetiminin, Türkmenlere tanıdığı kültürel hakları yozlaştırmaya kararlı olduğu anlaşılmıştı (Nuri, 2013).

2.7. Türkmen Öğrenci ve Öğretmenlerin Boykotu

Irak Yönetim'inin Türklere tanınan hakları kısıtlaması üzerine öğrenci ve öğretmenlerin yanı sıra doktor, mühendis, avukat, esnaf ve tüccar kesimleri dahil olmak üzere bütün Türk halkını öfkelenirdi. Uygulamada birçok haksızlık, bilinçli olarak yapılan yanlışlıklar ve hatta yozlaştırmalar vardı. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen ortada tanınmış ve ilan edilmiş haklar vardı. Bu haklara göre Türkler anadilleri ile öğrenim görecektlerdi. Irak yönetiminin bu haksız uygulamalarına karşın Türkmen öğrencileri 2 Kasım 1971 tarihinde Kerkük'te bütün okullarda dersleri boykot etmiştir. Birçok bölgeden Kerkük'e akın ederek gelen halk, Türkmen öğrencilerin boykotuna ve protestolarına destek amaçlı katılmıştır. Bağdat ve Musul üniversitelerinde öğrenim gören Türk öğrencileri de dersleri boykot ederek bu hareketi desteklemiştir. Hatta Türk esnafları kepenklerini indirerek boykota destek amaçlı işlerine gitmemiştir. Baas Partisi yönetimi Türklerin başlattığı boykot hareketi karşısında büyük bir şok yaşadı. Bunun üzerine hükümet güçleri boykotu kırmak için çok ağır ve insanlık dışı uygulamalara girişmiştir. Kerkük'te öğrenci ve öğretmenlerden oluşan elliye yakın kişi tutuklanmıştır. Bu olayda tutuklananların çoğu ağır işkencelere tabi tutuldu. Bunların içinde halk tarafından çok sevilen ve oynadığı piyeste "Tembel Abbas" tiplemesi ile büyük şöhret yaparak, bu adla anılan Tuzhurmatulu tiyatro sanatçısı Hüseyin Ali Demirci, ağır işkence altında can vererek şehit olmuştur. Halkı arasında büyük üzüntü yaratan bu olay üzerine yönetime karşı Türkler arasında öfke ve nefret son haddine ulaşmıştır (Kul, 1976).

Boykotun sona ermesi üzerine Kerkük'teki bütün okul müdürlüklerine, İl Eğitim Müdürü İzzettin Serdar'ın imzasını taşıyan bir gizli genelge gönderildi. 396 sayılı ve 14 Kasım 1971 tarihli bu genelgede ay sonunda yapılacak ara sınavlarda, boykota iştirak eden bütün kız ve erkek öğrencilerin sınava alınmaması, böylece sınava girmemiş sayılacak bu öğrencilere sıfır puan verilmesi emredildi. Aynı uygulama Bağdat ve Musul üniversitelerinde boykotu destekleyen Türk öğrencileri de kapsadı (Kul, 1976. s. 39-40).

Boykota katılanlar üç gün boyunca sorguda kalmış, dördüncü gün ise serbest bırakılmışlardır. Boykotun dördüncü gününde muhaberat, Adnan Sakkali'yi sorgulamak için Mahatta(tren) yolu üzerinde Tüccarlar Cemiyeti yakınında bulunan istihbarat binasına götürülmüş. Burada türlü işkenceler yapılarak boykotu düzenleyenlerin isimlerini almak istenmiştir. Adnan Sakkali ile birlikte öğrenci, öğretmen, hoca 22 kişi varmış. Bunlardan Necmettin Vandavi, Yasin cemil Arslan, Kahtan Hürmüzlü, Mevlut Taha Kayacı, Hasan Neftçi ve Muhammet Muhlis gibiler işkencelere dayanamayarak Hakk'ın rahmetine kavuşmuşlardır. Günümüze kadar yaşamlarını sürdürenler ise Halit Muhammet Ramazan, Nihat Halil, Salah Ali, Talip Ömer Fatih (Baytar) ve İsmet Abdülkerim Demirci'dir.

Aynı raporda Adnan Sakkali, şehit Hüseyin Demirci (Tembel Abbas) hakkında şunlara yer vermiştir:

Tutuklanmanın ikinci gününde muhaberrattan birkaç kişi ellerinde fotoğrafı ile hücreye, geldiler. Fotoğraf ölü bir cesede ait olup boynu da mendille sarılmış, bizlerden ise fotoğraftaki cesedi teşhis etmemizi istediler. Hücredeki birçoğumuz cesedin Tembel Abbas'a ait olduğunu bilmemize rağmen kendimizi ele vermemek için tanımadığımızı söyledik. Tembel Abbas'ın işkence sırasında şehit edilmesine rağmen "elektrik trafosunu patlatma sırasında elektrik çarptığı" iddiası ile bu olayda bir Türkmen kurban gitmiştir(Hürmüzlü, 2012).

Baas Partisi tarafından çok araştırılmasına rağmen bu boykotun baş sorumluları hâlâ belli değildir. O dönemde değil boykot yapmak, hükümeti eleştirmek veya kötü bir söz etmek bile idam sebebi sayılmaktaydı. Bu boykot aynı zamanda Irak'ta 1968 yılından beri iktidarda olan Baas Partisine ilk sivil başkaldırış hareketi sayılmıştır. Ayrıca bu boykotun bir diğer önemi ise kendisinden önce ve sonra yapılmadığı için Türkmenler için ilk münazaam isyan sayılmıştır.

3. Birinci Körfez Savaşı (1991)

Irak, İran'la 8 yıl boyunca sonu belli olmayan bir savaşa girişmiş ve bu savaştan sonra ülke ciddi bir biçimde ekonomik krize sürüklenmiştir. Bu durum Baas Yönetimi'ni halkın gözünden düşürmüştür. Dışarıda ve içeride önemli bir prestij kaybına uğrayan, halkın da moral gücünün azaldığını gören Bağdat Yönetimi yeni bir macera peşine düşmüştür. 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal eden Irak için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 6 Ağustos'ta aldığı 661 sayılı kararla, Irak Devleti ile yapılan her türlü ticareti yasaklarken, meşru Kuveyt Hükümeti'nin mal varlıklarının korunması için üye ülkelere çağırıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra Arap ülkelerinden, başta Ürdün olmak üzere, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesini desteklerken diğer Arap ülkeleri ise Irak'ın bir an önce Kuveyt'ten çekilmesini ve Kuveyt'e tazminat ödenmesini öngörüyordu.

Irak'a karşı oluşturulan müttefik güçlerin, 1991 yılının Ocak ayında saldırıya geçmesi üzerine ülke bir anda felç oldu. Her türlü yayın, haberleşme, elektrik ve alt yapı devre dışı bırakıldı. Halk panik içinde kaldı ve huzursuzluklar yaşadı. Bu durum zaten zor durumda olan Irak'ı perişan etti. Bir ay içinde Irak ordusu tamamen savunma gücünü kaybetti. Ancak Irak'ın Kuveyt'i bırakması ve müttefiklere teslim olması üzerine savaş durdu. Ülkenin ödeyeceği savaş tazminatı ve uygulanan ağır yaptırımlar ülkedeki bunalımı doruk noktasına ulaştırdı.

Ülkenin güneyinde, özellikle Şiilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde, yönetim aleyhinde ayaklanmalar oldu. Ülkede büyük bir kaos yaşanmaya başlandı. Halkta açlığın yanı sıra anarşi ve panik korkusu da baş gösterdi.

Irak'ta bu karışıklıklar yaşanırken Türkmenler büyük bir dikkatle olayları izlemekle yetindi. Bu karışıklıktan yararlanan Kürtler ise kısa sürede Kerkük ve civarını ele geçirerek, Baas mensuplarını öldürdü ve devlet binalarını ateşe verdi. Kısa bir süre sonra Kuveyt'ten geri dönen ve gücünü toparlayan ordu birlikleri, güneydeki isyanı bastırdıktan sonra kuzeye doğru ilerlemeye başladı. Irak ordusu karşısında direnemeyeceğini anlayan Kürtler dağlara doğru kaçmaya başladı. 1991 yılının 26 Mart'ında, Tuzhurmatu'ya varan ordu burada suçsuz günahsız Türkmenlere karşı katliam yaptı. Daha sonra Kerkük şehrini top ateşine tutan ordu, burada hiçbir direnme göremeyeceğini anlayarak şehre doğru ilerlemeye başladı.

27 Mart 1991'de Kerkük'ü istila eden ordu, kenti kontrol altına aldı. Kerkük'ten sonra önemli bir Türk kasabası olan Altunköprü halkının bir kısmı kendini güvende göremeyince Erbil'e, bir kısmı da Türkiye'ye sığınmıştır. Bir gün sonra, yani 28 Mart'ta kasabayı işgal eden ordu burada eşi görülmemiş cinayetler işledi. Halk, ayaklanmayı kışkırttıkları gerekçesi ile sorgusuz bir biçimde kurşuna dizildi. Burada yüzün üzerinde Türkmen'in katledilmesi, tarihin sayfalarına Altunköprü katliamı olarak geçmiştir. Erbil'e doğru kaçan halkın üzerine de uçakla bombardıman yapılmıştır. Saddam yönetimi isyanı bastırmak için hava araçlarını kullanarak sert bir yöntem izlemiştir. Ortaya çıkan insani kriz nedeniyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 688 numaralı kararıyla 36. paralelin kuzeyiyle 32. paralelin güneyini, Irak hava araçlarının uçuşuna yasaklandı. Bu yasak Irak savaşının başladığı 2003 yılına kadar da devam etti.

3.1. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Eğitim Sistemi

IKBY idaresindeki (Erbil, Duhok ve Süleymaniye) illerde eğitimin finanse edilmesi IKBY'ye aittir. Eğitim harcamaları Irak Merkezi Hükümeti'nden (IMH) %17'lik bir rakamla IKBY'ye ayrılan bütçeden yapılmaktadır. Okulların giderleri ise İl Eğitim Müdürlükleri tarafından karşılanmaktadır.

Irak Merkezi Hükümeti'nde olduğu gibi eğitim sistemi 4-5 yaşlarındaki çocukları içine alacak şekilde 2 yıllık zorunlu olmayan anaokulu ile başlamaktadır. İlkokul 6 yıllık zorunlu eğitim dönemi içine almaktadır. Ortaöğretim dönemi ise üçer yıllık ve iki aşamadan oluşur. 3 yıllık

ortaokulun ardından lise eğitimi başlar. Normal liselerin yanı sıra ticaret, sanat, endüstri ve tarım alanlarında eğitim veren meslek liseleri ile öğretmen okulları da bulunmaktadır. IKBY idaresindeki bölgelerde ilk ve orta eğitim IKBY Eğitim Bakanlığının yetki ve görevleri kapsamında gerçekleştirilmektedir. Bu bakanlığa bağlı okullarda yaklaşık olarak 1.600.000 öğrenci bulunmaktadır. 160.000 civarında ise öğretmen ve diğer resmi görevliler istihdam edilmektedir. Eğitim Bakanlığı anaokulları, ilkokul, ortaokul ve liselerden sorumludur.

Irak Bölgesel Kürt Yönetimi, Türkmen ve Hıristiyanlara ana dilde eğitim hakkı tanımıştır. Bu okullarda Kürtçenin yanı sıra Türkmen okullarında Türkçe, Süryani okullarında Süryanice okutulmaktadır. Ayrıca Kürtçe, Arapça ve İngilizce de okutulan diğer dil dersleri olarak gösterilebilir. İMH'ine bağlı bölgelerde olduğu gibi din dersleri de bölgede bulunan Müslüman, Yezidi ve Hıristiyanlara göre düzenlenmiştir. IKBY'de eğitim müfredatı İMK'inden farklıdır ve IKBY Eğitim Bakanlığı altında bulunan Müfredat Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmaktadır. IKBY Eğitim Bakanlığı çalışanları ile yapılan görüşmeye istinaden, bazı ders kitaplarının yurt dışından, özellikle gelişmiş ülkelerden alınıp Kürtçeye çevrildiğini belirtmişlerdir. Kitapların basımı ise IKBY Eğitim Bakanlığı tarafından yapılmakta olup ücretsiz dağıtılmaktadır. Ayrıca bu kitapların yurt dışına çıkması ve basılması da yasalara aykırıdır.

3.1. Kuzey Irak'ta (Güvenlik Bölgesi) Türkçe Eğitimi

1991 tarihinde, 1. Körfez Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak'ın Dohuk, Erbil, Süleymaniye ve Kifri şehirleri "güvenli bölge" olarak ilan edilmiştir. Bu bölgenin Erbil ve Kifri şehirlerinde de halkın isteği üzerine Türkçe eğitime geçilmiştir.

1993 yılında Türkmenler, Kuzey Irak bölgesinde sekiz okul (Karaoğlan İlköğretim Okulu, Doğu İlköğretim Okulu, Türkmeneli İlköğretim Okulu, Kerkük İlköğretim Okulu, Oğuz Han Lisesi, İmadeddin Zengi Lisesi, Garibi Lisesi ve Atabeyliler Lisesi) açmışlardır. Bu okullar muhteşem bir ilgiyle karşılanmıştır (Örneğin, ilk kayıt esnasında toplam 800 öğrenci Doğu İlköğretim Okuluna başvurmuştur). Türkçe öğretmenlerinin gönüllü olarak görev yaptıkları bu okullarda, eskisinden farklı olarak, Türkçe eğitimi Latin harfleriyle yapılmaya başlamış ve bu okulların sayısı 2003 yılına kadar artış göstermiştir (2003 yılına kadar toplam 13 Türkçe eğitim veren okul bulunmaktadır.). Saddam Hüseyin'in kontrolü altında olan bölgelerde ise Türkçe eğitimin yapılması yasak olup sadece Arapça eğitim yapılmıştır (Anwar, 2012).

1992 yılında ilk olarak Erbil ve Kifri’de ikişer Türkmen Okulu açılmıştır. Bu gelişme kuzeyde yaşayan Türkmenler tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. İlk etapta Doğu İlkokuluna 800 öğrenci kaydını yaptırmıştır. Erbil’de açılan Türkmen okullarında ilk eğitimci Azat Küreci olmuştur. O dönemde bu okullar Irak Milli Türkmen Partisine bağlı olup 1995 yılından sonra ITC’nin kuruluşu ile birlikte buraya bağlanmıştır. Erbil ve Kifri illerinde açılan okulların bütün ihtiyaçları (tahta, sıra, dolap, kırtasiye gibi) Prof. Dr. İhsan Doğramacı tarafından karşılanmıştır. 24.04.1995 tarihinde, ITC kurulduktan hemen sonra ITC’nin çatısı altında Eğitim ve Kültür Dairesi kurulmuş; başkanlığına Mustafa Yayçılı getirilmiştir. Daha sonra Erbil Türkmen Eğitim ve Kültür Dairesinin başkanlığına Salahattin İlhanlı getirilerek 2003 yılına kadar başkanlığını devam etmiştir (Ziyai, 2014).

Irak Türkmen Cephesi Eğitim ve Kültür dairesi bünyesindeki birlikler aşağıdaki gibidir:

1. Türkmenli Talebe Birliği.
2. Türkmenli Kadınlar Birliği.
3. Türkmenli Gençler Birliği.
4. Türkmenli Esnaflar Birliği.
5. Türkmenli Tüccarlar Birliği.
6. Türkmenli Memurlar Birliği.
7. Türkmenli Özürlüler Birliği.
8. Türkmenli Meslekler Birliği.
9. Türkmenli Öğretmenler Birliği.
10. Türkmenli Veliler Birliği.
11. Türkmenli Göçmenler Birliği.
12. Türkmenli Sanatçılar Birliği.
13. Türkmenli Edebiyatçılar ve Yazarlar Birliği.
14. Türkmenli Şehit Aileleri Birliği.

Başlangıçta Erbil ve Kifri’de açılan bu okullar, zamanla Kuzey Irak Bölgesi’ne yayılmıştır. Türkiye Türkçesinde öğretim yapan bu okullar; 5 anaokulu, 12 ilkokul ve 5 lise olmak üzere toplam 22 okuldan oluşmaktaydı. Elbette 22 okul, Kuzey Irak’ta yaşayan Türkmen nüfusu için yetersiz sayılsa da neticede bu sayı Türkmenler açısından bir başlangıç olmuştur (Küzeci, 2005).

Türkmeneli Bölgesi’nde, ITC şemsiyesi altında Türkçe eğitim yapan okullar şunlardır:

1. Toplam 5 Türkmen Anaokulu:

- a. Erbil’de Çiçek ve İpek,
- b. Süleymaniye’de, Emel ve İremgül,
- c. Kifri’dedir. Goncagül,

2. Kuzey Irak’ta toplam 12 Türkmen İlkokulu:

- a. Erbil’de Doğuş, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Gökbörü, Kerkük, Fuzuli, Türkmenli, Selçuk, Yunus Peygamber okulları,
- b. Kifri’de Karaoğlan İlkokulu,
- c. Duhok’ta Fuzuli İlkokulu,
- d. Süleymaniye’de ise Barış İlkokulu.

3. Türkmen liseleri ise toplam 5 tanedir:

- a. Erbil’de Atabek Kız Lisesi, Garip Kız Lisesi, Oğuzhan Erkek Lisesi, İmadettin Erkek Lisesi,
- b. Kifri’de ise Doğan Lisesi (Küzeci, 2005).

Türkmenlerin nüfus artışına paralel olarak zamanla Kuzey Irak’taki okul sayısı da artmıştır. Bu okulların eğitim kadrosu ve yapısıyla ITC Eğitim ve Kültür Dairesi Müdürlüğü ilgilenmiştir. Buralarda başlangıçta -1. sınıf hariç- MEB’in yayımladığı Türkçe kitaplar okutulmuştur. 1995 yılında, Kuzey Irak’taki Türkmen eğitimcilere takviye kursları vermek amacıyla Türkiye’den 6 öğretmen gitmiştir. Aynı zamanda Kuzey Irak’taki eğitimciler de Ankara’ya gelerek takviye kursları görmüştür (Ziyai, 2014). 1995’te ITC, Kürt Bölgesel Hükümeti’nden, Kürt Eğitim Bakanlığının çatısı altında Türkmen Eğitim Genel Müdürlüğü’nün açılmasına dair talepte bulunmuştur. Talabani’nin sağ kolu durumunda olan ve o dönemde Kürt Hükümeti Başbakanı olan Kosrat Resul Ali, ITC’nin talebine olumlu yanıt vermiş; 1993 tarihli Bölgesel Kürt Hükümeti Eğitim Yasası’nın 1. bendi ve aynı yasanın 2. bendine istinaden, Kürt Eğitim

Bakanlığının çatısı altında, 01.12.1995 tarihinde Türkmençe Eğitim Müdürlüğünün kurulmasına karar verilmiştir. Ayrıca Türkmen eğitiminden sorumlu Kürt Eğitim Bakanı Danışmanı, Türkmen asıllı Cemal Şen olmuştur.

O dönemde ITC Başkanı olan Turhan Ketene vasıtasıyla Mustafa Ziyai, Kürt Eğitim Bakanlığına öğretmen yetiştirme okullarında Türkmençe bölümünün açılması talebinde bulunmuştur. Bu talep üzerine Öğretmen Yetiştirme Okulu ve Öğretmen Yetiştirme Enstitüsünde birer Türkmençe sınıfı açılmıştır. Bu okullarda toplam 61 öğrenci bulunmaktadır. Okulun müfredatı ve ders programı Dr. Mustafa Ziyai tarafından hazırlanmıştır.

Müfredatın içeriği ise şöyledir:

- a. Dil Bilgisi
- b. Türk ve Türkmen edebiyatı
- c. Türkmen tarihi
- d. Eğitim yöntemleri

Bu okullarda gönüllü olarak görev yapan ilk öğretmenler ise Dr. Mustafa Ziyai, Muhammet Reşit Tuzlu, Karhi Altıparmak ve Dr. Ayhan Bayraktar olmuştur.

Erbil'deki Türkmençe eğitimi 2003 yılında kadar bu şekilde devam etmiştir. Talabani döneminde, Erbil'de genel olarak Türkmen siyaseti ve özel olarak Türkmençe eğitimi azda olsa rahat bir süreç geçirmiştir.

1992 yılının başlarında Barzani ve Talabani arasında ortak Kürdistan Cephesi kurulmuş, ardından iki grup arasında seçim sonucu Kürt Parlamentosu kurulmuştur. Ortak hükümet kurularak iki parti arasında yarı yarıya görevler paylaşılmıştır. Ancak 1994 yılının başlarında iki parti arasında anlaşmazlıklar doğmuş, 1994 yılının Kasım'ında Talabaniler, Barzanileri silah zoruyla Erbil'den çıkarmıştır. Fakat 31.08.1996 tarihinde Barzani yönetimi Saddam'ın yardımıyla Erbil'i tekrar ele geçirmiş, buna bağlı olarak Türkmençe eğitim sıkıntılı bir döneme girmiştir.

Kürdistan Cephesi Hükümeti döneminde, Türkmen siyasi parti temsilcileri ile birlikte Kürt Hükümeti yetkilileri 16.09.1993-19.09.1993 tarihleri arasında, aynı masaya oturarak siyasi mücadeleye başlamıştır. Kürt Eğitim Bakanı Dr. Nasih Gafur Ramazan 29.09.1993 tarihli ve (4749) numaralı resmi yazısıyla Türkmençe eğitimi ile ilgili olarak aşağıdaki kararlar alınmıştır:

1. Bakanlık divanında alınan karara göre Eğitim Müdürlüğünde, azınlıklar adı altında Türkmençe Eğitim Müdürlüğünün açılması,
2. 19.09.1993 tarihinde alınan karara istinaden, ilkokul 1. sınıfta Türkmençe öğretim yanında bir ders Kürtçe okutulması. Ayrıca tedricen, yani 2, 3, 4, 5 ve 6. sınıflarda bir ders Türkmençenin yanında diğer derslerin tamamının Kürtçe olması,
3. Daha sonra her yıl yukarıda belirtildiği üzere, sınıfların tamamının Türkmençe olup, Türkmençenin yanında birer Kürtçe dersinin zorunlu olarak okutulması,
4. Türkmençe eğitim-öğretim yapılan okullarda eğitim müfredatı ve programının tamamının Kürtçeden çevrilmiş olarak okutulması. Yani Kürtçenin aslına bağlı kalınması,
5. Türkmençe eğitimin Arap harfleri ile yapılması,
6. Erbil içinde Türkmenler için bir okul tahsis edilerek burada eğitim görmelerinin sağlanması,
7. Öğrenci servislerini Türkmenlerin kendilerinin karşılaması,
8. Türkmençe eğitime talep olması hâlinde, Kifri'de bir okulun açılması. Ancak imkânlar yeni bir okulun açılmasına elverişli değilse var olan Arapça okulunun kullanılarak Kürtçe eğitim ile paralel bir şekilde Türkmençe eğitimin yapılması (bkz.: Ek 3).

Yukarıdaki alınan kararlarda görüldüğü üzere -daha önce Baas Partisi döneminde de değinildiği gibi- Kürtlerin de Araplar gibi Türkmenlerin eğitiminin Latin harfleri (Bugünkü Türkiye Türkçesi) yerine Arap harfleri (Osmanlı Türkçesi) ile yapılmasını ön görmüştür. Buradaki amaç; Irak Türkmenlerinin bağımlı başta Türkiye olmak üzere diğer Türk devlet ve topluluklarıyla koparmaktır. Dolayısıyla Kürtler burada Türkmenlerle ilgili aldığı kararlarda, geçmişte Baas Partisi'nin yaptığından farklı bir şey yapmadığını göstermiştir. Kürtlerin, Türkmençe eğitimi aleyhine verdiği kararlara rağmen tarihî kaynaklar, Türkmenlerin çoğu zaman bu kararlara uymadıklarını göstermiştir.

Barzani yönetimi 1996 yılında, Erbil'i işgal edince, Türkmenlerin eğitim hakları ile ilgili şu şartları öne sürmüştür:

1. Ortak yönetim döneminde açılan ilk dört Türkmen okulunun devam ederek diğerlerinin kapatılması.

2. Türk eğitim sisteminde okutulan kitapların bırakılıp, Kürt müfredatının Türkmençeye çevrilerek okutulması.

3. Latin harfleri ile öğretimin yasaklanması, yerine Arap (Osmanlı Türkçesi) alfabesi kullanılması.

Kürt Yönetimi'ni tanımayan Türkmenler, 1997 yılının ağustos ayında, o dönemde ITC başkanı olan Mustafa Kemal Yayçılı, Mustafa Ziyai'den Türkmen okulları için Merkezî Hükümet'in, Bağdat'ta okutulan kitapları tercüme etmesini istemiştir. Türkmençe eğitim, 2003 yılında, Saddam'ın yıkılışına kadar Barzani yönetiminin kaderine terk edilmiş durumda devam etmiştir.

3.1.1. Erbil Türkmen Okullarının Mevcut Durumu

15.06.2013 tarihinde Erbil Türkmen Eğitim Genel Müdürlüğü'nün yetkilileri ve bir kısım Türkmen öğretmenle yapılan gözlem neticesinde aşağıdaki problemler ortaya çıkmıştır.

1. Okul Yönetimi: Okullardaki öğrencilerin başarısını %50'lik bir oranla okul yönetimi yani müdür ve öğretmenler oluşturmaktadır. Erbil'de 2 anaokulu, 9 ilkokul, 2 orta ve 2 lise bulunmaktadır. Bu okulların bütçesi Kürt Hükümetince aylık (100) dolardır. Bu da okulun genel ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır.
2. Erbil'deki yetenekli Türkçe branş öğretmenleri yüksek ücretle özel okullarda ders vermektedir. Dolayısıyla Türkmen okullarında yetenekli branş(matematik, fen bilgisi gibi) öğretmenlerin bulunmaması eğitim kalitesini düşürmektedir.
3. Bir kısım Türkmen okullarında ders kitaplarının bulunmaması öğretim aksaklığına neden olmuştur.
4. İdari ve eğitsel sorunlardan dolayı geçmişe nazaran Erbil'de faaliyet gösteren Türkmen okullarına her geçen gün öğrenci alımının azaldığı görülmüştür.
5. Erbil'deki Türkmen öğretmenlerine yönelik takviye kursların açılması.

3.2. Kuzey Irak'taki (Güvenlik Bölgesi'nde) Süreli Yayınlar

1991 yılında, Erbil'de çalışma hayatına devam eden Irak Milli Türkmen Partisi(IMTP), Türkmenlerin siyasi haklarının yanı sıra kültürel haklarına kavuşmalarını da amaç edinmiştir. 1995 yılında Irak'ta bulunan Türkmen siyasi kuruluşları, Türkmen kimliğini ve kültürünü yaşatmak üzere güçlerini birleştirerek Irak Türkmen Cephesi (ITC) çatısı altında toplanmıştır.

ITC'nin devreye soktuğu Enformasyon Dairesi çok önemli bir görev üstlenerek Kuzey Irak (güvenli bölge) dışında yaşayan Türkmenlere ulaşmak amacıyla bazı radyo ve TV istasyonlarını hayata geçirmiştir:

1. Erbil'de; Türkmenli TV, Türkmenli Radyosu ve Türkmenli Gazetesi
2. Süleymaniye'de, Yeni Kuşak Radyosu ve Televizyonu
3. Kifri'de, Türkmenli Radyosu

Bunların yanı sıra ITC'ye bağılı Enformasyon Dairesi ile Eğitim ve Kültür Dairesi bünyesindeki Türkmen Kültür Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü, Gençlik ve Spor Müdürlüğü tarafından aşağıda adları verilen dergi ve gazeteler iki dilde (Arapça ve Türkçe) olmak üzere yayınlanmıştır.

Dr. Şemseddin Kuzeci Ocak 2005 yılında, Türkmenli Edebiyatı adlı kitabının 1. baskısında, 1991-2003 yılları arasındaki Kuzey Irak Güvenlik Bölgesinde yayınlanan Türkçe dergi ve gazeteleri şu şekilde göstermiştir (s. 27-29)

Türkmenli Gazetesi: O dönemde Erbil'de yayınlanan bir gazetedir. 8 sayfadan oluşan gazete, Arapça ve Türkçe olmak üzere haftada iki kez çıkarılmaktadır. Siyasi ağırlıklı bir gazetedir. Başlangıçta gazetenin imtiyaz Dilşat Terzi, Genel Yayın Yönetmeni ise Ümit Bennaoglu idi. Saddam sonrası dönemde ise gazetenin imtiyaz sahibi ITC, Yazı İşleri Müdürü Abdulkadir Hacıoğlu ve Genel Yayın Yönetmeni Mazin Kavurmacı olarak değiştirilmiştir (Kuzeci, 2005). Gazete yayın hayatına şu an Kerkük'te devam etmekte olup Genel Yayın Yönetmeni Necat Kevseroğlu'dur.

Türkmenli Dergisi: ITC Enformasyon Dairesi tarafından 3 ayda bir Türkçe olarak çıkarılan siyasi ve kültürel konuları içeren bir dergidir. 3 sayı yayımlandıktan sonra durdurulmuştur.

Türkmenli Spor: Türkmenli gazetesi ile ek olarak çıkarılan aylık bir spor gazetesidir. Türkçe ve Arapça yayınlanmaktadır.

Türkmen: Türkmenli Partisinin yayın organıdır. Siyasi ağırlıklı bir gazetedir. Arapça ve Türkçe olmak üzere aylık yayınlanan bir gazetedir.

Bağımsız: Türkmen Bağımsız Hareketi'nin yayın organıdır. Enformasyon ve Kültür Bürosu tarafından çıkarılan bu gazete 8 sayfadan oluşmaktadır. Türkçe ve Arapça basılmaktadır.

Doğuş: Irak Milli Türkmen Partisi'nin yayın organıdır. 8 sayfadan oluşan gazete aylık Türkçe ve Arapça çıkarılmaktadır.

Kardeşlik: Türkmen Kardeşlik Ocağı tarafından Türkçe ve Arapça olarak çıkarılan aylık bir gazetedir.

Gökbörü: ITC Eğitim ve Kültür Dairesi tarafından çıkarılmaktadır. Genellikle kültür ve sanat konularını içerir. Türkçe, Arapça ve İngilizce çıkarılan aylık bir dergidir.

Yeni Kuşak: ITC Talebe Birliği tarafından çıkarılan aylık bir dergidir. Bu dergi kültür konularının yanı sıra ağırlıklı olarak öğrencilerin faaliyetlerini kapsamaktadır.

Fuzûli: Türkmen Talebe Birliğinin üniversite kolu tarafından çıkarılan aylık bir bültenidir. Arapça ve Türkçe çıkarılmaktadır.

Birlik Yolu: ITC Eğitim ve Kültür Dairesi Birlikler Müdürlüğü tarafından aylık çıkarılan bir dergidir.

Doğru Düşünce: ITC Gençler Birliği tarafından çıkarılan aylık bir dergidir. Gençlik hareketini ve konularını gündeme getiren bir yayın organıdır.

Çiçek: ITC Kültür Müdürlüğü tarafından hazırlanarak, Gökbörü dergisine ek olarak, çocuklara yönelik çıkarılan aylık bir dergidir.

Sanat Dünyası: ITC Kültür Müdürlüğü tarafından basılan ve sanat dünyasını anlatan aylık bir bültendir.

Biz Kadınlar: ITC Kültür Müdürlüğü tarafından Erbil şehrinde ve Gökbörü dergisine ek olarak çıkarılan, kadınlara yönelik bir bültendir. Türkçe ve Arapça yayınlanmaktadır.

3.3. Kuzey Irak'ta (Güvenlik Bölgesinde) Türkmence Eğitime İlişkin Sayısal Veriler

Daha önce belirtildiği gibi Irak, 1991 yılında, 1. Körfez Savaşı'nın meydana getirdiği iç karışıklıklarla boğuşmaktaydı. Batılı ülkeler, Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi üzerine, savaşa son vererek Irak'ı ağır tazminata bağlamıştır. Ancak Irak halkı, Bağdat Yönetimi'nin savaş sırasında gücünün kırılmasını fırsat bilerek güneyde Şiiiler, kuzeyde ise Kürtler isyan etmiş ve Bağdat'a doğru ilerlemeye başlamışlardır. Fakat kısa bir süre sonra cepheden dönen Irak ordusu isyanı bastırmayı başarmış ve Batılı ülkelerin de zorlamasıyla kuzeyde Kürtler için güvenli bölge ilan edilmiştir. Bu bölgenin nüfusunun büyük bir çoğunluğunu oluşturan ve daha çok Kifri ve Erbil'de yaşayan Türkmenler için ise Kürtlere karşı çıkmamak ve Kürtlerin, Türkmenlerin hakkına karşı saygılı olduklarını göstermek adına Kürtler tarafından bazı kültürel haklar tanınmıştır.

Irak Milli Türkmen Partisi'nin, Kifri'de Türkmen okulunun açılması ile ilgili olarak Kürt Eğitim Bakanlığına sunduğu 19.10.1993 tarihli ve 75 sayılı resmî yazıya istinaden Kürdistan Hükümeti Cephesi, 24.10.1993 tarihli ve 2089 numaralı yazıyla Kifri'de Türkmenlerin kendi dilleriyle eğitim yapabilmeleri adına Kifri Karaoğlan Okulunun açılmasına karar vermiştir (bkz.: Ek 4).

Tablo 6. Erbil Vilayeti Okul Öncesi

Eğitim Yılı	Öğrenci sayısı			Öğretmen Sayısı			Okul sayısı
	Erkek	Kız	Toplam	Bay	Bayan	Toplam	
2000-2001	56	94	150		12	12	1

2001-2002	112	98	210	12	12	1
2002-2003	105	145	250	12	12	1
2003-2004	165	165	330	16	16	1
2004-2005	192	220	412	23	23	2
2005-2006	60	73	133	18	18	1
2006-2007	176	133	309	22	22	2
2007-2008	157	171	328	23	23	2
2008-2009	205	180	385	26	26	2
2009-2010	181	200	381	25	25	2
2010-2011	220	201	421	27	27	2
2011-2012	166	151	317	27	27	2

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Türkmen okullarının (2000-2005) yılları arasında öğrenci sayısında ciddi bir artış gözükmemektedir. Türkmen siyasi tarihi incelendiği zaman bu dönemde Kürtler, Irak'taki siyasi kargaşadan yararlanarak Bağdat'ta doğru yayılma politikasını izledi. Dolayısıyla da bu dönemde Türkmençe eğitime pek karışmamıştır. 2005'ten sonra siyasi anlaşmazlıklar sebebi ile Kürt siyasileri Türkmençe eğitimi ile ilgili çeşitli menfi propagandalarda bulunarak bunun etkisi yukarıdaki tabloda görülmüştür.

Kuzey Irak Bölgesinde Kürt ve Türkmen temsilcileri 1993 yılında uzun mücadele sonucunda anlaşmaya vararak Türkmençe eğitim yapılması konusunda uzlaşmaya varmıştır. Bu dönemden itibaren Erbil, Süleymaniye ve Kifri gibi Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde Türkmençe eğitim veren okullar açılmıştır. Yukarıdaki tabloda, Kuzey Irak'ta Türkmençe eğitimi 1993 yılında başlamasına rağmen, o dönemde Türkmen öğretmen ve temsilcilerinin okul, öğrenci ve öğretmen sayısı ile ilgili herhangi bir bilgi kaleme alınmamıştır. Dolayısıyla Kuzey Irak Bölgesi'ndeki Türkmen okullarıyla ilgili bilgi ancak 2000 yılından itibaren verilebilir.

2006, 2007, 2008 ve 2009 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Irak'taki Türkmen soydaşlarını ciddi bir şekilde desteklemiş ve Kürtlerin Türkmenler hakkında yaptığı ihlallere karşı çok sert tepki vermiştir. Bu duruma karşılık Kürtler daha öncede varolan Türkmenlere her alanda baskı yapma politikasının şiddetini artırarak Türkmen eğitiminin aleyhinde menfi propaganda yapmanın yanı sıra bürokratik işlemlerde Türkmen okul ihtiyaçlarının karşılanmasını da engellemiştir. Dolayısıyla bu durum Türkmen okullarına (öğretmen, öğrenci ve velilere) olumsuz bir şekilde yansımış, bu yıllarda Türkmen okullarına olan rağbet kısmen

azalmıştır. Fakat daha sonraki yıllarda Türkmenler, Kürt Hükümeti ile siyasi olarak bazı konularda anlaşmaya vararak kısmen de olsa Türkmen okulları eski popüleritesine kavuşmuştur.

Tablo 7. Erbil Vilayeti İlkokul Aşaması

Eğitim yılı	Öğrenci sayısı			Öğretmen sayısı			Okul sayısı
	Erkek	Kız	Toplam	Bay	Bayan	Toplam	
1996-1997	861	895	1756	36	118	154	9
1997-1998	945	994	1939	37	131	168	9
1998-1999	907	896	1803	37	142	179	9
1999-2000	939	773	1712	34	129	163	9
2000-2001	679	634	1313	46	121	167	9
2001-2002	814	765	1579	54	123	177	9
2002-2003	838	758	1596	53	119	172	9
2003-2004	715	645	1360	48	117	165	9
2004-2005	518	505	1023	51	118	169	9
2005-2006	383	367	750	49	109	158	9
2006-2007	281	251	532	38	90	128	9
2007-2008	206	262	368	36	105	141	9
2008-2009	627	285	912	49	122	171	11
2009-2010	553	310	863	50	121	171	11
2010-2011	618	385	1003	48	122	170	11
2011-2012	673	441	1114	46	127	173	11

Erbil vilayetinde ilkokul aşamasında çalışan okul idaresi arşivinde 1996 yılından itibaren Türkmen öğrenci, öğretmen ve okul sayısını kayıt altına almıştır. Kuzey Irak Bölgesi'nde açılan bütün okullara ilk etapta hem Kürt hem de Türkmen halkı tarafından ciddi bir ilgi gösterilmiştir. Okul öncesi aşamasında ise görüldüğü üzere 2006, 2007 ve 2008 yılları arasında yaşanan siyasi anlaşmazlıkların neticesinde Türkmençe eğitimi olumsuz etkilenmiştir.

Tablo 8. Erbil vilayeti lise aşaması

Eğitim yılı	Öğrenci sayısı			Öğretmen sayısı			Okul sayısı
	Erkek	Kız	Toplam	Bay	Bayan	Toplam	
2009-2010	206	117	323	13	23	36	2
2010-2011	230	123	353	14	25	39	1
2011-2012	140	90	230	15	25	40	1

2009 ve 2011 yılları arasında, Erbil vilayetinde, lise düzeyi Türkmençe eğitimi öğrenci sayıları birbirine muadil olarak devam etmiş ve öğrenci sayısında herhangi bir düşüş yaşanmamıştır. Ancak 2012 yılında öğrenci sayısında ciddi bir düşüş olmuştur. Daha sonra ayrıntılı olarak irdeleneceği üzere Kerkük bölgesinde, en önemli sıkıntılardan biri olarak Türkmen okullarından mezun olan öğrencilerin üniversiteye alınmaması gösterilebilir.

Tablo 9. Süleymaniye-Kifri -Okul Öncesi Aşması 2010-2012

Eğitim Yılı	Öğrenci sayısı			Öğretmen Sayısı			Okul Sayısı
	Erkek	Kız	Toplam	Bay	Bayan	Toplam	
2010-2011	31	47	78		6	6	1
2011-2012	34	30	64		33	33	1

Tablo 10. Süleymaniye-Kifri İlkokul Aşaması 2007-2012

Eğitim Yılı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Okul Sayısı
	Erkek	Kız	Toplam	Bay	Bayan	Toplam	
2006-2007	109	73	182	38	90	128	2
2007-2008	206	162	368	36	105	141	1
2008-2009							
2009-2010							
2010-2011	78	77	155	12	13	25	1
2011-2012	66	75	143	10	10	20	1

Tablo 11. Süleymaniye-Kifri Lise Aşaması 2009-2010

Eğitim Yılı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Okul Sayısı
	Erkek	Kız	Toplam	Bay	Bayan	Toplam	
2009-2010	61	60	121	8	6	14	1
2010-2011	68	45	113	9	5	14	1
2011-2012	29	25	54	8	5	13	1

2006 ve 2012 yılları arası Türkmençe eğitim Süleymaniye-Kifri ve Erbil'deki Türkmençe eğitimin kaderini yaşamıştır. Yukarıdaki tablolardan anlaşılacağı üzere okul öncesi, ilkököl ve lise aşamalarında açılan okullara ciddi bir ilgi varken daha sonraki yıllarda çeşitli nedenlerden dolayı Türkmençe eğitime ilgi gitgide azalmıştır.

Tablo 12. Duhok Şehri İlkokul Aşaması 2000-2003 Yıllarına Ait Veriler

Eğitim Yılı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Okul Sayısı
	Erkek	Kız	Toplam	Bay	Bayan	Toplam	
2000-2001	16	17	33	1	1	2	1
2001-2002	15	12	27	1	1	2	1
2002-2003	10	11	21	1	1	2	1

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 2000-2003 yılları arasında Duhok şehrinde açılan Türkmençe bir ilkököl görülmektedir. Tabloya bakıldığında okulun açıldığı tarihte toplam öğrenci sayısı 33 olup, bu sayı ilk aşama için Türkmenler açısından yeterli görülmüştür. Ancak okulun ikinci eğitim yılında Türkmen yetkilileri öğrenci sayısında artış beklerken önceki yılda 33 olan öğrenci sayısı 27 ve bir sonraki yıl ise 21'e düşmüş ve öğrenci sayısının düşük olması nedeniyle Duhok şehrinde Türkmençe eğitim veren okul kapanmıştır. Duhok şehrinde açılan Türkmen okulunun başarısız olmasının sebebi şu şekilde sıralanabilir:

1. Duhok'un, Barzani aşiretinin merkezi durumunda olmasından ötürü burada çok az sayıda Türkmen'in yaşamış olması.
2. Daha önce Erbil, Süleymaniye ve Kifri bölgelerinde Türkmenlerin çoğunluğu oluşturmasına rağmen Türkmen eğitiminin siyasi sebeplerle Kürt yetkililerce engellenmesi ve yaşanan başarısızlıklarla yüz yüze gelinmesi.
3. Duhok şehrinde Kürt yetkililerin Türkmençe eğitim yapılmasına izin vermelerinin yanında okulun genel ihtiyacını, araç-gereç karşılamaması ve ilkököl aşamasındaki çocuklara servis tahsisi etmemesi.

4. ABD'nin Irak'ı İşgal Sonrası (2003-2013) Türkmen Eğitimi

ABD işgalden hemen sonra Irak'ın ulusal ordusunu, güvenlik ve emniyet güçlerini, polis teşkilatını dağıtmış; kamu ve devlet kuruluşlarını dondurmıştır. Böylece devleti tümüyle çöktürmüş, ülkede güvenliği ve asayişini sağlayan kurumları ortadan kaldırmıştır. Bu yüzden ülkenin her yerinde anarşi ve terör olayları baş göstermiş, merkezî hükümetin otoritesi

sıfırlanınca kamu binaları yerel milis güçlerince işgal edilmiştir. Türkmenler, herhangi bir milis gücüne sahip olmadığı için bu denklemde yerini alamamıştır.

2003'ten sonra Türkmenler, demokrasi ve insan haklarına inanarak Irak'ta büyük yanılgılar içerisine girmiştir. Eski rejim tarafından Türkmenlerin ellerinden alınan yerler, geri verilmeyerek yeni güçler tarafından işgal edilmeye başlanmış; eski rejimde olduğu gibi baskı, zulüm ve sindirme politikaları Türkmenler üzerinde oynanmaya devam etmiştir. İlk geçici anayasada, gereken haklar verilmeyerek, Türkmenler saf dışı bırakılmıştır. Daha sonra, 2005 yılında, ilk sözde demokratik seçim sürecine geçilmiştir. Bu seçimlerde, Irak'ta Türkmenlerin oy oranını az göstermek adına bazı seçim sandıkları kaybolmuş gibi gösterilerek ortadan kaldırılmıştır. Daha sonraki süreçlerde ise Türkmenlere karşı öldürme hareketlerine girişilmiş, ayrıca zengin Türkmen iş adamları kaçırılmaya başlanmıştır. Bunun neticesinde de ülkede hiçbir güce sahip olamayan Türkmenlerin bir kısmı yurt dışına göç etmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla Türkmeneli bölgesinde, Türkmen nüfusu giderek azalmıştır.

Irak Türkmenlerinin Saddam iktidarı boyunca maruz kaldığı işkence, katliam, zulüm ve baskının şiddet derecesi, başta Kürtler olmak üzere Irak'taki diğer etnik gruplardan farklı değildir. Hatta bu vahşetin ölçüsü birçok alanda diğerlerinkine nazaran daha fazla olmuştur. Böyle olmasının başlıca sebebi Türkmenlerin sahipsiz bırakılmaları ve uğradıkları mezalimi, gördükleri gayri insani muameleyi Kürtler gibi Batı Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da kendilerini savunan lobiler aracılığıyla dünya kamuoyuna duyuramamış olmalarıdır (Kerkük, 2003).

4.1. Irak Eğitim Sistemi

Irak Eğitim Sistemi'ne göre, ilk olarak, zorunlu olmayan 04-06 yaş grubunu kapsayacak şekilde iki yıllık bir anaokulu eğitimi vardır. Anaokulu çocukları ilkokula hazırlama görevi üstlenmiştir. Burada temel eğitim (giyim-kuşam, sabah erken gelme, oturma, temizlik ve konuşma adabı öğretilir vb.) verilir. Eğitim, konuşma ve dinlemeye dayalıdır. Bütün Irak vatandaşları için ücretsiz olarak anaokulu eğitimi verilir. Anaokulundan sonra altı yıllık zorunlu ilköğretim süresi başlar. Ardından yine altı 6 yıllık ortaöğretim süresi başlamaktadır. Ancak ortaöğretim iki seviyeden oluşmaktadır. Ortaöğretimin ilk üç yılını ortaokul aşaması oluşturur. Geriye kalan diğer üç yılını ise lise aşaması meydana getirir. Lise aşaması genel ve meslekî eğitim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Öğrenciler ortaokul üçten sonra tercihe göre

eğitimlerine devam etmektedir. Irak Eğitim Bakanlığının yapısına göre temel eğitim, ilk dokuz yılı oluşturmaktadır. Bunlardan ilk altı yıl ilköğretim, son üç yıl ise ortaöğretimin ortaokul aşamasıdır. Ayrıca temel eğitim süresi kademeli bir şekilde uygulanır ve uygun görülen yerlerde okul açılabilir. Bakanlığa bağlı bütün anaokulu, enstitü ve kolejlerde eğitim ücretsizdir. 0-6 yaş grupları için ilköğretim kademesi ücretsiz olup zorunlu bir eğitime tabidir. Ayrıca Eğitim Bakanlığı, gerekli gördüğü takdirde, görme ve işitme engelliler için ayrı okullar açabilir. Bunun yanı sıra üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilere ayrı sınıflar açarak himayesine alabilmektedir. Irak Eğitim Sistemi'nde, anaokulundan başlayıp üniversiteye kadar bütün eğitim aşamaları ücretsizdir ve öğrencilerin öğrenim süresi boyunca bütün ihtiyaçları (kırtasiye, kitap) devlet tarafından karşılanmaktadır (Irak Eğitim Bakanlığı, 2011).

Daha önce bahsedilenlerden görüleceği üzere, 2003'ten önce Kuzey Irak'a münhasır olan Türkmence eğitimi, 2003 yılından itibaren Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları diğer illerde de (Kerkük, Musul, Diyale, Salahattin, Bağdat) yapılmaya başlanmıştır. 2005 yılında yürürlüğe konan Irak'ın İlk Genel Anayasası'nda, Türkmence eğitimi devletçe resmîleşmiştir. Ancak Türkmence eğitim, diğer etnik gruplarınkı gibi tek bir elden yani bağımsız bir müdürlükten yürütlmemiştir. Kürtçe Eğitimi Genel Müdürlüğü çatısı altında faaliyet göstermiştir. Bu nedenle Türkmence eğitim, 2012 yılına kadar olan süreçte okul, kadro ve diğer ihtiyaçların karşılanmasında bürokratik engellemelere maruz kalmıştır.

2012 yılına gelindiğinde, Türkmen siyasi temsilcilerinin baskılarına dayanamayan Bakanlık, Türkmence eğitimi, Kürtçe Eğitimi Genel Müdürlüğünden ayrılmış, böylece bağımsız bir müdürlük olarak faaliyet göstermesine izin verilmiştir.

4.2. 2003 Sonrası Irak'ta Türkçe Eğitiminin Başlangıcı

Türkmenlere karşı yapılan zulüm, baskı ve sindirme politikaları siyasal ve sosyal alanda olduğu gibi eğitim alanında da görülmüştür. 1990'lı yıllara kadar kendi dillerinde okuma hakkı bulamayan Türkmenler, yine de dillerini korumayı başarabilmişlerdir. Dolayısıyla kendilkelerinde ana dilleri ile eğitim hakkı bulamayan çok sayıda Türkmen, geçmişten günümüze kadar, ana dili ile eğitim almak adına Türkiye'ye gelmiş ve hâlen de gelmeye devam etmektedir.

Daha önce denildiği gibi, 2003'ten sonra Irak'ta bir otorite boşluğu yaşanmıştır. Daha önce Erbil'de faaliyet gösteren ITC Eğitim Dairesi, 2003'ten sonra Kerkük'e yerleşmiş ve Irak'taki kargaşadan istifade ederek yüzlerce okulu Türkçeleştirmiştir. Daha sonra, zamanla

Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki okullar Türkmen eğitimcilerin girişimleriyle açılmıştır. Kerkük'te İl Eğitim Müdürlüğünün Türkmenlere verilmesi, Türkçe bilenlerin bulunması ve bilenler tarafından gönüllü kursların açılması, Kerkük'te okul sayısının artmasını sağlamıştır.

09.04.2003 tarihinde, yani Irak'ın düşüşünden sonra bir grup Türkmen eğitimci, ana dilleri olan Türkmençe ile eğitim yapılabilmesi için koalisyon güçleriyle görüşmüşlerdir. Bu toplantıya Kerkük Valisi, Kerkük İl Meclisi üyeleri, Kerkük ve Kuzey Bölgeleri Siyasi Sorumlusu General Mevel ve Eğitim Sorumlusu Kevin katılmıştır. Türkmen heyeti, Türkmen bölgeleri ve nüfusu ile ilgili bilgileri Valilikte bulunanlara ve koalisyon güçlerine iletmiştir. 24.09.2003 tarihinde ise üç etnik grup (Türkmen, Kürt ve Süryani) için ana dillerinde okul açma hakkı tanınmıştır. Daha sonra Türkmen heyeti Türkmençe eğitim yapılacak okulları, bu okullar için eğitimcilere ve kırtasiye malzemelerine olan ihtiyacı, velilerin Türkmen okullarına yaklaşımını öğrenmek için saha çalışması yapmıştır. Ayrıca Kerkük Meclisi tarafından üç etnik grubun eğitim işleriyle ilgilenmek için bütün grupları kapsayacak Eğitim Meclisi teşkil edilmiştir. Bu meclis; iki Türkmen, iki Kürt, iki Arap ve Süryani'den oluşmaktaydı. Eğitim Meclisi Kerkük İl Eğitim Müdürlüğü ile İbrahim İsmail Tevfik, Genel Müdür olana değin iş birliği içinde kalmıştır (Verdi, 2004).

İlk yıllarda eğitim çalışmaları basit bir şekilde devam etmiş, öğretmen ihtiyacı kısa süreli (iki aylık) kurslara tabii tutularak karşılanmaya çalışılmış İl Meclisi ile Türkmenlerin temsilcisi olarak Halil İmam Verdi ve İbrahim İsmail Tevfik'in yer aldığı (söz konusu kişiler koalisyon güçlerinin sorumluları ve ilgilileri ile yapılan toplantılarda Türkmen eğitimcilerini temsil etmekteydiler) Eğitim Komisyonunun oluşturulmasından sonra koalisyon güçleri komutanı General Maylerz konuyu (Kürt, Türkmen ve Süryani öğrenciler için okulların açılması) müzakere etmek üzere her etnik gruptan bir üye çağırmıştır. Kerkük Valisi'nin de katıldığı toplantı esnasında Vali, Kerkük Konseyi adına bir sunum yapmış ve her etnik gruba özel, kendi dillerinde okulların açılması hususunda ayrıntılı bilgi vermiştir.

ABD güçleriyle eğitim konusunda devam eden toplantılarda, Türkmenler olarak ders kitapları, kırtasiye, eğitim kadrosu dâhil olmak üzere Türkmençe eğitimi için bütün malzemelerinin sağlanması hususunda gereken güce sahip olunduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Amerikan güçleri Türkmençe eğitimin var olan devlet okullarında yapılmasının, kendileri açısından herhangi bir sorun teşkil etmeyeceğini bildirmişlerdir. Bunların yanı sıra Türkmençe eğitimin başlaması

adına Türkmen eğitimciler, Türkmençe eğitime tüm güçleri ile destek vereceklerini bildirmişlerdir. İlk olarak Türkçe bilenlerden yararlanılarak yapılan atamalar gerçekleşmiştir.

Zamanla diğer (matematik, kimya, fizik vb..) gibi branşlarda Türkçe eğitimi başlamış ve mevcut kadro yetersiz kalmıştır. Siyasi durumun da etkin olduğu bir ortamda Türkçe eğitimi gerilemeye ve halk arasında geleceği ile ilgili endişeler uyandırmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra Türkçe eğitimin ortaokul düzeyine geçmesiyle birlikte branş derslerinin eklenmesi ve branş öğretmenlerinin bulunmaması kadro sıkıntısını doğurmuştur (Ziyai, 2010).

Irak'ta Türkçe eğitimi, Irak Eğitim Bakanlığına bağlı olup bütün derslerin tamamen Türkçe olduğu okullarda (esas okul) ve sadece haftada bir ya da iki saat Türkçe dersinin verildiği, Arapça eğitim veren okullarda (şumul okul) denmektedir. Ancak Türkçe eğitimi konusunda büyük sıkıntılar yaşanmakta ve esas okullara giden Türkmen öğrenci sayısı gittikçe azalmaktadır. Bu duruma ilişkin en büyük etken, Irak Hükümetine bağlı bir Türkmen Eğitimi Genel Müdürlüğünün bulunmamasıdır. Irak'ta Türkçe eğitimi, Kürtçe gibi ayrı bir müdürlük tarafından değil, diğer diller kapsamında Kürt Eğitimi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Ancak son zamanlarda anayasa, bağımsız Türkmen Müdürlüğünün kurulmasına izin verse de Türkmenlerin bu yasayı yürürlüğe sokması epey zaman alacaktır. Irak'taki müfredata uygun kitapların tercüme edilip basıldıktan sonra kontrolünün yapıp onaylanması, bürokratik işlemler de hesaba katıldığında çok zaman almakta ve okullara zamanında ulaştırılıp uygulamaya geçirilememektedir. Ayrıca Türkçe olarak hazırlanan kitaplar, ilkokullardaki çocukların okuma ve anlama seviyesine hitap etmemektedir (Anwar, 2012).

Irak'ta Türkçe eğitim yapan 425 anaokulu, ilkokul, ortaokul ve lise vardır. Bunların sadece 76'sı tam olarak Türkçe eğitim yapmaktadır. Bu okullardan 63'ü Kerkük, 11'i Erbil ve 2'si de Kifri'de bulunmaktadır. Türkmenlerin yaşadığı diğer bölgelerde ise tam anlamıyla Türkçe eğitim yapan okul bulunmamaktadır. 2003 tarihinden itibaren Irak'ta, Türkmenler kendi ana dilleri ile eğitim yapmaya başlamışlardır. Yukarıda da belirtildiği gibi Kerkük'te Türkçe eğitim yapan 63 okul açılmıştır. İlk etapta bu kadar çok sayıda okulun gerekli alt yapılar tesis edilmeden (yeterli sayıda ve kaliteli öğretmenlerin bulunması, araç ve gereçlerin temin edilememesi, uygun fiziksel ortamların sağlanması gibi) açılması yanlış olmuştur (Anwar, 2012).

4.2.1. Türkmen Okullarının Tarihçesi

Osmanlılardan sonra uzun yıllar boyunca Irak'taki Türkmen halkı ana dilleri ile konuşmaya ve yazmaya mahrum kaldıklarından, Kerkük'te Türkmen okullarının açılması halk tarafından büyük bir ilgi ve sevinçle karşılanmıştır. Hatta bu kapsamda, 18 Ekim 2003 tarihinde (ITC) Irak Türkmen Cephesi yetkilileri ile Eğitim Dairesi Başkanlığı tarafından Türkmen okullarının açılışına yönelik bir kutlama tertiplenmiştir.

09.04.2003 tarihinde, Kerkük'ün düşüşünden sonra, Erbil ilinde bulunan Türkmence Eğitim ve Kültür Müdürlüğü gibi bir müdürlüğün oluşturulabilmesi için müzakereler yapmak üzere milletsever eğitimci Türkmenler, 14.04.2003 tarihinde ilk toplantılarını gerçekleştirmişlerdir. Halil İmam Verdi, bahsedilen komisyona başkan olarak seçilmiştir. Ayrıca söz konusu komisyonda eğitimci, uzman, okul müdürü ve öğretmenler üye olarak yer almıştır. Türkmen okullarının açılması konusundaki talepler koalisyon güçlerine pek çok kez iletilmiştir. Eğitim komisyonları ile koalisyon güçleri arasında koordineyi, İngilizce öğretmeni Halil İmam Verdi gerçekleştirmiştir.

Türkmen Eğitim ve Kültür Genel Müdürlüğünün görevleri şunlardır:

1. Türkmenli Bölgesi'nde (Musul, Erbil, Kerkük, Süleymaniye, Selahattin ve Bağdat) yer alan illerde bulunan eğitim ve kültür sorumlularının denetlenmesi,
2. Türkmenli Bölgesi'nde faaliyet gösteren Türkmen okullarına eğitim programları ve ders kitaplarının sağlanması,
3. Türkmen okullarında icra olunan faaliyet ve çalışmaların denetlenmesi,
4. İlkokul öğretmenleri ve öğretmenler için yetiştirici ve geliştirici kursların açılması,
5. Türkmen eğitimcilere yönelik seminer ve toplantıların düzenlenmesi,
6. Türkmen okullarının ihtiyaç duyduğu malzeme ve bunlara yönelik talimatların temin edilerek söz konusu okullara dağıtılması,
7. Eğitim kadrosuyla ilgili olarak bilgi ve istatistikî bilgilerin toplanması,
8. Öğrencilerle ilgili olarak bilgi ve istatistikî bilgilerin elde edilmesi,

9. Eğitim sorunları ile ilgili olarak eğitim, kültür ve idari komisyon koordinatörleri ile dönemsel toplantılar yapmak; performansın yükseltilmesi ve öğrencilerin bilimsel düzeylerinin yükseltilmesi için yönlendirici tavsiyelerde bulunmak,
10. Okulların duyduğu eğitim kadrosu ihtiyaçları ile ilgili olarak eğitim genel müdürlüklerini bilgilendirmek,
11. Türkmen okullarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere genel müdürlüklerin bünyesinde bulunan donatım müdürlükleri arasında koordinasyonu sağlamak,
12. Türkmen okulları ile ilgili rapor toplamak ve bu okullarda çalışan müdürleri performansları açısından değerlendirmek, düşük performanslı müdürleri görevden almak,
13. Türkmen okullarında vuku bulan yeni olaylarla ilgili olarak ITC'ye dönüşümlü rapor sunmak,
14. Türkmen okullarında bulunan kadro boşluklarını doldurmak üzere ilkokul öğretmenleri ve öğretmen ataması hususunda Eğitim Bakanlığına müracaatta bulunmak.

İlk aşamada, Kerkük'te 46 ilkokul açılmış ve öğrenci sayısı da 9.680'i bulmuştur. 26 ortaokul ve liseye ise başlangıç olarak 9.638 öğrenci kaydını yaptırmıştır. 6 Türkmen anaokulu da 560 Türkmen çocuğunu eğitmeye başlamıştır. 2003 yılında Türkmençe eğitim, toplam 78 okulla birlikte eğitim vermeye başlamıştır. Ayrıca okul adları Arapçadan Türkçeye değiştirilmiştir (Kasapoğlu, 2008).

2003-2004 eğitim-öğretim yılında Türkmen okullarının açılması ile ilgili olarak Halil İmam Verdi başkanlığında bir heyet, Kerkük'te bulunan ABD güçlerini ziyaret etmiş ve Türkmençe eğitiminin başlatılması için gerekli izinleri almıştır. Daha sonra aynı heyet Kerkük Vilayet Meclisinden gerekli izinleri almış ve Türkmençe eğitime başlanmıştır. Türkmen okullarının açılması ile ilgili yukarıda da temas edilen heyetin ilk işi, Türkmen Eğitim Komisyonu'nun kurulması olmuştur (Kasapoğlu, 2008). Türkmen Eğitim Komisyonunun görevleri aşağıdaki gibidir:

1. Kerkük ili ve ona bağlı ilçe ve köylerde Türkmen öğrencilerin sayılarını tespit etmek.
2. Türkçe eğitiminin yapılacağı okulları listelemek.

3. Siyasi nedenlerden dolayı Saaddam döneminde yurt dışına çıkmış olan (daha çok Türkiye'ye gelen) Türkmen vatandaşlar için, geri dönmeleri hâlinde, Türkçe eğitim veren okulların açılması adına gerekli çalışmaları yapmak.
4. Türkmen okullarında, Irak'ta okutulan müfredatın aynısının, Türkçeye çevrilerek okutulmasını sağlamak.
5. Türkmeneli Bölgesinde, Telafer'den Mendeli'ye kadar bütün Türkmen okullarının aynı haklardan yararlanmasını sağlamak (Kasapoğlu, 2008).

Türkmen Eğitim Komisyonun, başlangıç olarak Türkmen okulların sayısını 90 olarak saptanmış olsa da ABD güçleri, Kerkük'teki siyasi dengeyi korumak açısından, Türkmenler için 78 okulun tahsis edilmesine izin vermiştir.

Erbil Türkmen Eğitim ve Kültür Daire Başkanı Salahattin İlhanlı, beraberindeki heyet ile 11.05.2003 tarihinde Kerkük şehrine ziyaret gerçekleştirmiştir.

Ziyaretin amaçları şu şekilde listelenebilir:

1. Kerkük ve civarındaki ilçe, kasaba ve köylerdeki Türkmen velilerle tek tek görüşüp, Türkmen öğrenci sayısını tespit etmek, velilerin rızasını alarak Türkçe okullar açıp çocuklarını bu okullara kayıtlarını yaptırmalarını sağlamak.
2. Kerkük'te geçici olarak oluşturulan eğitim heyetinin (Halil İmamoğlu, Kemal Leylan, Mehmet Hurşit, Şen Ömer Mübarek, Serdar Sabir ve İbrahim İsmail) faaliyetlerini denetlemek. Kerkük; Altunköprü, Tuzhurmatu, Tazehurmatu ve Tavuk gibi yerleri ziyaret edip okul müdürü ve öğretmenler ile birer görüşme yaparak ileride açılacak olan Türkçe okullarını ne derece kabul edeceklerini öğrenmek.

Erbil Eğitim ve Kültür Daire Başkanı Salahattin İlhanlı Bey'in, aşağıda isimleri geçen Kerkük'teki Türkmen Eğitim Komisyonuna tavsiyeleri şunlar olmuştur:

- İleride Kerkük ve civarında açılacak olan Türkmen okullarını başarıya götürmek için heyet, Türkmen öğretmenler ile tam bir uyum içinde çalışmalıdır.
- İmkânlar dâhilinde Kerkük ve civarında takviye kursları açılmalıdır.
- Her yıl Türkiye Cumhuriyeti'nde düzenlenen Gençlik ve Spor Bayramı'na başarılı öğrenciler yollanmalıdır.

- Her yıl -özellikle yaz aylarında- Türkiye'deki Bilkent Üniversitesinde düzenlenen Türkçe takviye kurslarına başarılı ve çalışkan öğretmenler gönderilmelidir.

Yukarıdaki haklardan yararlanmak isteyen öğrenci ve öğretmene Türkçeyi sevdirmek için şu özelliklere sahip olmaları gerektiği vurgulanmıştır:

- Her yıl açılacak olan Türkçe kursuna devamlı olarak katılmak ve yüksek not almak.
- Geçmişte Türkmen davası için şehit olanların ailelerine ve çocuklarına öncelik tanımak. Kerkük'te oluşturan Türkmen Eğitim komisyonunda yer alan öğretmenler şunlardır:

1. Halil İmamoğlu
2. Kemal Leylan
3. Mehmet Hurşit
4. Şen Ömer Mübarek
5. Serdar Sabir
6. İbrahim İsmail

Türkmen Eğitim Komisyonu'nun, o dönemde Türkmen okullarının başarı kat etmesi için Irak Geçici Hükümeti'ne ilettiği talepler aşağıdaki gibidir:

1. Devlet okullarında okutulacak olan kitapların tümünün tercüme edilip, Türkmen okullarındaki öğrencilere yetecek miktarda basılmasını Irak Eğitim Bakanlığının üstlenmesi.
2. Türkmen okullarının öğretmen ihtiyaçlarını karşılamak için Kerkük'te bulunan Öğretmenler Enstitüsünde Türkçe bölümünün açılması. Aynı zamanda Bağdat Üniversitesi Eğitim Fakültesinde, lise mezunlarını kabul edecek Türkoloji bölümlerinin açılması, bunun yanı sıra Kerkük Üniversitesinde de Türkçe Bölümünün açılması.
3. Irak Eğitim Bakanlığı çatısı altında, Türkmençe Eğitim Genel Müdürlüğü ve ona bağlı olarak tüm Türkmenli Bölgesinde Türkmençe Eğitim Müdürlüğü'nün açılması.
4. Türkmen Öğretmenler Enstitüsünden mezun olan öğretmenlerin atamalarının geciktirilmeden yapılması.

5. Türkmençe okulların ihtiyaçlarını gidermek için devlet tarafından bu okullara özel bütçenin ayrılması (Kasapoğulu, 2008).

Türkmen Eğitim Komisyonu tarafından Irak Geçici Hükümetine ve parlamentosuna yukarıdaki talepler iletilmiştir. Ancak İlk Türkmen Eğitim Komisyonun talepleri, acil bir şekilde ele alınması ve yerine getirilmesi gerekirken, bunun aksine zamanla Türkmen siyasetçilerinin baskısı üzerine yukarıdaki maddelerin bir kısmı gerçekleştirilmiştir.

Tablo 13. Türkmen İlkokulları (2004-2005)

NO	OKUL ADI	Öğr.	Sınıf Bir		Sınıf İki		Sınıf Üç		Sınıf Dört		Sınıf Beş		Sınıf Altı		Toplam		Toplam	Bulunduğu İl-İlçe
			E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K		
1	Altun Köprü	30	86		96	88		106		114		99					589	Altun Köprü
2	Köprü Şehitleri	20		82	78		100		96		90		61		507		507	Altun Köprü
3	Fazail	23	5	100		10		105		88		105		94	5	594	599	Merkez
4	Musalla	32	77	65	92	57	70	74	90	68	56	51	56	52	441	367	808	Merkez
5	Yedi Kızlar	21		70		87		66		67		72		51		413	413	Merkez
6	Avcı	21		60		75		85		65		85		45		415	415	Merkez
7	26 Mart	26	22	84	10	72	7	65	7	61	8	85	4	60	58	427	485	Merkez
8	Şanlı İlkokulu	24		100		85		75		60		85		35		440	440	Merkez
9	Türkmen Kızı	20	16	62	17	63	15	59	6	56	8	52	5	45	67	337	404	Merkez
10	Mehmet Sadık	24	18	28	11	54	1	36	3	51	2	81		43	35	293	328	Merkez
11	Muhtar Oğlu	19	7	60	2	66	1	45	1	48		43		62	11	324	335	Merkez
12	Begler	27	60	47	53	41	44	30	52	47	47	55	27	14	283	234	517	Merkez
13	Güneş	17	14	17	14	28	28	47	20	41	8	48	3	45	87	226	313	Merkez

14	Fuzuli	21	19	38	7	43	22	42	18	39	1	54	5	43	72	259	331	Merkez
15	Adalet	13	10	40	3	47	3	51		38		60		57	16	293	309	Merkez
16	Işık	22	27	17	34	17	29	23	37	33	34	51	53	58	214	293	413	Merkez
17	Kerkük	18	1	13	14	35	6	43	4	30	1	49		32	26	202	228	Merkez
18	Hürriyet	19	10	11	15	23	8	27	10	29	9	47	5	35	57	172	229	Merkez
19	Nesimi	19		10		15		21		28		30		21		125	125	Dakuk
20	Dakuk Şehitleri	17		19		15		13		25		32		20		124	124	Dakuk
21	Akkoyunlu	16	8	18	19	13	16	13	15	22	14	21	19	23	91	110	201	Merkez
22	Fatma ana	14		20		22	2	24		21	25		24		51	87	138	Leylan
23	Mescit Aksa	21	5	30	6	26	6	18	15	20	10	20	24	25	66	139	205	Merkez
24	Şenlik	16	12	16	18	27	22	32	28	20	2	47		24	82	166	248	Merkez
25	Kara Altun	17	23	14	10	20	22	13	26	14	14	20	13	24	108	105	213	Merkez
26	Kardeşlik	14	16	10	14	10	18	17	12	13	16	14	16	16	92	80	172	Merkez
27	Çalışkan	16	15	10	15	15	20	15	27	8	27	23	15	15	119	86	205	Merkez
28	İleri	12	10	10	9	5	13	11	9	8	9	5	10	4	60	43	103	Merkez
29	Türkalan	15	13	22	32	14	12	9	12	8	18	11	10	4	97	68	165	Türkalan

30	Sarı kâhya	19	18	9	26	13	24	4	28	7	70	2	38	204	35	239	Merkez	
31	İmam Zeynel Abdin	10	7	4	8	4	1	12	12	7	8	7	4	7	40	41	81	Dakuk
32	Topkapı	27	9	12	18	8	26	6	25	2	26	6	28	1	132	35	167	Merkez
33	Kümbetler	5	2	6	5	3	4	1	2	2	3	3	2	16	17	33	Kümbetler	
34	Ufuk	22	27	17	27	17	21	24	29	16	32	30	22	23	158	127	285	Merkez
35	Hidayet	19	20	23	24	21	44	37	43	44	44	112	256	Merkez				
36	Aydınlık	18	6	20	8	22	13	20	20	30	28	32	12	18	87	142	229	Merkez
37	Mehmet İzzet Hattat	18	30	32	2	39	1	28	51	30	210	3	213	Merkez				
38	Kurtuluş	9	15	1	32	16	41	26	25	155	1	156	Merkez					
39	Hasa Su	24	60	67	70	79	94	61	431	431	Merkez							
40	Barış	4	2	11	14	13	10	28	26	3	6	1	2	60	60	120	Merkez	
41	Hicri Dede	23	69	76	83	72	300	Merkez										
42	Ammar Binyasir	17	14	15	15	26	32	18	120	120	Dakuk							
43	İmam Alielhadi	25	70	60	63	85	98	36	412	412	Taze							
44	Taze Şehitleri	30	60	50	54	1	45	52	28	298	1	299	Taze					

45	Leylan İlkokulu	14	32		41	38	32		52	27	222	222	Leylan					
46	Yaycı İlkokulu	22	20	40	24	28	30	33	23	28	28	35	20	28	145	192	337	Yaycı
47	Kindi	30	3	6	32	16	17	20	14	26	22	20	14	26	102	114	216	Merkez
48	Maarife	23		63		39		38		34		50		61		285	285	Merkez
49	Telafer	11	14	10	16	7	11	20	20	15	18	28	7	12	86	92	178	Merkez
50	Aktaş	7	13	8	9	11	22	7	9	9	18	9	9	14	80	58	138	Yahyava
51	Ayşe	22	1	33	3	43	5	42	2	46	2	50		50	13	264	277	Merkez
52	Al Vatan	24	7	14	16	24	13	15	10	15	16	23	6	19	68	110	178	Merkez
53	Birlik	11	10	7	14	9	12	12	12	14	13	21	11	16	72	72	151	Merkez
54	İsraa	13	23		10										33		33	
55	Sümeşe	7	13	30		24		20		28		21		16	13	139	152	Merkez
56	Şanlık	16	12	16	18	27	22	32	28	20	2	47		24	82	166	248	Merkez
57	Hünkâr Baba																	Taze
58	Şehit El-sadır																	Merkez
59	Zülfikar																	Taze
60	Nebi Yunus																	Merkez

Tablo 14. 2004-2005 Eğitim Öğretim Yılı Kerkük'teki Türkmen Anaokulları (Her anaokulunda bulunan üç şubenin öğrenci sayısı aşağıda verilmiştir.)

No	Okul Adı	Öğr.	E	K	E	K	E	K	Toplam
1	Köprü İncileri	6	18	25	23	15	41	40	162
2	Cunbutlar	8	45	52	29	21	74	73	294
3	Konca Gül	9	18	9	23	19	41	28	138
4	Çiçekler	10	50	37	44	35	94	72	332
5	Sevgi	7	19	30	21	20	40	50	180
6	İpek	7	13	15	13	17	26	30	114
7	Yıldızlar	9	14	16	23	26	37	42	158
8	Fidanlar	8	10	10	10	10	20	30	90
9	Melekler	7	25	22	32	15	35	42	171
<i>Genel Toplam</i>		71							1639

Daha önce değinildiği gibi Kuzey Irak hariç, Kerkük ve Musul gibi bölgelerde Türkmen eğitimi 2003'ten sonra başlamıştır. Yukarıda ITC Eğitim ve Kültür Müdürü Halil İmam Verdi'nin verdiği bilgilere göre; 2004 yılının başında toplam 70 Türkmen anaokulu ve ilkokul tespit edilmiştir. İlk etapta daha tam olarak Latin harflerine yabancı olan bir topluluğun bu kadar çok sayıda okulla karşılaşması, Türkmen eğitimi ile ilgili ileride bahsedilecek sıkıntıları ortaya çıkaracaktır.

4.2.2. Türkmen Okullarının ve İl Eğitim Müdürlüklerindeki Etnik Gruplara Yönelik Eğitim Bölümlerinin Açılması

2003-2004 Eğitim-Öğretim Yılı'nın başında, Kerkük'te her etnik grup için ana dille eğitim veren okullar açılmıştır. Bu okullar yukarıda da görüldüğü gibi Kerkük Valisi, Kerkük İl Meclis Üyeleri ve koalisyon güçlerinin kararıyla açılmıştır. Ancak daha sonra Dr. Alaattin İlvan, Eğitim Bakanı olarak atanınca, 20.01.2004 tarihinde, Türkmen eğitimcilerden oluşan bir heyet teşkil edilmiş (Halil İmam Verdi, Muhammet Hurşit Ömer, Faruk Faik Köprülü); 26.04.2004 tarihinde de bu heyet, Eğitim Bakanı'yla görüşmüştür. Görüşme sırasında heyet, Eğitim Bakanı'ndan Türkmen eğitiminin resmî olarak tanınmasını istemiştir (Verdi, 2004). Buna ek olarak Türkmen Heyeti, Irak Eğitim Bakanından aşağıdaki isteklerde bulunmuştur:

1. Resmî olarak Türkmen eğitmen ve kadroların, Türkmen okullarının ihtiyacını karşılaması için gerekli atamaların yapılması,
2. Türkmen eğitimi, Türkiye Türkçesindeki Latin Alfabesinin kullanılması.

Bu görüşme sonrasında, 05.05.2004 tarihinde, Irak Eğitim Bakanı'nın 8823 sayılı resmî kararıyla, Kerkük'te üç etnik grup (Türkmen, Kürt, Süryani) için Kerkük İl Eğitim Müdürlüğünde, eğitim müdürlükleri açılmıştır. Bunun yanı sıra Kerkük İl Eğitim Müdürlüğünü; müdürlüklerin yetkileri ile her etnik grup için okulların belirlenmesi ve okul ihtiyaçlarının karşılanmasını hususunda yetkili kılmıştır. Daha sonra Kerkük İl Eğitim Müdürlüğünde sırasıyla Kürtçe Eğitim Bölüm Müdürü Yusuf Sait, Türkmen Eğitimi Bölüm Müdürü Halil İmam Verdi ve Süryani Eğitim Bölüm Müdürü Fevziye Abdullah (Enis) müdürlük yapmıştır. 18.09.2004 tarihinde ise Bakanlar Kurulunun 1368 numaralı resmî yazısıyla, Irak sınırları içerisinde yaşayan bütün etnik gruplara, kendi ana dillerinde eğitim yapma hakkı tanınmıştır (Verdi, 2004). Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Türkmen Eğitimi Bölümü Müdürlüğü, Kürt ve Azınlıklar Genel Müdürlüğü çatısı altında açılmıştır.

4.2.3. Türkmen Okullarının Müfredatı

Türkmen okullarında okutulan ders kitapları, Türkçe dil bilgisi kitabı hariç, Irak Eğitim Bakanlığı müfredatının tercümesidir. Daha önce sadece Kuzey Irak Bölgesinde faaliyet gösteren Türkmen okullarının ders kitabının tercümesi de 1997 yılında TKM merkezi tarafından karşılanmaya başlanmıştır. Tercüme edilen Türkçe ders kitapları, müfredata uygunluğunun incelenmesi adına Kuzey Irak Kürt Bölgesi Terbiye Talim Bakanlığının denetiminden geçtikten sonra okullara dağıtılmaktaydı. Günümüzde ise TKM, Kuzey Irak hariç, onaylanmış projeler kapsamında Irak'ta faaliyet gösteren bütün okullardaki yeni müfredatın tercümesi, mevcut müfredatın tercüme kusurlarının giderilmesi ile birlikte tüm kitapların dil ve branş denetimi işlemlerini yapmaktadır.

4.2.4. Türkçe Dil Bilgisi Kitapları

Türkmen okullarındaki dil bilgisi derslerinde, 1997 yılından 2003 yılına kadar, Türkiye'de okutulan kitapların aynısı okutulmaktaydı. Daha sonra ise Türkiye'de okutulan dil bilgisi kitapları esas alınarak yeni kitaplar hazırlanmaya başlanmıştır. 2007-2008 yılında Türkçe ders saatleri haftalık 6 saatten 4 saate düşürülünce, dil kitapları yeni programa uygun olarak eğitsel yöntemlere göre düzenlenmiş ve bunların yanında yardımcı kitaplar hazırlanmıştır. Ancak bu kitaplar ortaokul ve lise kademesi hariç meslek okulları, Öğretmenler Enstitüsü ve Türkoloji bölümleri için yetersiz kalmıştır. Diğer yandan, tercüme edilen kitaplar yurt dışında basıldığı için bunların okullara yetişmesi konusunda gecikmeler yaşanmıştır.

Ancak Türkmenli İşbirliği ve Kültür Vakfı (TİKV) bu sıkıntıyı gidermek için Kerkük'e bağlı Tazehurmatu ilçesinde Fuzuli adında bir matbaa kurmuştur. Öğretmenler Enstitüsü için ise ders kitapları, tercüme ve hazırlık aşamasının ardından, 2010-2011 yılında öğrencilerin kullanımına hazır hâle getirilmiştir. Yardımcı eğitim materyalleri (yardımcı ders kitapları, fişler, haritalar vb.) düzenli olmazsa da zaman zaman TİKV ve TKM tarafından Türkmen okullarına gönderilmiştir. 2009 yılı eğitim-öğretiminin başında TİKA, Türkmen okullarına çok sayıda çanta, yardımcı materyal ve araç-gereç göndermiştir (Ziyai, 2010).

4.2.5. Öğretmenler

Türkmen okullarında öğretim yapan öğretmenler, genelde branş öğretmeni olmayıp, kısa süreli kurslarla yetiştirilmiştir. Türkmen okullarında görev yapan öğretmenlerin gördüğü kursları ikiye ayırmak mümkündür. Bu kurslardan birincisi, Kerkük'te ITC'nin çatısı altında genellikle yaz aylarında, Türkçe okuma ve yazma dersleri ile münhasır kalmıştır. Bir diğeri ise Türkmen okullarında görev yapan öğretmenlerin, genellikle yaz aylarında, Türkiye'de kısa süreli tabi oldukları kurslardır. 2009 yılında TIKV'ın Kerkük'te kurduğu Sürekli Eğitim Merkezinde (SEM) ise 8 ay boyunca Türkiye'den giden hocalar tarafından Türkmen branş öğretmenleri eğitilmektedir. Irak Eğitim Bakanlığı yeterli sayıda kadrolu Türkçe öğretmeni ataması yapmayınca, Türkmen okullarında farklı branşlardan sözleşmeli öğretmenler alınmıştır. Okul müdürleri ve müfettişleri içinse herhangi bir kurs veya düzenleme yapılmamıştır.

4.2.6. Türkmen Anaokulları

Irak'ta Türkçe eğitim veren anaokulların büyük bir kısmı Kerkük ilinde bulunmaktadır. Genellikle Türkmen anaokulları için, sözleşmeli bakıcılarının ücretlerinin ödenmesi dışında, ne devlet ne de Türkmen yetkilileri tarafından özel bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak 2010-2011 yılında TKM, Irak'ta bulunan Türkmen anaokullarına birer okuma seti göndermiştir. Ayrıca Ekim 2010 yılından beri TKM, Türkmen okullarında görev yapan öğretmenler için SEM'de geliştirici kurslar düzenlemektedir.

Yukarıdakilere istinaden Kerkük İl Eğitim Genel Müdürlüğünde 01.11.2003 tarihinde, temel eğitim düzeyindeki 29 okulun Arapça olan isimlerinin, Türkmençe olarak değiştirilmesine karar verilmiştir. Bu okullarla ilgili bilgiler aşağıdaki gibidir:

Tablo 15. Temel Eğitim Düzeyinde Olup Adı Türkçeleştirilen 29 Okul

Okulun eski adı	Okulun yeni adı	Yeri	Okulun Tipi
1- El-Kahtaniye İlkokulu	Kerkük İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
2- El-İktidar İlkokulu	Çalışkan İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
3- El-Nuhud İlkokulu	Akkoyunlu İlkokulu	Kerkük merkez	Kız
4- El-Mescit Akksa İlkokulu	El-Mescit Akksa İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
5- El-Adil İlkokulu	Adalet İlkokulu	Kerkük Merkez	Kız
6- El-Beyadir İlkokulu	Fuzuli İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
7- 14 Temmuz İlkokulu	Kardaşlık İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
8- El-Sündüs İlkokulu	Türkmen İlkokulu	Kızı Kerkük merkez	Karma
9- El-kaid El-müntasır İlkokulu	Birlik İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
10- 26 Azar İlkokulu	26 Mart İlkokulu	Kerkük merkez	Kız
11- El-Hedaye İlkokulu	Hidayet İlkokulu	Kerkük merkez	Kız
12- El-adnaniye İlkokulu	Aydınlık İlkokulu	Kerkük merkez	Kız
13- El-rabia El-adeviye İlkokulu	Şenlik İlkokulu	Kerkük merkez	Kız
14- El-iptikar İlkokulu	Güneş İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
15- El-zahif El-kabir İlkokulu	İleri İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
16- El-müstansiriye İlkokulu	Kara Altın İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
17- El-kadisiye İlkokulu	Muhammet Sadık İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
18- Usame Bin Zeyt İlkokulu	Muhammet İzzet Hattat İlkokulu	Kerkük merkez	Erkek
19- El-fetva İlkokulu	Top Kapı İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
20- Abdurrahman İlkokulu	Sarı Kâhya İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
21- Belkıs İlkokulu	Hürriyet İlkokulu	Kerkük merkez	Kız
22- Ba-sra İlkokulu	Bekler İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
23- 1 Haziran İlkokulu	Işık İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
24- El-mücahidin İlkokulu	Kurtuluş İlkokulu	Kerkük merkez	Erkek
25- El-fazail İlkokulu	Fazail İlkokulu	Kerkük merkez	Kız
26- Ahtal İlkokulu	Muhtaroglu İlkokulu	Kerkük merkez	Kız
27- El-cahit İlkokulu	Hasa Su İlkokulu	Kerkük merkez	Erkek
28- El-firkat İlkokulu	Avcı İlkokulu	Kerkük merkez	Kız
29- El-musalla İlkokulu	Musalla İlkokulu	Kerkük Merkez	Kız

Yukarıdaki tabloda, 2003 yılından sonraki iç kargaşadan istifade eden Irak Türkmen Cephesi ve Türkmen eğitimcilerince, Arapça olan isimleri Türkmençeye dönüştürülen okullara ait bilgiler sunulmuştur. Buna göre bazı okullara, Saddam döneminde, buldukları bölge isimlerinin önüne “El” ekinin eklenmesi suretiyle Arapça hâline getirildiği görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda da Kerkük ve ona bağlı ilçe, köy ve kasabalardaki ismi Türkçeleştirilen ortaokul ve liseler listelenmiştir. Türkçeleştirme işlemi, Türkmen yetkililerin talepleri üzerine, Kerkük İl Eğitim Genel Müdürü İbrahim İsmail Tefvik Bey’in sunduğu 09.11.2003 tarihli resmi yazıyla beraber yürürlüğe girmiştir:

Tablo 16. Kerkük ve Ona Bağlı İlçe, Köy ve Kasabalardaki İsmi Türkçeleştirilen Ortaokul ve Liseler

	Okulun eski adı		Okulun yeni adı		Yeri	Okul tipi
1-	El-rafıdeyn Ortaokulu	Kız	Rafıdeyn Ortaokulu	Kız	Kerkük merkez	Kız
2-	Amuriye Ortaokulu	Kız	Kale Kız Ortaokulu		Kerkük merkez	Kız
3-	Nüseybe ansariye Ortaokulu	El-	Mutlu Ortaokulu	Kız	Kerkük merkez	Kız
4-	Ömer Abdülaziz Ortaokulu	Bin	Ömer Bin Abdülaziz Ortaokulu		Kerkük merkez	Erkek
5-	El-garbiye Ortaokulu	Erkek	Parlak Ortaokulu	Erkek	Kerkük merkez	Erkek
6-	Yavm Erkek Ortaokulu	El-riye	Bayrak Ortaokulu	Erkek	Kerkük merkez	Erkek
7-	Tisiyn Ortaokulu	Erkek	Tisin Ortaokulu	Şehitleri	Kerkük merkez	Erkek
8-	Dakuk Ortaokulu	Erkek	Türkmeneli Ortaokulu	Erkek	Dakuk/Tavuk	Erkek
9-	El-hüseyin Ortaokulu	Erkek	İmam Hüseyin Ortaokulu		Dakuk	Erkek
10-	El-vasiti Kız Lisesi		Vasiti Kız Lisasi		Kerkük merkez	Kız
11-	Nahir Lisesi	Kaid Kız	Celal Rıza Kız Lisesi	Efendi	Kerkük merkez	Kız
12-	Nihavent Kız Lisesi		Şafak Kız Lisesi		Dakuk	Kız
13-	Kartaba Kız Lisesi		Goncagül Kız Lisesi		Taze	Kız
14-	Zübeyde Kız Lisesi		Altın Su Kız Lisesi		Altın Köprü	Kız
15-	El-musalla Lisesi	Kız	Musalla Kız Lisesi		Kerkük merkez	Kız

16-	Mühlep Bin Ebu Sadır Erkek Lisesi	Kerkük merkez	Erkek
17-	Muhammet Ubeyt Erkek Lisesi	Atabekler Lisesi	Erkek
18-	Taze Erkek Lisesi	Taze Erkek Lisesi	Erkek
19-	Halit Bin Valit Erkek Lisesi	Gözlü Baba Erkek Lisesi	Erkek
20-	El-mansuriye Erkek Lisesi	Yayçı Erkek Lisesi	Erkek
21-	Ömer El-muhtar Erkek Lisesi	Ömer Muhtar Erkek Lisesi	Erkek
22-	El-huda Kız Lisesi	Huda Kız Lisesi	Kız
23-	Kerkük Kız Lisesi	Kerkük Kız Lisesi	Kız
24-	İdadiye Kerkük El-merkeziye	Kerkük Erkek Lisesi	Erkek
25-	El-cihat Erkek Lisesi	Cihat Erkek Lisesi	Erkek
26-	Dakuk Erkek Lisesi	Dakuk Erkek Lisesi	Erkek

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere Baas rejimi Araplaştırma politikası bağlamında –tıpkı temel eğitim okullarında olduğu gibi- Türkmen bölgeleriyle anılan ve lise adlarına da “El” ekini getirerek Arapçalaştırmaya çalışmıştır.

Aşağıdaki tabloda Kerkük ve ona bağlı ilçe, köy ve kasabalarda Türkmen yetkililerinin Kerkük İl Eğitim Genel Müdürü İbrahim İsmail Tefvik Beyler ’den 06.11.2003 tarihli resmi yazıda aşağıdaki ilkokulları Türkçeleştirdiklerini bildirmişlerdir:

Tablo 17. Kerkük ve Ona Bağlı İlçe, Köy ve Kasabalarda Adı Türkçeleştirilen İlkokullar

	Okulun eski adı	Okulun yeni adı	Yeri	Okul tip
1-	El-gassaniye İlkokulu	Yedi Kızlar İlkokulu	Kerkük merkez	Karma
2-	El-cumhuriye İlkokulu	Hicri Dede İlkokulu	Kerkük merkez	Erkek
3-	El-mafağir İlkokulu	Nesimi İlkokulu	Dakuk	Kız
4-	Dakuk İlkokulu	Dakuk İlkokulu	Dakuk	Karma
5-	Ammar Bin Yasir İlkokulu	Ammar Bin Yasir İlkokulu	Dakuk	Karma
6-	İmam Zeyn Abidin İlkokulu	İmam Zeyn Abidin İlkokulu	Dakuk	Karma
7-	İbni Batuta İlkokulu	İmam Ali Hadi İlkokulu	Taze	Erkek
8-	El-rif İlkokulu	Şanlı İlkokulu	Taze	Kız

9-	Meysen İlkokulu	Taze İlkokulu	Şehitleri Taze	Erkek
10-	Taze İlkokulu	Hünkar İlkokulu	Baba Taze	Kız
11-	Leylan İlkokulu	Leylan İlkokulu	Leylan	Erkek
12-	Fatma İlkokulu	Fatma Ana İlkokulu	Leylan	Kız
13-	El-semaha İlkokulu	Köprü İlkokulu	Şehitleri Altın Köprü	Kız
14-	El-Nizamiye İlkokulu	Altın Köprü İlkokulu	Altın Köprü	Karma
15-	Fetih El-Futuh İlkokulu	Yayçı İlkokulu	Yayçı	Karma
16-	Ram Allah İlkokulu	Türk alan İlkokulu	Türk alan Köyü	Karma
17-	Kümbetler İlkokulu	Kümbetler İlkokulu	Kümbetler Köyü	Karma
18-	Fetih İlkokulu	Cedid Barış İlkokulu	Kerkük merkez	Karma

Türkmence eğitim ile ilgili olarak ITC tarafından 2003 yılında düzenlenen bir kurultayda, katılımcılar tarafından Eğitim Bakanlığına özel tavsiyeler sunulmuştur. Bu tavsiyeler şunlardır:

1. Kürtçe Eğitimi Genel Müdürlüğü gibi Eğitim Bakanlığında, Türkmence Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmalıdır. Bahsedilen müdürlüğe bağlı olarak Kerkük, Musul, Selahattin ve Diyale’de Türkmence Eğitimi Bölümlerinin açılması arzu edilmektedir.
2. Türkmence eğitim kapsamında olan okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve liseler için ilkokul öğretmeni, öğretmen, eğitim müfettişi ve pedagog gibi görev kadroları tahsis edilmeli ve Türkmence eğitim veren bölümlerin ihtiyaçları (eğitimci ve memur) karşılanmalıdır.
3. Türkmence eğitim veren okullarda bulunan tüm eğitim aşamaları için ders kitaplarının Irak Eğitim Bakanlığı tarafından basılması ve ülkede bulunan bütün okullara münhasıran dağıtılması gerekmektedir.
4. Erbil ve Süleymaniye illerindeki Türkmence Eğitimi Müdürlükleri, Eğitim Bakanlığı bünyesinde bulunan Türkmence Eğitimi Genel Müdürlüğüne bağlanmalıdır.
5. Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde Kerkük ili misali, Musul, Erbil, Selahattin ve Diyale illerinde bulunan bütün öğretmen yetiştirme enstitülerinde Türkmence bölümleri açılmalıdır.
6. İlkokul öğretmeni, öğretmen, eğitim müfettişi, pedagogların yurt içinde ve dışında düzenlenen eğitim kurslarına katılmaları ve kontenjanlardan yurt dışı burslarında yararlanma kapsamına alınması lazımdır.

7. Türkmen esas okullarında okutulan Türkçe okuma kitaplarının, şümul okullarında da aynısının okutulması.
8. Eğitimi Geliştirme ve Öğretme Enstitüsünde, Türkmençe eğitimi için bir bölüm açılmalıdır.
9. Bağdat, Kerkük, Musul, Erbil, Selahattin ve Diyale illerinde açılan eğitim fakültelerinde Türkmençe bölümü açılmalıdır.
10. Türkmençe eğitimi ile ilgili olarak eğitim posterleri ve tanıtıcı broşürler basılmalıdır.
11. Tüm eğitim aşamalarındaki tarih dersi programlarına Türkmen tarihi ile ilgili olarak özel bir bölüm eklenmelidir. Bahsedilen bölüm tarihçi uzman bir eğitim komisyonu tarafından hazırlanmalı ve mevcut tarih dersi programlarından Türkmen tarihini kötüleyen ifade ve ibareler çıkarılmalıdır.
12. Lisansüstü eğitimde, Türkmen öğretmenler için özel eğitim kontenjanları (master ve doktora) tahsis edilmelidir. Bu kontenjanlardan eğitim kurumlarında çalışan istekli kişiler, yürürlükte olan kabul düzenlemelerinden mucibince yararlanmalıdır.

Yıllar sonra Türkmen Şümul okullarında okutulan müfredatın bir bütün oluşturması ve ilkokul birden altıya kadar okutulan Türkçe derslerinin bütün aşamalarda aynı olması açısından 29.05. 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Şümul Türkmen okullarında uygulanmak üzere aşağıdaki maddeler uygulanmıştır.

Birinci: İlkokul 1. sınıfta Türkçe 1 okuma kitabının 1. sayfadan 72. Sayfaya kadar okutulması. ve ilkokul 2. Sınıfta aynı kitabın 73. sayfadan sonuna kadar okutulması.

İkinci: İlkokul üçte Türkçe 2 okuma kitabının ilk sayfadan 63. sayfaya kadar okutulması. İlkokul dörtte de aynı kitabın 64. sayfadan başlayarak sonuna kadar okutulması.

Üçüncü: İlkokul beşte ise Türkçe 3 okuma kitabının, ilk sayfadan 82. sayfaya kadar okutulması. Aynı kitabı ilkokul altıda 83. sayfadan itibaren sonuna kadar okutulması.

Dördüncü: Ortaokul 1. Sınıfta Türkçe 4 okuma kitabının, birinci sayfadan 80'ninci sayfaya kadar okutulması. Aynı kitabın ortaokul ikide 81. Sayfadan itibaren sonuna kadar okutulması.

Beşinci: Türkçe 5 okuma kitabını ise 1. sayfadan itibaren 62. sayfaya kadar ortaokul 3'te okutulması. Aynı kitabı lise birde 63. Sayfadan sonuna kadar okutulması.

Altı: Lise ikide ise Türkçe 6 okuma kitabının ilk sayfasından 62. Sayfasına kadar okutulması. Aynı kitabın lise son sınıfta 82. sayfadan başlayarak sonuna kadar okutulmasına karar verilmiştir(Halil İmam verdi, 2010).

Türkmençe eğitiminin herhangi bir karşılık beklemeden başarıya kavuşmasını sağlayan kişiler ve kurumlar aşağıdaki gibidir:

1. Manevi ve milli desteği ile Irak Türkmen Cephesi
2. Nisan 2003'te oluşturulan Eğitim Komisyonu üyeleri
3. İlkokul aşamasında, eğitim müfettişleri.
4. Düz lise, meslek lisesi ve ortaokul aşamasında uzman müfettişleri
5. Erbil Türkmençe Eğitim ve Kültür Müdürlüğünde çalışan memurlar.
6. Türkmen okul müdürleri
7. Türkmen okullarında çalışan ilkokul öğretmenleri ve öğretmenler
8. 2003-2004 Eğitim-Öğretim yılı süresince Türkmen okullarında 1. sınıf derslerini anlatan ve bu hususta çaba harcayan sözleşmeli Türkmen öğretmenler.
9. Kerkük İl Genel Eğitim Müdürlüğünde çalışan Türkmen memurlar
10. Türkmen öğrenci birlikleri
11. Türkmen öğrenci velileri
12. Türkmen halkı

Eğitimci kadrosu şu şekildedir:

1. Kerkük'te Halil İmam Verdi, Türkmençe Eğitim ve Kültür Müdürü olarak atanmıştır.
2. Yukarıda adı geçen kişi, Türkmenli Bölgesi'nde, ITC çatısı altında faaliyet gösteren Türkmençe Eğitimi ve Kültür Genel Müdürü görevine yükseltilmiştir.
3. Muhammet Hurşit Ömer Bey, Kerkük'te Türkmençe Eğitim ve Kültür Müdürü olarak atanmıştır.

4. Seyfettin Ömer Bey, Kerkük'te Kültürel Faaliyetler Sorumlusu olarak atanmıştır.
5. Kerkük İl Eğitim Müdürlüğünde bulunan kişi Türkmençe Eğitimi Müdürlüğüne kâtip olarak atanmıştır.

4.2.7. Türkmenli Kültür Merkezi (TKM)

2003'ten sonra ITC'ye bağlı Eğitim ve Kültür Dairesi, Kerkük'e taşınmıştır. Kerkük'e taşınan ITC Eğitim ve Kültür Dairesinin ilk başkanı, Halil İmam Verdi olmuştur. Eğitim ve Kültür Dairesi, ITC'nin çatısı altında olmasına rağmen, eğitim işleri (müfredat, kitap çevirisi gibi) Türkmenli Kültür Merkezi (TKM) tarafından yürütülmüştür. TKM, Türkmenli İşbirliği ve Kültür Vakfına bağlı olarak (TİKV) 2001 yılında Ankara'da kurulmuş ancak 2002 yılında fiilî olarak faaliyetine başlamıştır.

TKM, Ankara'da kuruluncaya kadar ITC Türkiye Temsilciliğinde eğitim dairesi mevcut olmuştur. Bu daire kitap tercümesini üstlenmiştir. Daha sonra Mustafa Ziyai'nin ITC Ankara Temsilciliği döneminde, eğitim işleri Ankara'da kurulan TKM'ye devredilmiştir. Ancak Kerkük Eğitim ve Kültür Dairesi, ITC'nin çatısı altında kalmıştır.

ITC Eğitim ve Kültür Dairesi, TİKV'in Kerkük'teki binasına taşınmıştır. Eğitim ve Kültür Dairesi, 2003 yılı itibariyle her yıl Türkçe takviye kursları görmeleri adına Kerkük'ten Ankara'ya 50 öğretmen göndermeye başlamıştır. Bu kursların bir kısmı Bilkent, bir kısmı da Gazi Üniversitesi bünyesinde yapılmıştır. 2003 ve 2008 yılına kadar bu kurslar Kerkük Eğitim ve Kültür Dairesi, daha sonra Eğitim Genel Müdürlüğü ve TKM koordinatörlüğünde yapılmıştır. 2005 yılında ise Kerkük Eğitim ve Kültür Dairesi, Kerkük Genel Eğitim Müdürlüğü olmuştur. 2006 yılında TKM, Türkiye'den Kerkük'e 12 öğretmen göndermiştir. Bu öğretmenler Kerkük'te bir buçuk ay kalarak ilkokul öğretmenlerine Türkçe ve matematik dersleri vermişlerdir.

2008 yılının Eylül ayında, TKM Başkanı olarak, Dr. Mustafa Ziyai görevine başlamıştır. Ekim ayında Kerkük'e giden Ziyai, Türkmen okullarında eğitime başlayan ilk grup öğrenciler ilkokul 6. sınıfı bitirmiş, ortaokul 1. sınıfa geçmiştir. Ancak Ziyai, ITC'nin Eğitim ve Kültür Dairesi'nin, bütün eğitim hazırlıklarını Türkmen ilkokulları için yaptığını; ortaokullar için herhangi bir Türkçe veya branş öğretmeninin hazır edilmediğini müşahede etmiştir. Bunun üzerine Kerkük İl Eğitim Genel Müdürü Şen Mübarek, Kerkük İl Eğitim Genel Müdürlüğünde

faaliyet gösteren Türkmen Eğitim Müdürlüğünün Müdürü Talal Camcı ve Türkmen İlkokulları Müfettişi Abdüsselam Bayraktar, Ziyai'yi ziyaret etmiş ve en kısa sürede Türkmen ortaokulları için hazırlık yapılmadığı takdirde bu okulların kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya geleceğini bildirmişlerdir. Kendisine yapılan uyarıyı dikkate alan Ziyai, acilen harekete geçerek, Türkçe ve branş derslerinin çevirisini Ankara'ya yaptırmıştır. Yine aynı yıl, Ankara'da 6 Türkçe ve branş öğretmeniyle anlaşmış, onları 40 günlük süreyle ortaokul öğretmenlerine takviye dersleri vermek üzere Kerkük'e göndermiştir.

06.03.2009 tarihinde, TIKV'nin ana merkezi olan Ankara'da, eğitimle ilgili bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda Ziyai, 6 yıllık Türkmen Eğitimi Stratejisi Projesi'ni anlatmıştır. Proje kapsamında Ziyai'nin önerdiği hususlar aşağıdaki gibidir:

1. Türkmen okullarında okutulan Türkçe müfredatının yeniden hazırlanması. Çünkü Türkmen okullarında uyarlanan müfredat ve okutulan Türkçe ders kitaplarının, 2003'ten beri Türkiye'de kullanılmayan rafa kaldırılmıştır.
2. Ankara'ya kursiyer getirmek yerine Kerkük'te bir bilim merkezinin açılarak yıl boyu Türkiye'den branş ve Türkçe öğretmenlerinin götürülmesi suretiyle onlara kurs verilmesi.
3. Türkiye'deki Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü ile anlaşarak, Türkmen öğrencileri için Türkmenli Televizyonu'nda yayınlanmak üzere görsel ders kayıtlarının hazırlanması.

Yukarıda bahsedilen toplantıda, projenin onayı alınarak Türkmen okullarında okutulan eski müfredat yerine ortaokul birinci sınıftan lise sona kadar yeni müfredat ve eğitim programı hazırlanmıştır. Söz konusu eğitim stratejisi kapsamında, 10.09.2009 tarihinde, Kerkük'te Sürekli Eğitim Merkezi (SEM) kurulmuştur. Gerekli resmî işlemler ve düzenlemeler (bina ve derslikler) oluşturulduktan sonra Türkiye'den yıl boyunca Türkmen öğretmenlere kurs verilmek üzere öğretmen götürülmüştür. Kerkük İl Genel Eğitim Müdürlüğü çatısı altında faaliyet gösteren Türkmen Eğitim Müdürlüğü ile koordineli bir şekilde, bütün Türkmen öğretmenlere – gerekli resmî izinler verilmek suretiyle- haftada bir gün SEM'de takviye kursları tertip edilmiştir. Bu düzen günümüze kadar devam etmektedir. Bu arada Türkmen okullarında okutulan kitapların tercümesinin yanı sıra Kerkük Öğretmenler Enstitüsü Türkmençe Bölümü kitaplarının tercümesi TKM tarafından yapılmaktadır. Bu Enstitüde, ortaokul aşamasından sonraki 5 yıllık eğitim süresi tamamlandıktan sonra İlkokul Öğretmeni derecesiyle mezun olunmaktadır. Bahsi geçen Enstitü, Halil İmam Verdi girişimi ile açılmıştır. Ayrıca ITC'ye bağlı olan Türkmen Eğitim ve Genel Müdürlüğü, siyasi nedenlerden dolayı ITC'den ayrılarak

TİK V'e bağlanmıştır. Bunun üzerine TİK V yeni yapılanmaya giderek Türkmen Eğitim Genel Müdürlüğü yerine adını Türkmen Eğitim Merkezi (TEM) olarak değiştirmiştir. TEM'in müdürlüğüne de Mehmet Saatçi getirilmiştir (Ziyai, 2014).

Kerkük İl Eğitim Müdürlüğünde görev yapan Türkmen Eğitim Müdürleri sırasıyla Halil İmam Verdi, Talal Camcı ve ardından Hazım Şükür Dakuklu olmuştur. Günümüzde Erbil Türkmen Eğitim Genel Müdürü ise Fahrettin Dağıstani'dir.

4.2.8. Türkmen Eğitim Genel Müdürlüğüne Kısa Bir Bakış

Kuzey Irak hariç Türkmen eğitimine Türkmenlerin yaşadığı diğer bölgelerde 2003 yılından sonra geçilmiştir. 2004 yılından itibaren devletçe tanınan Türkmen Eğitimi Kürt Eğitimi Genel Müdürlüğü altında faaliyet göstermiştir. Ancak 2012 yılında siyasi girişimlerin neticesinde Türkmen Eğitimi ayrı bir müdürlük altında faaliyet gösterebilmiştir. Eğitim Bakanı'nın 03.02.2012 tarihli ve 3832 sayılı kararıyla; Eğitim Bakanlığının Eğitim Yasası Kanunu'nun 5. bendi ve 22 sayılı kararı uyarınca Türkmen Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 04.06.2012 tarihli ve (8580) sayılı Dr. Muhammet Ali Temim'in resmi yazısıyla Kerkük İl Eğitim Genel Müdürlüğünde eğitim müfettişi olan Faruk Faik Reşit Türkmen Eğitimi Genel Müdürlüğüne getirilmiştir.

Türkmen Eğitim Genel Müdürlüğü iki bölümden oluşmaktadır:

- a. Müfredat ve Teknik İşleri Bölümü
 - b. Denetim İşleri Bölümü
- Eğitim Bakanı'nın 8580 sayılı ve 04.06.2012 tarihli kararıyla Dr. Faruk Faik Reşit Köprülü, Türkmen Eğitim Genel Müdürü olarak atanmıştır.
 - Kürt Eğitim Genel Müdürlüğünde görev yapan Türkmen asıllı memurların, yeni açılan Türkmen Eğitimi Genel Müdürlüğüne nakilleri yapılmıştır (Yukarıda yazılan tarihe kadar Türkmen eğitimi, Kürt Eğitim Genel Müdürlüğü çatısı altında faaliyet göstermiştir). Nakli yapılan memurlar arasındaki Kudret Latif Mahmut, Şube Müdürü olarak yeni görevine başlamıştır.
 - Nurettin Ahmet Vahap ise Genel Müdür Yardımcısı görevini üstlenmiştir.
 - Asım Hasan Tuzlu, Bağdat 2. Rasafa İl Eğitim Müdürlüğünden transfer edilerek, kendisine Müfredat ve Teknik İşleri Bölümü Müdürlüğü verilmiştir.

- Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı aşağıdaki beş şehirde, İl Eğitim Müdürlüklerindeki bölüm müdürleri aşağıdaki gibidir.
 1. Kerkük İl Eğitim Genel Müdürlüğüne, Türkmençe Eğitimi Bölüm Müdürü Hazım Şükür Tuzlu.
 2. Musul İl Eğitim Genel Müdürlüğüne, Türkmençe Eğitimi Bölüm Müdürü Abdülvahap Ahmet Seyit.
 3. Salahattin İl Eğitim Genel Müdürlüğüne, Türkmençe Eğitimi Bölüm Müdürü Semia Ali Fazıl
 4. Diyale İl Eğitim Genel Müdürlüğüne, Türkmençe Eğitimi Bölüm Müdürü Abdülmünim Saat Abdullah
 5. Bağdat 2. Rasafa Türkmençe Eğitim Müdürlüğüne, Türkmençe Eğitimi Bölüm Müdürü Münibe Muhammet İzzet
- Bunların yanı sıra Eğitim Bakanlığına bağlı yerlerde çalışan Türkmen memurların, Türkmençe Eğitim Genel Müdürlüğü'nün (TEGM) talebi üzerine idari işlerde kullanmak üzere 13 memuru daha TEGM'e transfer edilmiştir.
- Maliye Bakanı'nın onayını alan TEGM, müdürlük altında faaliyet göstermesi için 100 memurun kadrosunu almıştır.
- El-İrakiye eğitim kanalından Türkmençe branş dersleri için takviye kayıtları yayımlamıştır.
- TEGM Müdürü, Kerkük Rektörü ve Kerkük Eğitim Fakültesi Dekanı arasındaki toplantı sonucunda, Kerkük Eğitim Fakültesi Türkçe Bölümünün yıllık 40 olan kontenjanı 100'e çıkartılmıştır.
- 14.08.2012 tarihli ve 45361 sayılı karara göre TEGM teşkilat yapısı aşağıdaki gibidir.

Birinci: Genel Müdür Ofisi

 - a. İdari Bölüm
 - b. İzleme ve Takip bölümü
 - c. Basın ve Yayın bölümü

İkinci: Müfredat ve Teknik İşleri Şubesi

 - a. Tercüme ve Yazarlık Bölümü
 - b. Öğretim Bölümü
 - c. Baskı ve Tasarı Bölmü

Üçüncü: Denetim İşleri Bölümü

- a. Eğitime Hazırlama Bölümü
 - b. Eğitimde Uzmanlık ve Denetim Bölümü
 - c. İstatistiksel Veriler Bölümü
- Planlama Genel Müdürlüğü, Türkmençe Eğitimi Genel Müdürlüğü ile anlaşarak Türkmen esas ve şumul okullarında ders programlarının birleştirilmesine karar vermiştir.
 - Her beş ilde faaliyet gösteren Türkmençe eğitimi müdürlüklerinin, keyfi bir uygulamadan kaçınılarak TEGM'nin denetimine girmesi kararlaştırılmıştır.
 - TEGM'nin en önemli faaliyetlerinden biri de devletin bütün okullarında Türkmen şair ve yazarların kısa özgeçmişinin, şiirlerinden bir kısmının ve Türkmenli Bölgesi'ndeki tarihi eserlerin ilk, orta ve liselerin ders kitaplarına konmasıdır.

Yapılan araştırma neticesinde açılan Türkmen ilkokullarındaki toplam kız-erkek öğrenci sayısı ilk etapta 15618 öğrenci olarak saptanmıştır. İlk olarak Kerkük ve ona bağlı ilçe ve kasabalarda açılan Türkmen okullarına talep beklentilerin üzerinde olmuştur. Ancak yıllarca Arapça öğretimi yapılan bir bölgede keskin bir dönüşle Türkçeye geçilmesi, başlangıç olarak bu kadar çok sayıda okulların açılması ve beklentilerin üzerinde bir sayıyla öğrencilerin bu okullara kayıt yaptırması bazı sıkıntılar doğurmuştur. Her ülkenin kendine has bir eğitim sisteminin olduğu bilinmektedir. Ama her ne kadar ülkelerin kendine ait eğitim sistemi de olsa eğitim-öğretime başlamadan önce gerekli alt yapının hazır olması gerekmektedir. Nitekim Türkmen okullarının bu kadar çok sayıda açılması siyasi olarak bazı hakların elde edilmesine yardımcı olsa da okulların fiziki durumu, öğretmen kadrosu, eğitim-öğretim için gerekli araç-gereçler düşünülmeden Türkmençe eğitime geçilmiştir.

Yukarıda da değinildiği üzere 2004-2005 Eğitim-Öğretim Yılı'nda 15618 olan Türkmen ilkokullarındaki öğrenci sayısı, 2012-2013 yılına gelindiğinde, alt yapı yetersizliğinden dolayı 4218'e düşmüştür. Ayrıca yine aynı sebepten ötürü ortaokul ve lise aşamalarında da öğrenci sayısında düşüş gözlenmiştir. Ancak Türkmen anaokullarında okuyan çocuklar için okul taşıtı ve gereken kolaylıklar sağlandığından, 2004-2005 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Türkmen anaokullarına giden öğrenci sayısı 1639 iken, 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nda 2423'e yükselmiştir. Yıllara göre verilen bilgi ve veriler aşağıdaki tablolarda listelenmiştir:

Tablo 18. Anaokulu, İlkokul, Ortaokul, Lise, Meslek Okulu ve Türkmençe Eğitimine Bağlı Öğretmenler Birliği Enstitüsü 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nın Öğrenci ve Okul Sayıları (Türkmençe Eğitimi Genel Müdürlüğünden alınmıştır.)

Okul tipi ve aşamaları	Okul sayısı	Çocuk ve öğrenci sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1- Anaokulu	27	3043	2916	5959
2- Esas İlkokullar	59	2183	2035	4218
3- Şümül İlkokulları	231	45800	34971	80771
4- Esas Ortaokulları	7	257	219	476
5- Şümül Ortaokulları	49	10183	4124	14307
6- Esas Ortaokul ve Lise(Saneviye)	15	727	1026	1753
7- Şümül Ortaokul-Lise (Saneviye)	58	11105	12496	6281
8- Şümül İdadiyeler/Liseler	17	4741	1548	6281
9- Meslek Okulları	8	1054	507	1561
10- Öğretmenler Enstitüsü	4	101	155	256
<i>Toplam</i>	475	79194	59997	139191

Irak'ta iki tip ortaöğretim vardır:

1. Saneviye: Ortaokul 1. sınıftan lise son sınıfı kapsamaktadır. Türkiye'deki ortaöğretime tekabül etmektedir.
2. İdadiye/lise: Sadece lise 1,2 ve 3. aşamaları kapsamaktadır.

Tablo 19. 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Musul'daki Türkmen Okul ve Öğrenci Sayıları (Musul Türkmençe Eğitim Müdürü Abdülvahap Ahmet Sait Efendi'den temin edilmiştir.)

Okul Tipi ve aşamaları	Okul sayısı	Öğrenci sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1- Anaokulu	7	1284	1177	2461
2- Esasi İlkokullar	14	470	495	965
3- Şümül İlkokullar	133	32753	23652	56405
4- Esasi Ortaokullar				
5- Şümül Ortaokullar	20	5357	2862	8219
6- Esas Ortaokullar (Sanevi)				
7- Şümül Ortaokullar (Sanevi)	28	6444	6949	13393

9- Şümül Liseler	9	2398	435	2833
------------------	---	------	-----	------

Tablo 20. 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Selahattin'deki Türkmen Okul ve Öğrenci Sayısı (Selahattin Türkmençe Eğitim Müdürlüğünden alınmıştır.)

Okul tipi ve aşamaları	Okul sayısı	Öğrenci sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1- Esas İlkokulu	2	22	18	40
2- Şümül İlkokulları	34	3852	3377	7229
3- Esas Ortaokulları				
4- Şümül Ortaokulları	5	863	311	1174
5- Esas Sanevi okullar				
6- Şümül Sanevi okullar	12	1568	2128	3696

Tablo 21. 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Diyale'deki Türkmen Okulları ve Öğrenci Sayıları (Diyale Türkmençe Eğitim Müdürü Abdmünim Muhammet Saadullah. 19.12.2013 tarihinde yukarıdaki bilgilerin doğruluğundan emin olunmuştur.)

Okul tipi ve aşamaları	Okul sayısı	Öğrenci sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1- Esas İlkokulları				
2- Şümül İlkokulları	10	751	684	1435
3- Esas ortaokulları				
4- Şümül ortaokulları	1	29	21	50
5- Esas(Sanevi) ortaöğretim				
6- Şümül (Saneviye) ortaöğretim				

2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Türkmençe Eğitimi Genel Müdürlüğünün yapmış olduğu çalışmada, ilkokul ve enstitülere kadar ortaya konan öğrenci ve okulların toplam sayısı aşağıdaki gibidir:

Tablo 22. Esas İlkokullar

İl	Okul sayısı	Öğrenci sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1- Kerkük	43	1691	1522	3213
2- Musul	14	470	495	965
3- Selahattin	2	22	18	40
4- Diyale				
5- Bağdat Rasafa 2				
<i>Toplam</i>	59	2183	2035	4218

Tablo 23. Esas Ortaokullar

İl	Okul sayısı	Öğrenci sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1- Kerkük	7	257	219	476
2- Musul				
3- Selahattin				
4- Diyale				
5- Bağdat/Rısafa-2				
<i>Toplam</i>	7	257	219	476

Tablo 24. Sanevi (Ortaöğretim) Esas Okulları

İl	Okul sayısı	Öğrenci sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1- Kerkük	15	727	1026	1753
2- Musul				
3- Selahattin				
4- Diyale				
5- Bağdat				
<i>Toplam</i>	15	727	1026	1753

Tablo 25. Şümul İlkokullar

İl	Okul sayısı	Öğrenci sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1- Kerkük	54	8444	7258	15702
2- Musul	133	32753	23652	56405
3- Selahattin	34	3852	3377	7229
4- Diyale	10	751	684	1435
5- Bağdat/Rısafa				
<i>Toplam</i>	231	45800	34971	820771

Tablo 26. Şümul Ortaokullar

İl	Okul sayısı	Öğrenci sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1- Kerkük	22	3934	930	4864
2- Musul	20	5357	2862	8219
3- Selahattin	5	863	311	1174
4- Diyale	2	29	21	50
5- Bağdat/Rısafa				
<i>Toplam</i>	49	1083	4124	14307

Tablo 27. Şümül İdadiler/Liseler

İl	Okul sayısı	Öğrenci sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1- Kerkük	8	2053	889	2942
2- Musul	7	2328	435	2763
3- Selahattin	2	360	224	584
4- Diyale				
5- Bağdat				
<i>Toplam</i>	17	4741	1548	6289

Tablo 28. Şümül Sanevi (Ortaöğretim)

İl	Okul sayısı	Öğrenci sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1- Kerkük	18	3453	3643	7096
2- Musul	28	6444	6949	13393
3- Selahattin	12	1208	1904	3112
4- Diyale				
5- Bağdat				
<i>Toplam</i>	58	11105	12496	23601

Tablo 29. Meslek Okulları

İl	Okul sayısı	Öğrenci sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1- Kerkük	4	539	207	746
2- Musul	1	10		10
3- Selahattin	3	505	300	805
4- Diyale				
5- Bağdat				
<i>Toplam</i>	8	1054	507	1561

Tablo 30. Öğretmenler Enstitüsü

İl	Enstitü sayısı	Öğrenci sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1- Kerkük	3			196
2- Musul	1	35	25	60
3- Selahattin				
4- Diyale				
5- Bağdat/Rısafa				
<i>Toplam</i>	4			256

Tablo 31. 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Türkmen Anaokulların Sayısı

İl	Okul sayısı	Öğrenci sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1- Kerkük	16	1195	1228	2423
2- Musul	7	1284	1177	2461
3- Selahattin	2	427	408	835
4- Diyale	1	110	80	190
5- Bağdat/Rısafa 2	1	27	23	50
<i>Toplam</i>	27	3043	2916	5959

5. Irak'ın İlk Genel Anayasası (2005)

Irak Geçici Anayasası'nda Türkmen haklarıyla ilgili olarak aşağıdakilere yer verilmiştir:

4. Madde'nin ilk bendi: Arapça ve Kürtçe Irak'ın resmî iki dilidir. Ve diğer Iraklıların (Türkmen, Süryani, Ermeni gibi) idari veya eğitim müesseselerinde, Eğitim Bakanlığının kurallarına uygun olarak, özel kurumlarda kendi ana dillerinde veya başka bir dilde eğitim yapılabilir.

4. Madde'nin 4. bendi: Türkmençe ve Süryanice iki ayrı resmî dil olup bu diller çoğunluğun oluşturduğu bölgelerdeki idari birimlerde kullanılacaktır.

121. Madde'de: Bu yasa; Türkmen, Asuri ve Keldani gibi etnik grupların siyasi, kültürel, eğitimsel ve devletteki yönetim haklarını garanti altına alır ve bunlar kanunla düzenlenir.

Kraliyet döneminde, Cumhuriyet döneminde, General Kasım döneminde, Baas Partisi döneminde Irak'ta yaşayan Türkmenler, ister siyasi ister eğitim ve kültürel haklar bakımından mevcut iktidar tarafından hep baskı görmüş ve asimilasyon politikasına maruz kalmıştır. Oysaki Türkmenler, Irak'ın yakın siyasi tarihi dönemine bakıldığı zaman, diğer etnik gruplara nazaran kurulan bütün hükümetlere bağlı kalmıştır. Onların, diğer etnik grupların aksine hakir görülmesinin tek nedeni silaha sarılmamış olmalarıdır. Türkmenler kendilerini Irak'ın asil unsuru gördükleri için demokratik yollarla siyasi ve kültürel haklarını elde edeceklerini zannetme gibi bir gaflete düşmüşlerdir. Hâlbuki Irak gibi değişik etnik unsurların yaşadığı bir ülkede, askeri bakımdan güçlü olmayan bir toplumun siyasi haklarını elde etmesi oldukça güç olarak tecrübe edilmiştir. Ancak yine de bunca baskıya rağmen dünya gidişatını takip eden Türkmenler (dikta rejimlerinin uzun sürmediğini görmüş) 2003 yılından sonra, siyasi zemine bakarak silaha sarılmanın elverişli olduğunu bilmelerine rağmen yine de demokratik yolları denemeyi tercih etmiştir. Demokratik yollarla Kraliyet ve Cumhuriyet dönemlerinde bazı

eğitim ve kültürel hakları elde eden Türkmenler, Saddam sonrasında da bu yola başvurmuştur. Ancak Irak'ta Kürtlerden sonra en büyük nüfusa sahip olan Türkmenler, hep arka plana itilmiş, Irak'ın %1'ni bile oluşturmayan Keldeni, Asuri ve Süryani gibi azınlıklarla bir tutulmuştur. Irak'ta en az Arap ve Kürtler kadar aynı statüye sahip olması gereken Türkmenler, Arapça ve Kürtçenin resmî dil olmasının yanında, Türkmence nüfus çoğunluğunun oluşturulduğu yerlerde sadece üçüncü dil olarak 2005 Anayasası'nda kabul edilmiştir.

6. Irak'ta Türkçe Eğitimin Niteliği

Yazı dili olarak Arapçanın, konuşma dili olarak da Türkmen şivesinin kullanıldığı aile ortamında yetişen bir çocuk, bir anda Türkiye Türkçesi ağırlıklı bir eğitim dili ve Latin harfleriyle karşı karşıya gelmektedir. Bu durum da eğitimde istenilen kaliteye ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Aşağıdaki etmenler de eğitimin niteliğinde olumsuz etkiye sahiptir:

1.Güvenlik sıkıntısı: Bazı bölgelerimizde iç çatışmalar hâlen devam etmektedir. Bu yüzden de aileler çocuklarını okullara gnderememektedirler.

2.Bina sıkıntısı: Bir okul binasında üç farklı etnik grup ders yapmaktadır. Örneğin sabahılar (Araplar), oğlenciler ve akşamılar (Türkmenler ve Kürtler). Bunun neticesinde şümul okullarında Türkçe dersi haftada iki saate indirilmiştir.

3.Eğitimcilerin niteliği: Irak'ta Türkçe oğretmeni yetiştiren bir eğitim programı mevcut değildir. Türkçe eğitim veren oğretmenler yaz aylarında kısa süreli kurslara tabi tutulmakta veya yaz aylarında gruplar halinde Türkiye'ye gelerek Gazi niversitesi bünyesinde kısa süreli eğitimden geçmektedirler. Ancak bu yeterli olmamaktadır. Ayrıca Türkiye Türkçesi eğitimi alan oğretmenlerin genellikle orta yaşlarda olması, bu dili zor kavramalarına neden olmaktadır.

4.Kütüphane ve kitap eksikliği: Çocuklara yönelik yayınlar çok azdır. Ayrıca ihtiyaç hâlinde kitap temin edebileceği kütüphaneler bulunmamaktadır.

5.Araç-gereç eksikliği: Sınıfta kullanılan araç-gereçler, ders kitapları ve yazı tahtalarıdır.

6.Ebeveynlerin Türkiye Türkçesini bilmemeleri: Çocukların ev ödevleri sırasında ailelerin yardımcı olamamasını, oğrenmeyi etkileyen bir faktör olarak görebiliriz.

7.Toplum içindeki olumsuz propagandalar: Türkçe eğitim veren okulların geleceğinin karanlık olduğuna, çocukların, verilen Türkçe eğitim nedeniyle Arapça metinleri ve Kur'an-ı Ker'im'i okuyamaz hâle geleceklerine (ek olarak Arapça ve din dersleri verildiği hâlde) yönelik olumsuz propagandalar yapılmaktadır.

Genellikle Irak'ta Türkçe eğitime duygusal olarak yaklaşılmaktadır. Her Türkçe bilen, öğretmen sıfatıyla Türkçeyi öğretmektedir

7. Türkmen Okullarının Durumu İle İlgili Bulgular

Bu bölümde Türkmen okullarına gerçekleştirilen ziyaret sırasında, okulların eksikliği ve eğitimcilerin kalitesi de göz önünde bulundurularak, elde edilen bilgiler sunulmaktadır.

40 ilkokul, ortaokul ve lise öğretmenine sunulan aşağıdaki üç yönlendirme ve bunlara verilen cevaplar şu şekildedir:

1. Soru kâğıdının üzerine adınızı, soyadınızı ve görev yaptığınız okulun adını yazınız.
2. Türkmen eğitimi hakkında düşünceleriniz yazınız.
3. Görev yaptığınız okuldaki eğitim durumu, öğrencilerin eğitim seviyesi ve eğitim-öğretim sürecinde karşılaşılan sıkıntıları yazınız.

Yukarıda yazılan yönlendirmeler, performansı düşük öğretmenlere sorulduğunda genellikle şekilde cevaplar alınmıştır:

- Türkmençe eğitimi ve öğretimi normaldir.
- Görev yaptığım okul -çok iyi olmasının yanı sıra- evime yakındır. Memnunum.
- Öğrencilerin eğitim seviyesi iyidir.
- Şimdiye kadar herhangi bir sıkıntımız bulunmamaktadır.

Musalla İlkokulunda bulunan bazı öğretmenler ise -Türkçe kurdukları cümle yapısından anlaşılacağı üzere- kendi eksikliklerini örtbas etmek için kendi ana dillerinde eğitim yapmaktan, yani çocuklara Türkçe öğretmekten gurur duyduklarını ve görev yaptıkları okul ile dersliklerinin genel durumunun iyi olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Gürgür Baba İlkokulundaki öğretmenlerin genel kanaati, eğitim kalitesinin iyi olduğu ve öğrenci seviyelerinin yüksek olduğu yönündedir.

Hicri Dede İlkokulundaki öğretmenlerin genel kanaati şu yönde olmuştur:

- Türkmen okullarındaki eğitim durumu kısmen iyidir.
- Yazı tahtası ve sıraların eski olmasından ötürü dersler aksamaktadır.
- Okullardaki araç-gereç eksiklikleri giderilmelidir.

Yedi Kızlar İlkokulunda ise sorulan sorulara verilen cevaplar hep olumlu yönde olmuştur.

Kurtuluş İlkokulunun müdürü ve öğretmenleri ile yapılan sohbet ve araştırma neticesinde şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

- Türkmen siyasi partileri tarafından Türkmen öğretmenlerine daha fazla önemin verilmelidir.
- SEM tarafından verilen kursların sadece öğretmenlerle sınırlı kalmaması, okul müdürlerine yönelik de olması gerekmektedir.

Altun Köprü İlkokulunda yapılan gözlem neticesinde öğretmen seviyesinin pek çok okula göre daha ileri seviyede olduğu kanaatine varılmıştır. Bu okuldaki sıkıntılar genellikle fizikî yönleri (kitap, sıra, tahta ve temizlik gibi) kapsamaktadır. Bunun yanı sıra Kerkük dışından olan öğretmenlerin beyanına göre SEM yönetimi ve öğretmenleri, ders sırası ve sonrasında, onlara gerekli ilgiyi göstermemektedir.

Saha çalışması sırasında dikkate değer ve önemli bir husus daha vardır. Buna göre aynı okullarda bulunan öğretmenlerden bazıları yaşanan sorunları ileri görüşlü ve hassas bir biçimde dile getirirlerken bazılarıysa bunlara duyarsız kalmışlardır. Örneğin Musalla İlkokulunda bir kısım öğretmen, okulun ve verilen Türkçe eğitiminin olumlu yönde olduğunu savunsalar da bir kısım öğretmen okulun eksikliklerini ortaya koymuştur.

Bu eksiklikler şunlardır:

1. Musalla İlkokulunda araç-gereçler yetersizdir.
2. Dersliklerdeki yazı tahtaları eski ve küçük boyuttadır.
3. 1. sınıflarda fiş eksikliği söz konusudur.
4. Öğretmenlerin görev alanları kısıtlı olup kendilerine okul yönetimi ve siyasi taraflarca gereken değer verilmemektedir.

Yapılan görüşmeler ve gözlemler ışığında Türkmen İlkokullarında belirlenen eksiklikler ve sıkıntılar şöyledir:

1. Öğretmenlere yetkililer tarafından gereken önem verilmemektedir.
2. Pek çok okulda öğretmenlerin oturma odaları bulunmamaktadır.
3. Öğrenci servisleri olmadığından öğrenciler derslerine geç kalmaktadır.

4. Öğrenci velileri Türkçeyi bilmedikleri için ev ödevlerinde çocuklarına yardımcı olamamakta, bu durum da öğretmenin öğrenciye daha fazla zaman ayırması anlamına gelmektedir.
5. Okulda gereken materyallerin bulunmamaktadır.
6. Eğitim-öğretim yılının başında kitaplar geç gelmektedir.
7. Laboratuvar malzemeleri eksiktir.
8. Ders kitaplarının yanında yardımcı kitapların bulunmamaktadır.
9. Dersliklerdeki tahta ve oturma sıralarında eksiklikler mevcuttur.
10. İlkokul 1. ve 2. sınıflardaki öğrencilere hazırlanan kitaplarda görsellere çok az yer verilmektedir.
11. Araç-gereçler yetersiz durumdadır.
12. Kitaplar eğitim-öğretim dönemi başladığında hazırlanmaktadır. Bu nedenle kitaplar öğrencilerin eline geç ulaşmakta, dolayısıyla fotokopi çektirilmek suretiyle öğretim yapılmaktadır.
13. Ebeveynler, çocuklarını Türkmen okullarına yazdırmalarına rağmen, bazılarında isteksizlik bulunmaktadır.
14. Sınıflarda, öğretmenin ve öğrencilerin yaralanabileceği dolaplar bulunmamaktadır.

Kurtuluş Ortaokulundaki öğretmenlerden gelen cevaplar aşağıdaki gibidir:

1. Ders anlatımı sırasında öğretmenlerin dayanabileceği tek araç, ders kitaplarıdır. Bunun yanında yardımcı kitaplarında da bulunması gerekmektedir.
2. Öğretmenlik meslek bilgisi için aldıkları eğitim kısa süreli olduğundan, eğitim-öğretim faaliyetleri esnasında yetersiz kalmaktadırlar.

Parlak Ortaokulu öğretmenlerine ait cevaplar şunlardır:

- İlkokullardan gelen öğrencilerin seviyesi çok düşüktür ve bu yüzden öğrenciler Türkçeyi tam kavrayamamaktadırlar. Türkçe öğretmenleri derslere gereken hassasiyeti göstermemektedir.
- Tercüme işlemlerinin bitmemesinden dolayı eğitim-öğretimin başladığı her yeni yılda ders kitapları okullara geç gitmekte, öğretim aksamaktadır.

Daha öncede değinildiği gibi Türkmen okullarında görev yapan öğretmenlerin bir kısmı sözleşmeli olup maaşları TİKV tarafından karşılanmaktadır. Bu öğretmenlerin yukarıda yazılı sorulara verdikleri cevaplara bakıldığında, Türkmenlerin öğretmenlere ihtiyacı olduğunu ve bu

nedenle sözleşmeli öğretmenlerin derhal atanmaları gerektiği vurgulanmıştır. Aksi hâlde Türkmençe eğitim konusunda ilerleme kaydedilemeyecektir.

Öğretmenler Enstitüsü mezunu öğretmenler de -Türkmençe eğitiminin sorunlarına değinecekleri yerde- aynı doğrultuda cevap sunmuşlardır. Buna göre sözleşmeli olarak çalıştıkları Türkmen okullarında, kendilerine haksızlık yapıldığını ve bir an önce atamalarının yapılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Ancak bunların yanı sıra Musalla İlkokulunda Baas Partisinden kaçarak yıllarca Türkiye’de yaşayıp 2003’ten sonra memleketi Kerkük’e dönerek eğitim alanında ait olduğu topluma hizmet etmek ülküsü güden bir öğretmen, Türkmen eğitiminin yerinde saydığını hatta daha da kötüsü her geçen yıl geriye doğru gittiğini söylemektedir. Ona göre Irak’ta eğitime fazla önem verilmemekte ve bu durum, Irak’ta faaliyet gösteren Türkmen okullarını da etkilemektedir. Ayrıca kendisi tarafından aşağıdaki sorunlar da dile getirilmiştir:

1. Okul binaları bakımsız ve kaderine terk edilmiş durumdadır.
2. Okul içerisinde öğretmenler tamamen yetkiden yoksundur.
3. Derslikler kışın soğuk, yazın ise çok sıcaktır.
4. Okullarda eğitim ilkel yöntemlerle yönetilmektedir.

Ona göre eğitime yansıyan ve kaliteyi düşüren diğer nedenler şunlardır:

- Türkmen okullarında, özellikle ilkokul aşamasındaki öğrencilerin hepsi sınıfları geçmek durumundadır. Öğretmenlerin kötü öğrenciyi sınıfta bırakma yetkisi bulunmamaktadır. Başarılı veya başarısız olan öğrencilerin hepsi, siyasi baskılar nedeni ile sınıfı geçmektedir. Çünkü öğrenci velileri, ikna edilerek Türkmen okullarına çocuklarının kayıtlarını yaptırmışlardır. Bu velilerin, çocuklarını Türkmen okullarından almamaları adına öğretmenler başarısız öğrencileri geçirmek zorunda kalmaktadır. Çünkü Türkmen çocuklarının bu okullara gelmemesi, okulların kapatılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, okullar kapandıkça Türkmenlere verilen anayasal eğitim hakkı da git gide Türkmenlerin elinden alınmış olacaktır.
- Türkmen okullarının genelinde personel eksikliği ve kaliteli öğretmen yetersizliği mevcuttur.
- ITC ve Türkmen eğitimciler bu tür sıkıntıları çözeceklerine dair vaatlerde bulunmalarına rağmen bu konuyla ilgili herhangi bir çalışma yapmamaktadırlar.

Yine aynı kişiye göre öğrencilerin derslerine çalışmamaları, sınıftaki etkinliklere katılmamaları; velilerin -nasıl olsa sınıfta kalmayacakları güvencesiyle- çocuklarının eğitim ve öğretimleriyle ilgilenmemeleri, öğretmen ve okul yönetimiyle işbirliği içinde olmamaları, öğretmenleri zora sokmaktadır.

Yapılan tespitlere göre birçok öğretmenin, kendi çıkarları için, Türkmençe eğitiminde karşılaştıkları sorunlara değinmedikleri görülmüştür. Bu durumun zamanla Türkmençe eğitiminin kalitesini düşüreceği düşünülmektedir. Eğitim-öğretim faaliyetlerinde gerek okul yönetiminin ve öğretmenlerinin gerekse öğrencilerin görevlerini hakkıyla yerine getirmemeleri veya okul binasının eski olması, araç-gereç yetersizliği gibi sorunların hepsi Irak'ta Türkmençe eğitiminin aksamasına yol açmaktadır. Ayrıca Irak içerisindeki çeşitli kurumların (SEM ve Türkmen Eğitim Vakfı/TEM) verdiği Türkçe takviye kurslarında kendilerini iyi yetiştiren bir kısım öğretmen ve uzun yıllar Türkiye'de yaşayıp 2003'ten sonra Irak'a dönen ve şu anda Türkmen okullarında görev yapan öğretmenler haricinde, diğer öğretmenlerin eğitim kalitesinin düşük olduğu da tespit edilmiştir

Eğitim ve öğretimin yapıldığı esas okullardaki öğretmen ve öğrenci seviyeleri açısından bakıldığında, esas okullardaki eğitimin şümül okullara göre daha ileride olduğu saptanmıştır. Zira Esas Türkmen okullarına SEM tarafından ilgi büyüktür. Ayrıca Esas Türkmen okullarının müdür ve eğitimci kadrosunu Türkmenler oluşturduğu için hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin SEM tarafından düzenlenen takviye kurslarına katılmaları hususunda okul müdürlerince kolaylık sağlamaktadır. Ancak bu durumun gerçekleşmesi Şümül okullarında, okul müdürleri Türkmen kökenli olmadığından, daha zordur.

Türkmençe eğitiminin lise aşamasını da düşük ve yüksek performanslı öğretmenler olarak ikiye ayırmak mümkündür:

Düşük performanslı öğretmenler: El-Rafideyin Kız Lisesi, Esmâ Kız Lisesi ve Hacer Kız Lisesinde yapılan araştırma neticesinde düşük performanslı öğretmenler (dil ve kalite açısından) gözlem sırasında ister ders anlatım şekli olsun ister konu hâkimiyeti açısından olsun, genellikle Türkmençe eğitiminde karşılaştıkları sorunlara değinmemektedirler. Türkmen okullarında var olan sıkıntıların üstünü kapatıp, sorulan sorulara hep olumlu cevaplar vermişlerdir.

Türkmençe eğitiminin sorunlarını kendi sorunları bilen bir diğer eğitimci tarzı ise yüksek performanslı öğretmenlerdir. Altun Köprü Lisesinde yapılan araştırma sonucunda buradaki

öğretmenlerin büyük bir kısmı, Irak'ta Türkmençe eğitiminin körpe ve karşılaştıkları en büyük sıkıntının ders kitabı ile yardımcı kitap olduğunu; bunların da eğitimcilerin gayreti ile zamanla aşılacağına kanaatinde olduklarını belirtmişlerdir. Bunların yanı sıra Türkçe öğretmenlerinin daha fazla istihdam edilmesinin gerekliliğine vurgu yapmışlardır.

Kale Kız Lisesinde yapılan araştırmaya göre öğrenci seviyesinin diğer okullara göre daha iyi olduğu ve öğretmenlerin nitelikli olduğu saptanmıştır.

Musalla Erkek Lisesinde ise öğretmenlerin çoğunluğu, aşağıdaki sıkıntıların çözülmesi hâlinde Türkmençe eğitiminin daha ileri gideceği kanaatinde idirler:

1. Türkçe öğretmenlerinin yanı sıra diğer branş öğretmenlerinin (fizik, kimya, matematik, biyoloji gibi) istihdamı yoktur.
2. Kısa süreli kursları tamamlayıp Türkmençe eğitimi yapan öğretmenler formasyon dersleri almamaktadır.
3. Bazı Türkmen okullarında öğrenci sayısı çok fazla bazıları ise düşüktür. Okullarda öğrenci sayısı ile öğretmen sayısı göz önünde bulundurularak öğrenci kaydı yapılmamaktadır. Örneğin Musalla Erkek Lisesinde 300 öğrenci bulunmakta, bu nedenle öğrencilerle istenilen düzeyde eğitim-öğretim faaliyeti gerçekleştirmek imkânsız hâle gelmektedir.

2003 sonrasında (2003-2004 Eğitim-Öğretim Yılı) Kerkük'te kurulan ilk Türkçe okul olan Barış Özel Okulundaki eğitimci ve öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda varılan kanılar aşağıda sunulmuştur:

Başlangıçta bütün dersleri Türkçe yapılmış bu okulun öğretmen kadrosu Türkiye'den dönmüş öğretmenlerden oluşmaktaydı. Bu öğretmenlerin eşleri Türkiyeli olduğundan, Türkçeden başka bir dil bilmeyen çocuklara yönelik açılan okulda karma eğitim yapılmaktaydı. Ancak daha sonra Irak hükümetinin kurulması ve bu okulun müfredatına Arapça ve din derslerinin konulması, Arapça bilmeyen öğrenciler açısından sıkıntı oluşturmuştur. Ayrıca bu okula zamanla Türkmen çocuklarının da yazdırılmasıyla Türkiye'den dönen ve Türkçeyi çok iyi bilen öğrenciler ve bu çocuklar arasında, Türkçe anlama ve okuma bakımından seviye farkı ortaya çıkmıştır. Bu durum da eğitim sürecini yavaşlatmıştır. Daha sonra Irak Merkezi Hükümeti, Türkmen okullarına, Irak müfredatının tercüme edilip okutulması kararını uygulamıştır. Bunun yanı sıra bu okulda okutulan Arapça ve din dersleri, aynı hızda işlendiği için Türkiye'den dönen ve Irak'ta yaşayanlar arasında bu anlamda da bir seviye farkı meydana getirmiştir. Bir süre

sonra durumu fark eden okul yönetimi, Arapça ve din derslerinin kolaylaştırılması isteğinin doğduğunu görmüşler fakat bugüne kadar gereken düzenlemeyi yapamamışlardır.

Daha önce Kerkük ve civarında okutulan kitaplar Erbil'deki müfredatın aynısıdır. Fakat daha sonraki yıllarda Irak Eğitim Bakanlığı, Irak'ta okutulan genel müfredatın Türkmen okullarında da okutulmasını istemiştir. Bu sebeple Irak genelinde okutulan kitaplar Türkmen TKM tarafından çevrilerek Türkmen okullarına gönderilmektedir. Ancak bu kitaplar zamanında yetiştirilemediği için öğrencilerin eğitimi aksamaktadır.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Sonuçlar

İngilizler 1. Dünya Savaşı sırasında Irak'ı işgal ettiklerinde Maarif Bakanlığının çöktüğünün farkındaydılar. Bu yüzden Irak'ın önemli şehirlerinde (Bağdat, Musul, Kerkük, Basra) okullar açmayı ve eğitim kalitesinin artması için girişimlerde bulunmayı düşünmüşlerdir. Ayrıca İngilizler, Osmanlı'dan arda kalan eğitim programlarında bazı değişiklikler yapmış, özellikle hukuk okullarında eğitim dilini Türkçeden Arapçaya çevirmiştir. Öğretmen eksikliğini fark eden İngilizler, zaman kazanmak için Mısır ve Şam'dan faydalanarak öğretmenler ve dönemin müfredatıyla donanımlı kitaplar getirtmişlerdir. Fakat 1921 yılında Irak'ın genelinde esas olarak eğitim dilinin Türkçe yerine Arapçaya bırakılması, toplumda ve özellikle de gençlerin okula ve okumaya yönelik düşüncelerinde değişikliğe neden olmuştur. Bu sebeple bilinçli olarak devlet yüzyıllar boyunca okullarda okutulan Osmanlı ve Türk tarihinin yerine, Hz. Muhammed döneminden başlayarak Raşidi, Emevi ve Abbasi dönemlerini müfredata koymuş; eski ve yeni Arap İslam tarihini, fen, tıp ve felsefede neler başardıklarını anlatmıştır. Böylece Türkmen öğrencilerde ecdadına ve tarihine karşı yabancılaşma olmuştur. İngilizlerin dayatması üzerine Irak'taki yeni eğitim sistemi bazı temel sorunlarla karşılaşmıştır. Bunlardan, okullardaki eğitim dilinin Türkçeden Arapçaya geçmesi, Türkçe konuşan ve Arapça bilmeyen öğretmenleri değiştirme zorunluluğu doğurmuştur. Bu durum öğretimde tedirginliğe ve gecikmeye sebep olmuştur. Öğretmenler, Arapçayı iyi öğretmek için ders yüklerinin çok üstünde derse girmişler ve öğrencilere sadece Arapça dersler vermişlerdir. Bu da öğrencilerin diğer dersleri görmelerine fırsat vermemiştir. Ayrıca Irak'ta Arapça bilen kaliteli öğretmen sıkıntısı yaşanıyordu. Bu nedenle eğitimde gecikme yaşanmış ve eğitim kalitesi düşmüştür.

Irak'ın kuzeyinde Araplar dışında farklı etnik gruplar vardı (Türkmen, Yezit ve Kürtler). Güneyde de Şii ve Sünni mezheplerin yanı sıra taşrada yaşayanlar bulunmaktaydı. Bu nedenle devletin bütün mezhep ve etnik grupların taleplerini karşılamak ve onları eğitim-öğretime teşvik etmek amacıyla öğretmenlere uygun kurslar verilmesi gerektiği görülmüştür.

1930 yılının Haziran ayında İngiltere'nin yardımıyla Irak'ın kavuştuğu sözde bağımsızlık senaryosundan sonra yönetimin Irak'taki Türkmenlere yaptığı baskılar artmaya başlamıştır. Yeni yönetimin gayesi Irak'taki Türk halkına Iraklılık şuuru vermektir. Aslında Irak yönetimi Türklere siyasi haklar verilmesini, Irak Başkanı Muhsin Sadun zamanında kabul etmişti. Hatta Türklere siyasi hakların tanınması, 1920 yılında Hükümet'in ilk kuruluşunda Kerküklü bir Türk'ün Bakanlar Kurulu'na alınması ile başlamıştı. 1922'de Irak ile İngiltere arasında imzalanan antlaşmanın 3. maddesi gereğince, çıkarılması tasarlanan anayasada, vatandaşlar arasında siyasi farklar gözletilmemesi, okullarda ana dille öğrenim yapılması güvence altına alınmıştı. Bu hususları göz önüne alan Hükümet, 1925 yılında yayınladığı ilk anayasanın metnini Türkçe, Arapça ve Kürtçe olarak bastırmıştı. Bu anayasada ve Irak'ta cumhuriyetin ilanına kadar yapılmış olan bütün anayasa değişikliklerinde, vatandaşlar arasında etnik ve siyasi bakımdan ayırım yapan maddelere rastlanmamıştır. 1933 yılında son şeklini alan anayasanın 17. maddesinde “Kanunla istisna edilmiş hususlardan başka, Irak'ta resmi dilin Arapça olacağı” ifade edilmişti. İstisna oluşturan hususlar ise 1931 yılında yayınlanmış olan 74 numaralı “Yerel Diller” kanunu ile tespit edilmişti. Bu kanuna göre Kerkük ve Erbil başta olmak üzere bazı Türk bölgelerinde yargılamanın Türkçe yapılması kabul edilmiş, Türklerin çoğunlukla bulunduğu ilkokullarda da öğrenimi tamamen Türkçe olması kararlaştırıldığı görülmüştür. Araştırmada görüldüğü üzere Irak'ta Osmanlı'dan sonra kurulan bütün hükümetlerde diğer etnik azınlıkların kabinede yer almalarına izin verilmiştir. Ancak her ne kadar Anayasa'da vatandaşlar arasında etnik ve siyasi bakımında ayırım yapan maddelere rastlanmamışsa da uygulama yönünde Arap olmayan diğer etnik gruplara baskı ve yıldırma politikası uygulandığı tespit edilmiştir.

1 Ocak 1970 tarihinde o dönemde bazı siyasi gelişmelere müteakip, Türkmenlere eğitim ve kültürel haklar tanınmıştı. Geçmişin tecrübesinden ders çıkaramayan Türkmenler daha önceki dönemlerde verilen hakların geri alındığını hatırlamak istememişlerdi. Bu karar üzerine sevinen Türkmenler, okullardaki eğitim dilini Türkçe yapmak için meydan araştırmasına çıkmışlardı. Kerkük Valiliğinde oluşturulan eğitim komisyonuyla paralel çalışan Türkmenler, kısa bir zaman sonra Kerkük'te Türkmence eğitiminin yapılacağı 130 okul tespit etmiş ve bu araştırmayı incelenmek üzere komisyona sunmuştur. Kerkük Valiliğindeki komisyonun

incelemesi sonucunda, 30.05.1970 tarihli resmi yazısı ile 130 okul Türkmenlere tahsis edilmiştir. Musul da ise 14.05.1970 tarihli Vilayet Komisyonu'nun yazısı üzerine Türkmen eğitiminin yapılması gereken 40 okul tespit edilmiştir. Bunun gibi Türkmenlerin yaşadığı diğer bölgelerde ise aynı şekilde Vilayet Komisyonu'nca Erbil ve Diyale'de 10 okulu Türkmenlere tahsis edilmiştir.

Türkmen Kardeşlik Ocağı Başkanı Abdullah Abdurrahman tarafından 5 Şubat 1971 tarihinde Irak Cumhurbaşkanı'na verilen notada, Türkçe tedrisatın hasıraltı edilmesi konusuna dikkat çekilmiştir. Buna örnek olarak Kerkük Valiliğine bağlı komisyonunun 30.05.1970 tarihli resmî yazısı üzerine Kerkük'te Türkmen eğitimin yapılması gereken 130 okul tespit edilmiş olmasına rağmen uygulama ancak 40 okulda başlamıştır. Musul'da ise 14.05.1970 tarihli Vilayet Komisyonu'nun yazısı üzerine Türkmen eğitimi yapılması gereken 40 okuldan hiç birinde uygulamaya geçilmemiştir. Bunun gibi Erbil ve Diyale şehrindeki 10 okuldan hiçbirinin faaliyete geçirilemediği tespit edilmiştir.

1991 tarihinde, 1. Körfez Savaşı'ndan sonra, Kuzey Irak'ın Dohuk, Erbil, Süleymaniye ve Kifri şehirleri "güvenli bölge" olarak ilan edilmiştir. Bu bölgenin Erbil ve Kifri şehirlerinde de halkın isteği üzerine Türkçe eğitime geçilmiştir.

1993 yılında Türkmenler, Kuzey Irak bölgesinde sekiz okul (Karaoğlan İlköğretim Okulu, Doğu İlköğretim Okulu, Türkmenli İlköğretim Okulu, Kerkük İlköğretim Okulu, Oğuz Han Lisesi, İmadeddin Zengi Lisesi, Garibi Lisesi ve Atabeyliler Lisesi) açmışlardır. Bu okullar muhteşem bir ilgiyle karşılanmıştır (Örneğin, ilk kayıt esnasında toplam 800 öğrenci Doğu İlköğretim Okuluna başvurmuştur). Türkçe öğretmenlerinin gönüllü olarak görev yaptıkları bu okullarda, eskisinden farklı olarak, Türkçe eğitimi Latin harfleriyle yapılmaya başlamış ve bu okulların sayısı 2003 yılına kadar artış göstermiştir (2003 yılına kadar toplam 13 Türkçe eğitim veren okul bulunmaktadır.). Saddam Hüseyin'in kontrolü altında olan bölgelerde ise Türkçe eğitimin yapılması yasak olup sadece Arapça eğitim yapılmıştır.

1992 yılında ilk olarak Erbil ve Kifri'de ikişer Türkmen Okulu açılmıştır. Bu gelişme kuzeyde yaşayan Türkmenler tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Erbil'de açılan Türkmen okullarında ilk eğitimci Azat Küreci olmuştur. O dönemde bu okullar Irak Milli Türkmen Partisine bağlı olup 1995 yılından sonra ITC'nin kuruluşu ile birlikte buraya bağlanmıştır. Erbil ve Kifri illerinde açılan okulların bütün ihtiyaçları (tahta, sıra, dolap, kırtasiye gibi) Prof. Dr. İhsan Doğramacı tarafından karşılanmıştır. 24.04.1995 tarihinde, ITC kurulduktan hemen sonra ITC'nin çatısı altında Eğitim ve Kültür Dairesi kurulmuş; başkanlığına Mustafa Yayçılı

getirilmiştir. Daha sonra Erbil Türkmen Eğitim ve Kültür Dairesinin başkanlığına Salahattin İlhanlı getirilerek 2003 yılına kadar başkanlığını devam etmiştir.

09.04.2003 tarihinde, yani Irak'ın düşüşünden sonra bir grup Türkmen eğitimci, ana dilleri olan Türkmençe ile eğitim yapılabilmesi için koalisyon güçleriyle görüşmüşlerdir. Bu toplantıya Kerkük Valisi, Kerkük İl Meclisi üyeleri, Kerkük ve Kuzey Bölgeleri Siyasi Sorumlusu General Mevel ve Eğitim Sorumlusu Kevin katılmıştır. Türkmen heyeti, Türkmen bölgeleri ve nüfusu ile ilgili bilgileri Valilikte bulunanlara ve koalisyon güçlerine iletmiştir. 24.09.2003 tarihinde ise üç etnik grup (Türkmen, Kürt ve Süryani) için ana dillerinde okul açma hakkı tanınmıştır. Daha sonra Türkmen heyeti Türkmençe eğitim yapılacak okulları, bu okullar için eğitimcilere ve kırtasiye malzemelerine olan ihtiyacı, velilerin Türkmen okullarına yaklaşımını öğrenmek için saha çalışması yapmıştır. Ayrıca Kerkük Meclisi tarafından üç etnik grubun eğitim işleriyle ilgilenmek için bütün grupları kapsayacak Eğitim Meclisi teşkil edilmiştir. Bu meclis; iki Türkmen, iki Kürt, iki Arap ve Süryani'den oluşmaktaydı. Eğitim Meclisi Kerkük İl Eğitim Müdürlüğü ile İbrahim İsmail Tevfik, Genel Müdür olana değin işbirliği içinde kalmıştır.

İlk yıllarda eğitim çalışmaları basit bir şekilde devam etmiş, öğretmen ihtiyacı kısa süreli (iki aylık) kurslara tabii tutularak karşılanmaya çalışılmış İl Meclisi ile Türkmenlerin temsilcisi olarak Halil İmam Verdi ve İbrahim İsmail Tevfik'in yer aldığı (söz konusu kişiler koalisyon güçlerinin sorumluları ve ilgilileri ile yapılan toplantılarda Türkmen eğitimcilerini temsil etmekteydiler.) Eğitim Komisyonu'nun oluşturulmasından sonra Koalisyon Güçleri Komutanı General Maylerz konuyu (Kürt, Türkmen ve Süryani öğrenciler için okulların açılması) müzakere etmek üzere her etnik gruptan bir üye çağırmıştır. Kerkük Valisi'nin de katıldığı toplantı esnasında Vali, Kerkük Konseyi adına bir sunum yapmış ve her etnik gruba özel, kendi dillerinde okulların açılması hususunda ayrıntılı bilgi vermiştir.

Zamanla diğer (matematik, kimya, fizik vb.) branşlarda Türkçe eğitimi başlamış ve mevcut kadro yetersiz kalmıştır. Siyasi durumun da etkin olduğu bir ortamda Türkçe eğitimi gerilemeye ve halk arasında geleceği ile ilgili endişeler uyandırmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra Türkçe eğitimin ortaokul düzeyine geçmesiyle birlikte branş derslerinin eklenmesi ve branş öğretmenlerinin bulunmamasının kadro sıkıntısını doğurduğu gözlenmiştir.

Irak'ta Türkçe eğitim yapan 425 anaokulu, ilkokul, ortaokul ve lise olduğu saptanmıştır. Bunların sadece 76'sı tam olarak Türkçe eğitim yapmaktadır. Bu okullardan 63'ü Kerkük, 11'i Erbil ve 2'si de Kifri'de bulunmaktadır. 2003 tarihinden itibaren Irak'ta, Türkmenler kendi ana dilleri ile eğitim yapmaya başlamışlardır. Yukarıda da belirtildiği gibi Kerkük'te Türkçe eğitim

yapan 63 okul açılmıştır. İlk etapta bu kadar çok sayıda okulun gerekli alt yapılar tesis edilmeden (yeterli sayıda ve kaliteli öğretmenlerin bulunması, araç ve gereçlerin temin edilemesi, uygun fiziksel ortamların sağlanması gibi) açılmasının yanlış olduğu görülmüştür.

2. Öneriler

Yapılan araştırma neticesinde Irak'ta Türkmen eğitiminin kalitesini yükseltmek ve Türkmen çocuklarını istikbale hazırlamak amacıyla, Türkmen eğitimcilerin ve bu bağlamda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların aşağıdaki maddeleri dikkate almaları gerektiğine kanaat getirilmiştir.

Kuzey Irak'ta bulunan Türkmen okullarına yönelik çözüm önerileri:

1. Türkmen okullarına Kürt Hükümeti'nce ayrılan aylık 100 dolarlık bütçenin okulların genel ihtiyaçlarını karşılamak açısından azami bütçeye çıkarılması,
2. Yüksek ücretle ders veren yetenekli branş öğretmenlerinin Türkmen okullarında istihdam edilmesi,
3. Erbil'de Kürt Hükümetince Türkmen okullarına yönelik baskıların giderek artması durumunda, bu okulların yarı özel okullara çevrilmesi ve TİKV'nin bu okullara bütçe ayırarak eğitim ihtiyaçlarını karşılaması ileride kaçınılmaz bir durum olarak görülmüştür.
4. Erbil'de Türkmen okullarının kitap ihtiyaçlarını karşılamak için özel bir tercüme merkezinin kurulması,
5. Her eğitim-öğretim yılının başında TV, radyo, gazete ve dergilerde Türkmen okullarına yönelik müspet propagandaların yapılması,
6. Türkmen ailelere Türkmen okullarına çocuklarını yazdırmaya teşvik amaçlı ailelere yönelik seminerlerin düzenlenmesi,
7. Anaokullarındaki çocuklara servis tahsis edilmesi.
8. Okullarda öğretim yapan kaliteli öğretmenlerin teşvik amaçlı ödüllendirilmesi,
9. Türkmenlerin yaşadığı illerde yıllık ve düzenli olarak eğitim konularının tartışıldığı bir eğitim şurasının düzenlenmesi,
10. Erbil'deki Türkmen öğretmenlerine yönelik her yıl Türkçe seviye tespit sınavının yapılması,

11. Kerkük'te faaliyet gösteren SEM'e benzer biri kurumun Erbil'de kurulması gerekmektedir.

Kerkük, Musul, Diyale ve Bağdat'taki Türkmen okullarına yönelik çözüm önerileri:

1. Öğretmen yetiştirme okulları veya kısa vadeli enstitüler açılmalıdır. Fakat öğretmenlerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması, öğretimin daha kaliteli olması açısından gereklidir. Çocuklara yönelik hazırlanan kitaplar, alanında uzman kişiler tarafından daha nitelikli olarak hazırlanmalıdır (kapak, tasarım, renk vb. konularda...).
2. Derhâl eğitim programları hazırlanmalıdır.
3. Türkçe eğitimi samimi bir şekilde ele alınmalı ve gözden geçirilmelidir.
4. Türkçe eğitimi yapan okulların sayısının düşürülmesi konusu ile birlikte bu okulların sayısının ve eğitim kalitesinin artırılması, sorumluların ana hedefi olmalıdır.
5. Karşıt propagandaları bertaraf edebilecek olumlu propagandalar geliştirilmelidir.
6. Herhangi bir üniversite ile yapılacak anlaşma doğrultusunda, Irak'tan getirilecek yılda 10-15 öğretmen adayının Türkiyeli öğrencilerden tecrit edilmiş (aksi hâlde Türkiyeli öğrenciler arasında başarı düzeyleri daha düşük oluyor.) bir sınıfta, zayıf yönlerini göz önünde bulunduran öğretim elemanları tarafından kısa zamanda Irak'taki ihtiyacı karşılamak üzere eğitilmeleri gerekmektedir.
7. Türkmençe eğitim-öğretim merkezi Kerkük olduğu için Kerkük'te Türkmençe eğitimine yönelik yapılan çalışmalar, Musul, Telafer, Bağdat ve Diyale içinde yapılmalı ve bu illerdeki eğitim merkezleri ile koordineli bir şekilde çalışılmalıdır.
8. Eğitim kitaplarının tercüme edilip istenilen zamanda öğrencilere ulaşmaması öğretim aksaklığına neden olmaktadır. Dolayısıyla kitapların tercümesi ve basımı yaz aylarında tamamlanmalıdır.
9. Türkmen okullarında okutulan tarih kitaplarındaki Türkleri kötüleyen ifadeler kaldırılmalıdır.
10. Şümul okullarında haftalık iki saatlik bir süreyle Türkçe dersi okutulduğundan dolayı, bu okullardaki kitapların esas okullara göre daha kolay ve anlaşılır olması gerekmektedir. Bunun neticesinde diğer etnik grupların Türkçeye yönelik ilgisi de artacaktır.
11. Türkmençe Eğitimi Genel Müdürlüğü tarafından periyodik olarak Türkmen müdür ve öğretmenleri denetlenmelidir.
12. Irak Eğitim Bakanlığının, Türkmen okulları için her yıl ve düzenli olarak bütçe ayırması için çalışmalar yapılmalıdır.

13. Türkmen okullarında uzun süreden beri sözleşmeli olarak görev yapan öğretmenlerin atamalarının yapılması durumunda kadro eksikliği ortadan kalkacaktır.
14. Ebeveynlerin, çocuklarının ev ödevlerinde yardımcı olabilmeleri adına, Türkçe kurslar açılmalıdır.
15. Türkmenli Televizyonu'nda, yıl boyunca yayınlanmak üzere eğitim programları hazırlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Akgündüz, H. (1998). Medreseler ve Üniversiteler (Türk ve İngiliz örnekleri üzerinde mukayeseli bir inceleme) Diyarbakır: Ulusal Yayınları.

Aksan, D. (1998). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dil bilimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akyüz, Y. (2008). Türk Eğitim Tarihi. İstanbul: Pegem A. Yayıncılık

Akyüz, Y. (2013). Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Pegem Akademik.

Al-Hirmizi, A. (2005). The Türkmen Reality in Iraq. İstanbul: A Publication of Kerkük Vakfı.

Ali, Kemal Nuri. (12.03.2012). Irak, Bağdat Türkmen Eğitim Müdürü. . Yüz yüze röportaj. Bağdat, Irak.

Anwar, İ. (2012). Irak'ta Türkçe Dünyü ve Bugünü. Kardeşlik, 14(53), 22-26.

Bağdat'ta Türkmen Heyeti. (28 Ocak 1970). Cumhuriyet Gazetesi, s. 10.

Başaran, İ. E. (1993), Türk Eğitim Sistemi. Ankara: Gül Yayınevi.

Caferoğlu, A. (1964). Türkmenler. Türk Kültür Dergisi, 24(20).

Çağatay, N. (1993). İslam Tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Çelebi, A. (1983). İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi (A. Yardım, Çev.). İstanbul: Damla Ders programlarının yıllık kitabı. (1972). Bağdat: Yerel İdarecilik Yayınevi.

Demirci, N. (1990). Dünyden Bugüne Kerkük (Kerkük'ün Siyasi Tarihi). İstanbul: Ey Dizgi Matbaacılık yayınları.

Duman, B. (2011). Irak'ta Türkmen varlığı. Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.

- Duman, B. (2012). Irak'ta Türkmen Eğitiminin Durumu. Ankara: ORSAM Raporu No:141, ORSAM Yayınları.
- El-Hayyat, C. (1971). Irak'ın Yakın Tarihi. Bağdat: Irak Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- El-Hilali, A. (2000), İngiliz Egemenliğinde Irak Eğitim Tarihi 1921-1932. Bağdat: Dar El- Şuun El- Sekafiye Yayınevi.
- El-Muzafferî, N. K. M. (2011). El-Talîm fi Kerkûk fi el-ahdü'l-melikî ahdü'l-intidabü'l-Britânî 1921-1932. *Sırr-ı Men Râ'a*, 25(7), 213-238.
- Erbil'de Türkmen Heyeti. (26 Ocak 1970). Cumhuriyet Gazetesi, s. 10.
- Ergin, M. (1972). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergün, M. (1987). Başlangıçtan Fatih Zamanına Kadar Medreseler. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara.
- Ertuğrul, Ü. (2006). Irak Türkleri ve Türkiye. İstanbul: Kerkük Vakfı.
- Hasan, M. (2007). Dünden bugüne Irak Türkmenleri. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Hilali, A. (1975). Tarih El-Talim Fi El-Irak Fi Ahid İhtilal El-Biritani 1914-1921. Bağdat: Maarif Matbaası.
- Hürmüzlü, E. (2003). El-Türkmen ve El-Vatan El-İrak-i. İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Hürmüzlü, E. (2006). Irak'ta Türkmen gerçeği. İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Hürmüzlü, H. (2012). Türkmen öğrenci hareketlerinin başlangıcı. Bağdat: Kardeşlik dergisi, (277-278), 5.
- Hürmüzlü, H. (2013). "Eğitimcilerin Türkmen davasındaki rolü. Bağdat: Kardeşlik Dergisi Ocak-Şubat 279-280.
- Hürmüzlü, H. (2012). Türkmen Öğrenci Hareketlerinin Başlangıcı. Bağdat: Kardeşlik Dergisi, Kasım-Aralık, 277-278.
- Irak Devrim Komitesinin Kararı. (25 Ocak 1970). El-Savra Gazetesi, s. 9.
- Irak Devrim Komitesinin Kararı. (25 Ocak 1970). El-Savra Gazetesi, s. 15.

- Irak Eğitim Bakanlığı, (2011). Eğitim Yasası. 13.09.2011 tarihinde Irak Cumhurbaşkanının onaylamış olduğu ve 19.09.2011 tarihinde El-Vakai El-Irakiye Gazetesinde yayımlanmış olan (22) numaralı yasa, sayı, 4209. s. 1. <http://www.iraqlid.com/LoadLawBook.aspx?SP=REF&SC=261020117245139&Year=2011&PageNum=1>.
- Irak Eğitim Bakanlığı. (1977). Liselerin Eğitim Sistemi. Bağdat: Irak Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- Irak Eğitim Bakanlığı. (1990). Irak'ta Eğitimin Geliştirilmesi (Irak Eğitim Bakanlığın Raporu, Bağdat, Irak: Dar El-Vesayık Yayınevi.
- Kafalı, M. (1972). Kerkük Türkler. Töre,4(17), 46.
- Kasapoğlu, M. H. Ö. (2008). Türkmen Okulları. Kerkük: Bir Ocak Türkmen Kültür Merkezi Yayınları.
- Kasım, Hoca. (10.03.2012). Irak, Türkmen Kültür Müdürü. Yüz yüze röportaj. Bağdat, Irak.
- Kazıcı, Z. (1991). İslam Müesseseleri Tarihi. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Kerkük, İ. (2003). ABD'nin Irak'ta Türkmenleri dışlayan politikası adaletsiz ve yanlıştır. Kardeşlik, (18), 8.
- Kerküklü, A. (2000). Irak Eğitim Sistemi. Bağdat: Dar El-Şuun El-Sekafiye Yayınevi.
- Kevseroğlu, N.(2009). Safahat Min Tarih Kerkük. Kerkük: Irak Türkmen Cephesi, Yayınları.
- Kılıç, R. (2011). Türk Eğitim Öğretim Tarihinde Selçuklu Medreselerinin Yeri. Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34(95), 108.
- Kildan, M. (1954). Tasis El-Medaris El-nizamiye Fi Kerkük. El-tekafe el-hadis dergisi, 1(1), 45.
- Kul, M. (1976). Kerkük Artık Yok. Türk Dünyası, (10/40), Ocak-Şubat-Mart s.39.
- Küzeci, Ş. (2009). Irak Basın Tarihi. Ankara: Yeniden Grup Matbaacılık.
- Merdan, N. (2010). El-Sahafa El-Turkmaniye Fi El-Irak Beyin El-Karneyn. İstanbul: Yaylacık Matbaacılık.

- Muhammed C. A. (2009). 1299-1924 Arasında Osmanlı Devleti. Kahire: Dar El- Selam Yayınevi.
- Osmanlı Döneminde Kerkük'te Eğitim Tarihi. (2005). İstanbul: Kardeşlik Dergisi.
- Öncül, R. (2000). *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Özbay, M. (2009). Türkçe özel öğretim yöntemleri I (3. basım). Ankara: Öncü Basımevi.
- Öztuna, Y. (1964). Türkiye Tarihi. İstanbul: Ezgi Kitap.
- Rasim, M. (1972). Dünya Türklüğü 2: Irak Türkleri. Ocak, 564, 2. Devre, Ağustos, s. 66. Bikaç yazar, sırrı men raa.
- Saatçi, S. (1996). Tarihi gelişim içinde Irak'ta Türk varlığı. İstanbul: Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı.
- Saatçi, S. (2007). Tarihten günümüze Irak Türkmenleri. İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş. Yayınları.
- Samancı, A. K. (1999). El-Tarih El-Siyasi Li-Turkuman. Beyrut: Darul El-Saki.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1993). Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sistemlerinin Oluşumu ve Dönüşümü. Ankara: TTK Yayınları.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1993). Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sistemlerinin Oluşumu Ve Dönüşümü. Ankara: TTK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2009). Türkçe sözlük (10. basım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk, E. (1999). Türk Eğitim Sistemi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Türkmenlerin Reis-i Cumhurla Görüşmesi (1970). Cumhuriyet Gazetesi, s. 7.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı. Ankara: T.T.K.Basımevi.
- Vardar, B. (1980). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitabevi.
- Yerel Diller Kanunu. (1 Haziran 1931). El-Vakai El-İrakiye gazetesinin 989 sayısında yayımlanmıştır.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (9. basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, H. (2003). Yeni Dünya Üzerinde Irak ve Kerkük Sorunu. Yayımlanmış Yüksek Lisans tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- Zabit, Ş. S. (1963). Kerkük'te İctimai Hayat. Bağdat: Zaman Basım Evi.
- Zabit, Ş. S. (1964). Mekanet-ül Kerkük El-takafiye. Kardeşlik Dergisi (3),7.
- Zeki, M, E. (2013). İzdihar Irak Taht El-Hüküm El-Meleki. Landon: Dar El-Hikme.
- Zeynel, H. M. (2011). Tarihi Süreç İçerisinde Irak Eğitim Sisteminin Yönetsel Açıdan İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi.
- Zeynel, M. H. (2011). Tarihi süreç içerisinde Irak eğitim sisteminin yönetsel açıdan incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, Ankara.
- Ziyai, M. (2010). Türkmen Eğitim Raporu. Türkmenli Kültür Merkezi Başkanı.
- Ziyai, Mustafa. (09.09.2014). Türkiye, Türkmenli Kültür Merkezi Başkanı. Yüz yüze röportaj. Ankara. Türkiye.

EKLER

Ek 1

القانون الصادر بمناسبة انتهاء نظام الانتداب في العراق *

القسم الأول :

المادة (1) :

ان الالتزامات الواردة في هذا القسم تعتبر بمثابة تشريعات اساسية لدولة العراق ولا يمكن لأي قانون او نظام او اجراء رسمي ان يناقض هذه المواد او ان يتضمن احكاما تخالفها ولا يمكن اصدار اي قانون او نظام او اتخاذ اي اجراء رسمي في الحال الحاضر او في المستقبل يكون اكثر من هذا البيان قوة والزاما .

المادة (2)

- 1- تضمن الدولة حق الحياة والحريات الاساسية لكافة الافراد القاطنين في العراق دون تمييز بينهم بسبب الميلاد او القومية او اللغة او العرق او الدين .
- 2- لكافة الافراد القاطنين في العراق حرية العبادة وفقا لأي دين او معتقد او فلسفة يؤمنون بها سواء على انفراد او بشكل جماعات بشرط عدم اخلالهم بالنظام العام او الآداب العامة .

المادة (3)

يعتبر مواطنو الدولة العثمانية القاطنون في العراق بتاريخ 6 اغسطس 1924 قد فقدوا جنسيتهم العثمانية واكتسبوا الجنسية العراقية وذلك وفقا لاحكام المادة 30 من اتفاقية لوزان وبموجب الشروط الواردة في قانون الجنسية العراقية الصادر بتاريخ 9 تشرين الاول/ اكتوبر 1924 .

المادة (4)

- 1- يكون كافة المواطنين العراقيين متساوين امام القانون ولهم الاستفادة من نفس الحقوق المدنية والسياسية دون تمييز بينهم بسبب العرق او اللغة او الدين .
- 2- يضمن نظام الانتخابات تمثيل كافة الاقليات العرقية واللغوية والدينية في العراق بصورة متساوية .
- 3- ان اي اختلاف في العرق او اللغة او الدين لا يمكن ان يقف حائلا دون استفادة المواطنين العراقيين من حقوقهم المدنية والسياسية (مثل : تسنم المناصب الرسمية ، القيام بالفعاليات والاستفادة من التكريم ، الفعاليات المهنية والصناعية) .
- 4- لا يمكن وضع اية قيود على اجراء اي عراقي لأية اتصالات باية لغة كانت بحرية تامة او قيامه باية فعاليات تجارية او دينية او اية فعاليات في مجال الصحافة والنشر على اختلاف انواعها او تنظيمه اجتماعات عامة .

5- تتاح الفرص الكافية لكافة المواطنين العراقيين ممن لغتهم الأم هي غير لغة البلاد الرسمية لاستعمالهم لغتهم في المحاكم كتابة او تكلما على ان لا يخل ذلك بكون اللغة العربية هي اللغة الرسمية لحكومة العراق او باية تنظيمات خاصة تتخذها هذه الحكومة .

المادة (5)

تكون الشعوب العراقية المنتسبة للأقليات عرقية أو دينية أو لغوية في نفس المستوى ويتم التعامل معها على قدم المساواة مع سائر الشعوب العراقية سواء من الناحية القانونية أم من الناحية العملية . وبصفة خاصة تكون لأفراد تلك الشعوب الحق في تسيير أعمالهم التي تؤمن لهم سبل عيشهم وإدارة هذه الأعمال ومراقبتها كما يكون لهم الحق في تأسيس معاهد خيرية ودينية واجتماعية وفتح المدارس أو سائر المؤسسات التعليمية وذلك بهدف استعمال لغتهم الخاصة وممارسة الطقوس التي تفرضها عليهم اديانهم .

المادة (6)

تتعهد حكومة العراق باتخاذ التدابير الكفيلة بحل المسائل الخاصة بالحقوق الشخصية والقضايا القانونية للأقليات من غير المسلمين بشكل يتفق مع اعرف واعادات الجماعات التي ترتبط بها تلك الاقليات.

ستشعر حكومة العراق مجلس عصابة الامم بالمعلومات المقتضية حول كيفية تطبيق هذه التدابير

المادة (7)

1- تضمن حكومة العراق حق الكنائس ومعابد اليهود والمقابر وسائر المؤسسات الدينية العائدة الى الاقليات الدينية الموجودة في العراق في تأسيس مؤسسات خيرية وواقف كما تضمن صلاحيات هذه المؤسسات بهذا الصدد .

2- يحق لكل واحدة من هذه الطوائف تأسيس مجالس في مراكز المدن المهمة لإدارة المؤسسات الخيرية والواقف العائدة لها . وتكون هذه المجالس مخولة بجمع إيرادات لتلك المؤسسات وصرف المبالغ وفقا لرغبة الوقف واعرف الطائفة . كما ان لهذه الطوائف الحق في الوصاية على اموال الايتام بما يتفق مع احكام القوانين . وتخضع المجالس الواردة في اعلاه لرقابة الحكومة .

3- ان حكومة العراق سوف لا تعارض تشكيل مؤسسات دينية وخيرية جديدة او اضافة ما يقتضي من مؤسسات ملحقه الى ما هو موجود منها وذلك ضمن نطاق الاحكام الواردة اعلاه .

المادة (8)

1- تؤمن حكومة العراق لأطفال جماعات المواطنين العراقيين الذين لغتهم الأم هي غير اللغة العربية ممن يشكلون نسبة معينة في المدن او الاقضية الفرصة والحق للتعلم في المدارس الابتدائية بلغتهم الخاصة وضمن النظام التعليمي السائد . ان اتاحة هذه الفرصة لا تشكل حائلا دون امكان اعتبار حكومة العراق اللغة العربية لغة الزامية في المدارس المذكورة .

2- سوف يتم ضمان استفادة المواطنين العراقيين المنتسبين الى اقلية عرقية او دينية او لغوية ممن لهم كثافة معينة في المدن والاقضية التي يقطنون فيها وعلى قدم المساواة ، من الايرادات المتجمعة في صناديق الدولة والبلديات وسائر الصناديق المشكلة لاغراض تعليمية او دينية او خيرية .

المادة (9)

1- يضمن العراق ان تكون اللغة الكردية لغة رسمية بجانب اللغة العربية في الاقضية التابعة لمحافظة الموصل واربيل وكركوك والسليمانية والتي يشكل العرق الكردي الاغلبية العظمى من سكانها . ومع ذلك فستكون اللغة الرسمية في قضائي كفري وكركوك التابعين لمحافظة كركوك اللذين يشكل العرق التركماني اغلبية نفوس سكانهما هي اللغة الكردية او التركية بجانب اللغة العربية .

2- يضمن العراق ان يتم تعيين موظفي الدولة العاملين في القضائين المذكورين - فيما عدا استثناءات بقدر معقول - من بين الذين يعرفون اللغتين الكردية والتركية بدرجة كافية درءا لكل الاحتمالات .

3- مهما كان المقياس في اختيار الموظفين لهذه الاقضية هو عامل كون الموظف اهلا لعمله وذا معرفة باللغة اكثر من عامل العرق (القومية) شأن ذلك شأن الحال المتبع في سائر مناطق البلاد ، فان العراق يتعهد بان يتم اختيار الموظفين لتلك الاقضية من بين العراقيين القاطنين في تلك الاقضية بقدر الامكان وكما هو متبع لحد الان .

ان التعهدات الواردة في مواد هذا البيان والتي تتعلق بالاقليات العرقية والقومية والدينية هي التزامات دولية ستكون تحت ضمانات عصبة الامم . ولا يمكن اجراء اي تغيير في هذه التعهدات ما لم يحظ ذلك بموافقة اغلبية اعضاء مجلس عصبة الامم .

ويمكن لأي عضو من اعضاء مجلس عصبة الامم ان يلفت نظر المجلس لأية مخالفة لأية قاعدة من القواعد او لأي اخلال بأي تعهد من تلك التعهدات . ويتخذ المجلس بناء على ذلك التدابير المقترضية ويصدر التعليمات الفعالة بما يتناسب مع تلك الاوضاع .

ان اي اختلاف في وجهات النظر بين العراق وبين اي عضو من اعضاء مجلس عصبة الامم حول اي موضوع خارج عن نطاق هذه المواد او حول اي موضوع قانوني ، يتم تقييمه وفقا لاحكام المادة 14 من ميثاق عصبة الامم على انه نزاع ذو صبغة دولية . وفي حال طلب اي من الطرفين يتم احالة هذا النزاع الى المحكمة الدولية الدائمة . ويكون القرار الصادر من هذه المحكمة نهائيا وله نفس قوة الزام القرارات الصادرة وفق المادة 13 من ميثاق عصبة الامم .

القسم الثاني : المادة (11)

1- مع الأخذ بنظر الاعتبار مبدأ المعاملة بالمثل ، يتعهد العراق بان يعامل الدول الاعضاء في عصبة الامم معاملة الدولة الاكثر حظوة وذلك لمدة عشرة سنوات تلي تاريخ اكتساب العراق عضوية عصبة الامم . ومع ذلك ففي حالة كون القرارات المتخذة من قبل اي دولة عضو في عصبة الامم او كون القرارات النافذة المفعول خلال المدة المبحوث عنها اعلاه او القرارات المتخذة خلال الفترة الزمنية الواردة في الفقرة التالية ، مخلا بالتوازن التجاري بين العراق وبين الدولة العضو في عصبة الامم اخلالا يضر بالعراق وكانت هذه القرارات تضر بصاردات العراق الرئيسية ضررا جديا فيكون للعراق الحق في الطلب من عصبة الامم ان تبادر الى بحث هذه النقطة فورا .

وفي حالة عدم امكان التوصل في المباحثات الجارية الى اي حل للموضوع خلال مدة ثلاثة اشهر تلي تاريخ الطلب ، يكون من حق كل من العراق والدولة العضو في عصبة الامم التي حصل معها الخلاف ان يعلن انه اعفى نفسه من الالتزامات المبينة في آخر فقرة مما ورد اعلاه .

2- لا تسري التعهدات المبينة في الفقرة الاولى اعلاه في حالة قيام العراق باتخاذ تدابير مواعمة بهدف تسهيل عملية انتقال البضائع في الحدود مع دولة مجاورة له او عند نشوء امتيازات نابعة من اتفاق العراق من اجل وحدة جمركية . كما لا تشمل هذه التعهدات الامتيازات الجمركية الخاصة التي يؤمنها العراق لصالح البضائع المنتجة من قبل تركيا او لصالح اي بلد كان داخلا ضمن اراضي الامبراطورية العثمانية في اسيا عام 1914 .

المادة (12)

يعرض العراق على العراقيين والاجانب نظاما قانونيا لا يتغير . وسيتضمن هذا النظام قوة الزامية تؤمن حماية العراقيين والاجانب واستعمالهم لحقوقهم بصورة كاملة .

ان النظام القانوني السائد حاليا والمستند الى المواد 2 و 3 و 4 من الاتفاقية المؤرخة 4 مارت 1931 المعقودة بين العراق وبين سلطات الانتداب ، سيبقى نافذا ومرعيا دون ان يجري عليه اي تعديل ولمدة عشرة سنوات اعتبارا من تاريخ اكتساب العراق عضوية عصبة الامم . ويجري تعيين الحقوقيين الاجانب المبحوث عنهم في المادة 2 من الاتفاقية المذكورة في الاماكن المخصصة لهم لممارسة وظائفهم فيها ، من قبل الحكومة العراقية . ويكون من يتم تعيينهم في هذه الوظائف من الحقوقيين . وينبغي ان يختار هؤلاء بعناية ودون تفريق بين الشعوب التي ينتمون اليها وان يكونوا حائزين على الكفاءات اللازمة لاداء وظائفهم .

المادة (13)

يوافق العراق على الزام نفسه بكافة الاتفاقيات والعقود الدولية العامة والخاصة الموقع عليها بمبادرة منه او الموقع عليها من قبل سلطات الانتداب باسم العراق والتي يكون العراق طرفا فيها . ومع الاحتفاظ بحق نقد مثل هذه الاتفاقيات والاحكام ، فانها ستكون موضع تطبيق طوال مدة نفاذها في العراق .

المادة (14)

سيأخذ العراق قرارات مجلس عصبة الامم المؤرخة في 15 ايلول/ سبتمبر 1925 بنظر الاعتبار :
1- يعلن العراق انه سيعترف بكافة الحقوق المقررة للاشخاص الحقيقيين او للاشخاص المعنويين او للجماعات قبل انتهاء مدة نظام الانتداب ومهما كان شكل او كيفية نشوء هذه الحقوق .
2- يتعهد العراق بانه سيقدر في كل الاحوال بكافة الالتزامات المالية التي تعهدت بها سلطات الانتداب باسم العراق في فترة الانتداب .

المادة (15)

يتعهد العراق بضمان حرية القيام بالنشاطات التعليمية والطبية داخل حدوده لكافة المعتقدات والعبادات الدينية من قبل الجماعات او الاشخاص المنتمين الى اي شعب وذلك ضمن نطاق المعايير الاساسية للحفاظ على النظام العام والاداب العامة .

المادة (16)

ان الاحكام الواردة في هذا القسم هي احكام تخص الالتزامات الدولية . ويحق لاي عضو من اعضاء عصبة الامم ان يعرض الى انظار مجلس عصبة الامم اية قضية تتعارض مع هذه الاحكام . ولا يمكن اجراء اي تعديل في هذه المواضيع ما لم تبرم اتفاقية بين العراق وبين مجلس عصبة الامم تحوز على موافقة اغلبية اصوات اعضاء المجلس .
ان اي خلاف في وجهات النظر حول تنفيذ هذه الاحكام ينشأ بين العراق وبين اي عضو من اعضاء عصبة الامم وممثل في مجلس عصبة الامم ، يتم عرضه بناء على طلب اي عضو على محكمة العدل الدولية الدائمة لاصدار قرار حوله .
صدر هذا البيان ببغداد في اليوم الثلاثين من شهر مايس/ ايار لعام 1932 . ويتم حفظ نسخة منه في ارشيف سكرتارية عصبة الامم .

رئيس وزراء العراق
نوري السعيد

*ان النص الرسمي لهذا البيان مسجل ومحفوظ في ارشيف وزارة الخارجية البريطانية تحت رقم
(Mille East No 127) .

قرار مجلس قيادة الثورة بمنح الحقوق الثقافية للترکمان رقم ٨٩ في ٢٤ كانون الثاني ١٩٧٠م.

أن ثورة السابع عشر من تموز التي تؤمن بأن الطريق المؤدي الى زيادة مساهمة المواطنين في خدمة هذا الوطن وترصين الوحدة الوطنية وتعزيز الوحدة الكفاحية يأتي من خلال تمتع المواطنين بحقوقهم المشروعة. وإيماننا من الثورة بحق الأقلية التركمانية في التمتع بحقوقها الثقافية في المناطق التي تسكنها لذا قرر مجلس قيادة الثورة بجلسته المنعقدة بتاريخ ١٩٧٠/١/٢٤م مايلي.

١. تدريس اللغة التركمانية في مرحلة الدراسة التركمانية.
٢. جعل كافة وسائل الإيضاح باللغة التركمانية في جميع المدارس التي ستدرس بهذه اللغة.
٣. أ استحداث مديرية للدراسة التركمانية بوزارة التربية والتعليم.
٤. تمكين الأدباء والشعراء والكتاب التركمان من تأسيس اتحاد لهم والعمل على مساعدتهم وتمكينهم من طبع مؤلفاتهم وتوفير الفرص لزيادة قدراتهم وقابلياتهم اللغوية وربط هذا الاتحاد بأتحاد الأدباء العراقيين.
٥. استحداث مديرية للثقافة التركمانية ترتبط بوزارة الثقافة والأعلام.
٦. إصدار صحيفة أسبوعية ومجلة شهرية باللغة التركمانية.
٧. زيادة البرامج التركمانية في تلفزيون كركوك.

أحمد حسن البكر
رئيس مجلس قيادة الثورة

Ek 4

1992/10/17

بەناوێ و پێشوازی ئێزیدی ئێزیدان

کۆمەڵەی ئێزیدی کوردستانی عێراق

بەرێوەبەری گشتی بەڕێوەبردنی کۆرکۆک
(خۆشی سەرمتایی)

نومواری / ٨
بە دواوە / ١٠ / ١٩٩٢

(بە سەرمتایی)

بەناوێ و پێشوازی ئێزیدی ئێزیدان

نیشانە بە نووسراوی و وزارتیی بەڕێوەبردنی کۆرکۆک / ٥٣١٠ / ١٧ / ١٩٩٢ / ١٠ / ١٧ نووسراوی باری
نیشتمانی ئێزیدانی عێراق / ٧٥ / ١٩ / ١٠ / ١٩٩٢
بریاردا بە کۆرکۆک ئێزیدی ئێزیدانی ئێزیدی ئێزیدی ئێزیدی ئێزیدی (قەزاق ئێزیدان)
ئێزیدی ئێزیدی ئێزیدی ئێزیدی ئێزیدی ئێزیدی ئێزیدی ئێزیدی ئێزیدی ئێزیدی / ١٩٩٢ / ١٩٩٢

حەسین ئێزیدی
بەرێوەبەری گشتی

وێستگە

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

- بارێزگای کۆرکۆک / نووسراوی بەرێز بارێزگای کۆرکۆک / ١٧ / ١٠ / ١٩٩٢
- قائمقامی قەزاقی کۆرکۆک
- یانگی سەرپەرشتیاری بەڕێوەبردنی
- خۆشی سەرمتایی / ٢ /
- بەشی خاوەنڕووبە / ٧ /
- هەموو بەشی بەرێوەبردنی ئێزیدی ئێزیدی
- قوتابخانەی قەزاقی ئێزیدی سەرمتایی
- روونگی سەرمتایی

.....
سولزاد /

Ek 5

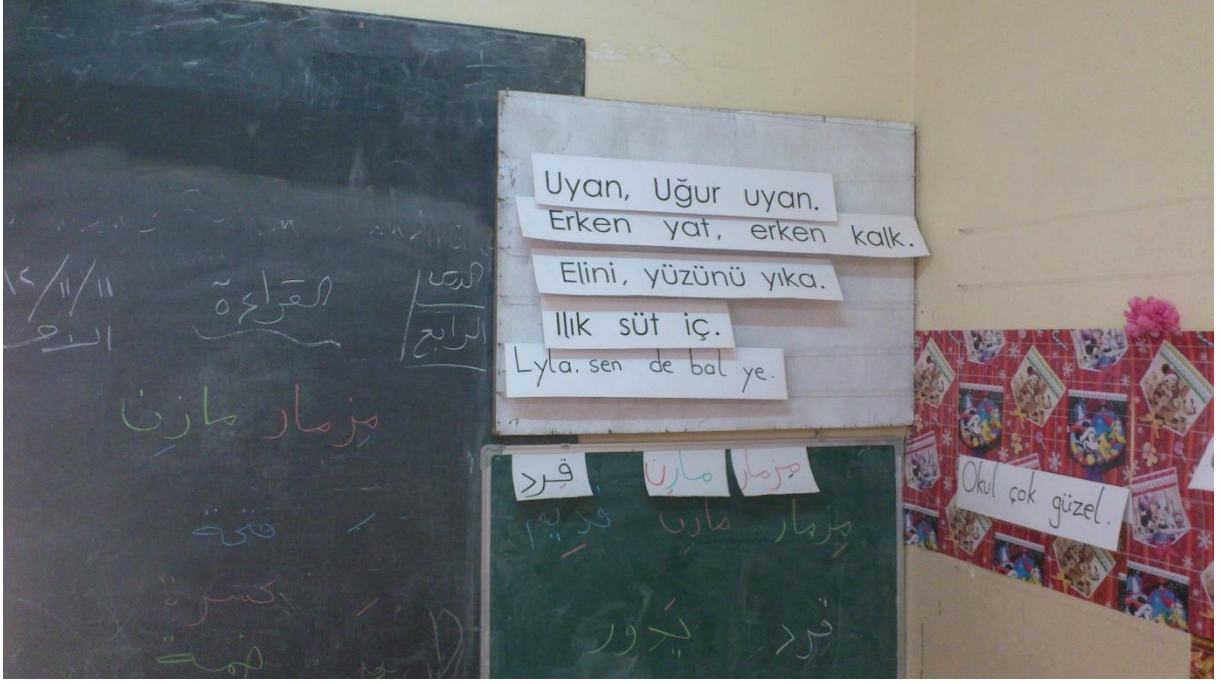

Ek 6

Altunköprü İlkokulundan bir sınıf görüntüsü

Ek 7

Kurtuluş İlkokulunda ilk okuma çalışması için kullanılan fişler

Ek 8

Kurtuluş Ortaokulu Müdürü

Ek 9

Kurtuluş İlkokulundan bir sınıf görüntüsü

Ek 12

Musalla İlkokulundanda bir sınıf görüntüsü

Ek 13

Ek 14

Ek 15

Irak Öğretmenler Birliği Başkanı Abdusselam Bayraktar

Ek 16

Kerkük Türkmençe Eğitimi Bölümü Müdürü Hazım Dakuklu

Ek 17

2011-2012 Eğitim-Öğretim Yılı'nda gerçekleştirilen Türkmen Müfettişler Birliği Toplantısı'ndan bir görüntü

Ek 18

Kerkük Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü öğretim üyeleri